

M. SZÁNTÓ JUDIT

Ígéreték földje

MORFONDÍROZÁSOK A 90-ES ÉVEKRŐL

BUDAPEST

**Sorozatszerkesztő
SIMOR ANDRÁS**

**Fedélterv és tipográfia
JORDÁN GUSZTÁV**

© M. Szántó Judit

Évek óta felgyülemelő dolgok készítettek arra, hogy megírjam ezt a kötetet. Az 1970-es években mutatkozó jelek és megkezdődött folyamatok a rendszerváltás után felerő-

södtek, és napjainkra uralkodóvá váltak. Mai életünk jelenségeit és történéseit próbáltam valamennyire összefoglalni és egy ilyen munka keretein belül némileg rendszerezni.

Negyedik kötetem közreadásával a leírtakkal kapcsolatos közös gondolkodásra szeretném hívni az olvasót.

Letölthető:

[\[PDF formátumban \]](#) [\[EPUB formátumban \]](#)

Illúziók nélkül

Újév van. 2001. január 1-je.

A reggeli készülődést, rendberakást elvégeztem, és most itt ülök a fotelomban. És nem csinálok semmit.

Azaz az agyam jár. Hiszen Újév van, és ilyenkor tervezget az ember.

Nem sokunknak adatik meg hogy egy új századot érjen meg. Hát még egy új évezredet!

Ha belegondolok, hogy milyen fantasztikusan nagy idő ezer esztendő, beleborzongok.

És most meglendülhetne a fantáziám. Hogy mi mindent hozhat a következő ezer!

Csak valahogy ezen a ponton megakadnak az agyam kerekei. Mintha berozsdásodtak volna. Szinte hallom is a nyikorgásukat, amint mozgásra akarom kényszeríteni őket. De semmi több. Nem tudok kinyögni semmit arról, hogy mit is várnék a jövőtől.

Jó! Akkor hagyjuk az ezret. Belátom, hogy az akkora távlat, amekkorát nem bírok ésszel felfogni. És, ha fel is fognám!? Mit érnék vele? Ennek az ezernek mindössze mákszemnyi töredéke, aminek magam is részese lehetek. Szóval, maradjunk egy rövidebb időszaknál. Hogy mennyinél? Fogalmam sincs.

Jaj, dehogyis nem! Hiszen Újév van! Egy új esztendőnek kezdete! Ilyet pedig már nemegyszer átéltem. Nemegyszer néztem várakozva, tele reménnyel szembe az újjal.

Ezt kell megpróbálni most is! Igazán felesleges nagy, hatalmas időszakokat átölelni! Menjünk csak szép sorjában! Az egy esztendő nem sok. Azt bőven átfogja a képzelet.

No, mi lesz? így se megy semmi?

Továbbra is üres és kiégett vagyok? Kiábrándult és csalódott?

Igen! És nemcsak idén. Hanem hosszú évek óta. Több, mint tíz esztendeje.

De, ha meggondolom, a rossz előjelek már sokkal régebben jelentkeztek. Van annak már húsz éve is, sőt inkább még annál is több.

Amikor kezdtünk többet költeni, mint amennyit megtermeltünk. Amikor egyre gyakrabban fordultunk külföldi kölcsönökhöz. Amikor elkábítottak minket a nyugati autó-

csodák, pazar kirakatok, elegáns kaszinók, intim mulatók.

Nem, egyáltalán nem akarok az erénycsősz szerepében tündökölni. Nem azt akarom hibáztatni, hogy az itthon nem látott luxus annyira elkápráztatta a magyart.

Hanem az tény, hogy a fejekben egyre inkább egybekapcsolódott az édes élet fogalma a Nyugattal, amelynek a másik, kevésbé csillogó és korántsem vonzó oldalával, a nyomorral egyáltalán nem találkozott külhoni útjain a keleti tábor lakója.

Így aztán nem csoda, hogy telve szép reményekkel, csodás ígéretekkel keltett várakozással rúgta fel a szocialista irányban haladó rendszert, hogy felcserélje a magát kacéran kellett' kapitalizmusra.

Aztán, hogy mára ki mennyire csalódott, azt nem tudom pontosan. De a felmérések arról tanúskodnak, hogy a Kelet nemrég még „legvidámabb barakkjából” mára mi lettünk a régió legborúlátóbb népe. Saját tapasztalataimból pedig csak annyit tudok mondani, hogy úton-útfélen hallom a panaszokat. Tudom jól, hogy ez nem mindenkiben azonos a rendszer bírálatával. És akiben igen, az is bizonytalankodik, hogy a napjainkban olyan sokat szidott baloldalon, vagy éppen annak az ellenkezőjén, jobbra próbáljon megoldást keresni. Sőt! Ha az utóbbiban csalódik, esetleg a még jobbra tolódásban véli a bajok orvoslását.

Csak hogy a gondok nem oldódnak, hanem fokozódnak. A baloldal megbénult. Gúzsba kötve, betömött szájjal itt-ott még hallatja meggyengült hangját, de alapvetően védekezésre rendezkedett be. A jobboldal meg nyomul. Elfoglalja a pozíciókat, a hivatalokat, rátelepszik az agyakra. Mást se hallunk, mint a múlt szidalmazását, az új dicsőítését.

Hanem tény, hogy akármilyen van és akármilyen mondanak, az elmúlt évtizedben elfelejtett a magyar remélni. Pesszimista, reményét vesztett ország lettünk.

Szóval, nem vagyok egyedül, aki ma borúlátóan tekint az elkövetkező évek elé. A rendszerváltás kárvallottjai, a csalódottak éppoly kevés jót várnak idén, mint azok, akik velem együtt nem tápláltak illúziókat a jó tíz évvel ezelőtti változásokat illetően. De tovább megyek! A sikeresek is félnek a jövő tőle. Merthogy olyan világot élünk, amikor az ember egyik napról a másikra elveszítheti a munkáját, nyertesből vesztes lehet. Ha pedig útjában áll valakinek vagy valakiknek, akkor netán lelövik, felrobbantják, vagy ki tudja, hogyan teszik el láb alól. Esetleg elviszik bilincsbe verve valós vagy valótlán bűneiért.

Igen, jelünk. És félelmeinket csak fokozza a fantasztikus méreteket öltött bűnözés. Megpróbálunk védekezni. Házunkat magas kőfallal vesszük körül, kapunkat, ajtóinkat biztonsági zárral látjuk el, ablakainkat rács fedi. Pénztárcánkat magunkhoz szorítjuk az utcán, bankkártyánkat alig merjük használni. Félnünk az útkereszteződésektől, ahol autónkkal meg kell állni. Nem merünk senkit a lakásunkba beengedni. Akkor sem, ha félájultan állít be, és egy pohár vizet kér vagy azt, hogy telefonáljunk mentőén. Nem hordjuk a keresztmamától kapott vékony aranyláncot, nehogy leszakítsák az utcán a nyakunkból. Gyerekeinket akkor is kísérvük mindenhol, ha koruk miatt már egyedül is elengedhetnénk őket.

Megtanultunk rettegésben élni. És nem csökkennek, hanem szaporodnak a megpróbáltatások.

Szóval, nem akar világosodni a jövőkép.

Az Újév egyúttal a számvetés ideje is. Vegyük hát számba, mi is történt valójában. Mi állandósult rosszkedvünk oka?

Demokrácia

Hirtelen szakadt a nyakunkba az „igazi” demokrácia. És annak ellenére, hogy már elég régen mutatkoztak a változás jelei, kevesek kivételével váratlanul érte az ország lakosságát.

Már az új rendszer hajnalán kiderült, hogy a magunk mögött hagyott évtizedekben minden rossz volt. Hogy eddig nem demokráciában, hanem diktatúrában éltünk. Hogy éhbérért dolgoztunk. Igaz, hogy állam bácsi jóvoltából ingyen tanulhattunk, ingyen egészségügyi ellátást kaptunk, biztos munkahelyünk volt, sok állami lakás épült, amiért alacsony bért fizettünk, olcsón kaptuk a gázt, a villanyt, ingyen fogyasztottuk – legalábbis Budapesten – a vizet, nem fizettünk a szemét elvitelért, fillérékért nyaraltunk, árán alul vásároltuk az élelmiszert, ruhát, tartós fogyasztási cikkeket. Ezzel szemben nem volt elég választék az üzletekben, háromévenként utazhattunk csak a Lajtán túlra, csak hosszú várakozás után, előjegyzéssel jutottunk kocsizhoz (és akkor is micsoda ócska keletihez), nem járhattunk szabadon templomba, és az ország a technika területén messze a Nyugat mögött kullogott. Az állami vállalatot és vezetőit, dolgozóit semmi se serkentette gazdaságos gyártásra, jó munkára. Olyan apróságokat pedig említeni is alig érdemes, hogy az állami üzletekben a kiszolgálás csapnivaló, az ipari portékák dizájnban is kritikán aluliak, satöbbi, satöbbi.

Bezzeg majd most! Az állam osztogató nagybácsiból okos irányítóvá válik. A megcsappanó szociális gondoskodással szemben viszont sokkal jobbak lesznek a keresetek. A vállalatok, üzletek magánkézbe kerülnek, a tulajdonosok pedig igyekeznek minél jobb termékekkel, minél nagyobb választékkal és minél kedvezőbb árakkal magukhoz édesgetni a vevőket. A kereskedők udvarias kiszolgálással keresik a kuncsaftok kegyeit. A hájtek pillanatok alatt beáramlik az országba, megkönnyítve és megszépítve életünket. Autószalonok nyílnak, az ember csak bemegy, kiválasztja a neki megfelelőt, készpénzt vagy csekket ad, bankkártyát mutat be, de az is lehet, hogy hitellevelei. Azután beül a kocsiba és távozik. Ennyi. Nincs igénylés, nincs várakozás, senki nem mondja, hogy ilyen szín nincs, az a kis zománchiba semmiség, vagy más efféjét.

Szóval, ígéretekkel tele volt (és ma is tele van) a padlás! Mi az, hogy a padlás? Azokon már régen túláradt, és ragacsos mézesmadzagként fogja körül, köti gúzsba az egész országot.

Hát, nem mondom, változás, az történt, nem is kevés.

Úgy kezdődött, hogy számtalan párt alakult. Az egypártrendszer felváltotta a többpárthatalom. A mai parlamentben mindegyik középpártnak vallja magát. Legfeljebb abban van némi különbség, hogy az egyik balközépnek, a többi meg jobbközépnek.

Az új rend egyik első ténykedéseként népköztársaságból köztársasággá alakultunk. Ennek megfelelően új címet választottunk, mégpedig királyi koronával. A hivatalok Kossuth-címeres papírjai a szemétkébe kerültek, és újak készültek helyettük. Azután következett az utcák átkeresztelése. Az otlakók azzal kezdhették új életüket, hogy járhatták a hivatalokat új irataik beszerzéséért. És még csak azt se lehet mondani, hogy a régi rendszer hőseiről, ünnepeiről elnevezett utcák kerültek csak az átkeresztelés sorsára. Nem! Ha már lúd, legyen kövér! Mit számít az a pár millió pluszkiadás, ki törődik ilyen nemes tevékenység közben azzal a csekéllyel, hogy ez mekkora' többletet ró a hivatalokra, mennyi utánajárást igényel az otlakóktól. Új utcanévtábla került például a volt Joliot-Curie térre is. Új neve Királyhágó tér lett. Hogy miért? Nem tudni. De, ha már benne voltak, igazán nem számít!

Közben folytak az újratemetések, sorra került a régi rend jelvényeinek az

eltüntetése és letiltása, szobrok és táblák talonba helyezése.

Megkezdődik a második világháborúban szovjet fogságba került katonák, az előző rendszerben kitelepítettek, internáltak, politikai elítéltek, a Szovjetunióba hurcoltak kárpótlása, a parasztoknak a termelőszövetkezetbe vitt földjük, egyéb mezőgazdasági vagyoniuk utáni kárrendezése. Ezzel párhuzamosan zajlott a privatizáció.

A kárpótlás anyagiak hiányában felemásra sikerült. Végeredménye pedig az, hogy senki sem elégedett. Aki nem részesült benne, az igazságtalannak tartja, aki pedig kapott, az kevesli. Arról nem szól a fáma, hogy hány köztörvényes bűnözőnek sikerült beverekednie magát a politikai kárpótlásban részesülők közé. A későbbiekben sor kerül a fasizmus áldozatainak, a haláltáborokba hurcoltaknak a kárpótlására is, az akkorra még csekélyebbre zsugorodott anyagi lehetőségek és nem utolsósorban a politikai akarat híján szegyenletesen szerény méretekben. Az a gondolat természetesen fel se merül, hogy a háborúba kényszerített katonák ugyancsak a fasizmus áldozatainak tekinthetők.

A privatizáció már sokkal eredményesebb. Néhány hazai rendszerhű vállalkozó ingyen, csekély összegért vagy még állami bankkölcsönrel jut egy-egy gyárhoz. A többit külföldiek kapják meg bagóért. Még jelentős adókedvezmény is jár hozzá. Aki ebből kimarad, de elég ügyeskedő és megfelelő kapcsolatai vannak, annak sem kell siránkoznia. Alapít valamilyen üzletelő céget, kinevezi magát ügyvezetőnek, és – ha jól tud adni, venni – rövidesen megszedi magát. Csak ki kell szagolni, hogy hol lehet olcsó bálás használt ruhát venni, csak neki kell veselkedni, hogy a hálásból kiválogassa a jobban eladhatót, az olcsón felújíthatót, hogy megfelelően terítse a mutatósabbat a belvárosban, az egyszerűbbeket külterületen. Rendkívül jó eséllyel indulnak azok a régi rendszerbeli minisztériumi, főhatósági vezetők, akik olyasmi kereskedésébe fognak, aminek beszerzésében, értékesítésében fel tudják használni volt munkahelyük évtizedek alatt kiépített kapcsolatait.

Jaj, és a világért ki ne maradjon a népnevelési Merthogy ennek döntő szerepe van. Az ostoba tömeg ugyanis képes azt hinni, hogy annak a kommunizmusnak vagy szocializmusnak vagy mi a fenének nevezett előző világban nyugodtan, viszonylag gondtalanul élt. Ezen pedig sürgősen változtatni kell. Bele kell sulykolni abba a buta fejébe, hogy szocialistának, kommunistának, bolsinak lenni a legnagyobb szegény a világon! Mit, legnagyobb szegény! A legnagyobb bűn is egyben! Amire csak akkor van bocsánat, ha az ellenkező oldalra állással bizonyítja, hogy csupán mímelte a rendszerhűséget! Hogy csak megfelelő előmenetele, gyermekei pályájának az egyengetése lebegett a szeme előtt, amikor a régi rend embereit megtévesztette, és az akkori politikával lojálisnak mutatta magát. A többinek azonban a szájába kell rágni, hogy szidja, pocskondiázza a végeszakadt pártállamot és annak irányvonalát.

A régi párttagokat, szimpatizánsokat el kell távolítani pozícióikból, távol kell tartani őket a politikától. A vehemensebbek a legszívesebben agyagba döngölnék őket, csak hát egy fiatal demokráciában az ember néha csak kerülő úton közelítheti meg a célt. Ha beindul a gépezet, a jobbratulódás úgyis megy már magától!

Szóval, eljött az *igazi* demokrácia (azaz: néphatalom). Az a tény pedig, hogy maga a rendszerváltás a nép feje felett jött létre (amit világosan jelez a népköztársaság megfelelő részének az elhagyása is), hogy az új élet kétes eredményeiből részesülők legkisebb gondja is nagyobb annál, hogysem a tömegeknek tett mézes-mázos ígéretek beváltsa, hogy ennek a *demokráciának* a nagy vesztese maga a nép, igazán csak egy apró pötty a történetekkel elégedett Nyugat szemében.

Pártok

Mi sem természetesebb, mint hogy az egypártrendszer bukását a többpártrendszer kövesse. És ennek a kibontakozott szabadságban most már semmi sem állja az útját.

Képtelenség lenne az eltelt bő tíz esztendő alatt létrejött (és hamvába hullt) összes pártnak a felsorolása. Hogy mi minden céllal lehetett pártot alapítani, arra talán elegendő egyetlen példa: többek között dalairól is elhíresült énekesnőnk szerelempártot hozott létre. Az élettartama idején mindvégig jelentéktelen pártocská csak alapítójának köszönheti, hogy egyáltalán tudni lehet róla. A pártot azonban a sikerek messze elkerülték, holott éppen arra a szabadságra épült, amely a nagy szabadságban pregnánsan ütötte fel a fejét.

A névtelen kis pártocskákra igazán nem is érdemes szót vesztegetni. Az országos politikába csak a jelentősek szólhatnak bele. Persze, ilyen nagy fel-, helyesebben pálfordulásban egyes pártok magasba törnek. Némelyiküknek azután sikerül fenn megkapaszkodnia, míg mások visszaesnek a jelentéktelenségbe, hogy ismét felfelé igyekezzenek. Igyekezetük háttérben döntően vezetőik egyéni sikerekre való törekvése áll. És ez ügyes helyezkedéssel nemegyszer be is válik. Legfeljebb az illető párt arculata – ha egyáltalán volt ilyen – olvad bele más pártéba.

Kezdeti sikereket azonban nem nehéz elérni. Ki kell állni a placra, és tele torokkal szidni kell az előző rendszert és annak híveit. Ehhez célszerű minden rosszat összehordani. Először azonban vigyázni kell, hogy a hibák felsorolásában legalább valamennyi igazság is legyen, és csak akkor szabad rátérni a rágalmaszásokra, amikor a jó nép már kellően begerjedt. Ezt a részt a legvadabb indulattal ajánlatos befejezni, természetesen fortisszimóval. Ezután kerülhet sor az ígéretésekre. És itt sem kell szerénynek lenni. Most már bátran lehet az embereket mindennel kecségetni, ami csak belefér. Ilyenkor a felzaklatott tömeg már úgysem képes józanul gondolkodni. Ha pedig a párt bekerült már a hatalomba, akkor nyugodtan le lehet pöccenteni az egészet. Legalább három évig. Azután ismét el lehet kezdeni a fuvolázást szép szordinóval, mintha békés altatódal csendülne fel. Amikor pedig a bűvölet kellően hat már a tömegre, akkor ott lehet folytatni, ahol három évvel ezelőtt abbamaradt. Legfeljebb a hangsúlyok helyeződnek át az aktuális helyzetnek megfelelően.

No, és mi van a párttagokkal? Hát, az attól függ! Hogy mitől? Elsősorban attól, hogy régi, avagy új párt tagjáról van-e szó.

Ha régiről, akkor megint csak attól függ. Hogy mitől? Hát természetesen attól, hogy marad-e a régi párt tagja, átlép-e a régiből átalakult újba... Oppardon! E kettő bizonyos szemszögből teljesen egyforma elbírálás alá esik. Ez a szemszög pedig nem más, mint a teljesen újonnan alakult pártok szemének a szöge. Mert eszerint mindkettő tagja egyformán rühes kommunista. E téren a többi párt között meglepően nagy az egyetértés. Más vonatkozásban még abban is azonos nézetet vannak, hogy az egyedül üdvözítő rendszer a régen bevált kapitalizmus, amit eleinte szégyenlősen csak szociális piacgazdaságnak mernek titulálni. A volt egypárt tagjai egészen más elbírálás alá esnek, ha teljes 180°-os fordulatot tesznek. Ezzel a tetteikkel ugyanis egyértelműen bizonyítják, hogy előző párttagságuk semmiképpen sem politikai meggyőződésükből eredt. Megítélésükben pedig külön jó pontnak számít, ha állandóan pocskondiázzák a volt pártállami rendszert.

Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni az egyik kereskedelmi televízióban sugárzott talk show-t, amelyben a műsorvezető biztosította beszélgetőpartnerét arról, hogy csak a hithű kommunistákat tartja gazembereknek. Ellentétben azokkal, akik csak személyes érdekük okán lettek a párt tagjai. Vagyis a tisztesség ott kezdődik, ahol a

pártállást az érdekek diktálja. Ezt véve alapul, elmondhatjuk, hogy napjainkban igen sok nálunk a tisztességes ember.

Amiben azonban közel sem lehet nézetazonosságról beszélni, az abban nyilvánul meg, hogy mindegyik új párt saját magát tartja ha nem is a világ, de mindenképpen az ország megmentőjének. És természetesen a hatalom egyetlen jogos és lehetséges birtokosának.

Magyarság, hazafiság

Az internacionalista szemlélet természetesen semmivé lett a szocialista rendszer összeomlása után. És – a régi beidegződések felelevenítésével – a második világháború előtti magasságokba csapott a magyarság szóban, tettben, öltözködésben, egész magatartásban való kihangsúlyozása. Amiben természetesen nincs semmi kivetnivaló. Csak akkor hőköl vissza az ember, amikor ezt mindenek fölé emelve, diszkriminációval sújtja az általa nem magyarnak, hanem idegennek ítéltet. Hogy pedig kik az idegenek? A ténylegesen idegen állampolgárok, akik hivatalosan tartózkodnak hazánkban, akik itt dolgoznak vagy itt tanulnak. Ezek közül is legelső sorban azok, akiknek a bőre nem fehér. Idegen továbbá az, aki ugyan magyar állampolgár, évszázadok óta itt él, csak éppen etnikai szempontból akarják kirekeszteni egyesek a magyarságból. Ugyanakkor nem érinti a kirekesztés a régebben vagy kevésbé régen itt élő egyéb nemzetiségeket.

No és, ki akkor a magyar? Hát természetesen legelső sorban is én! A többi? Nos, igen. A többi közül az, akit én annak tartok. Én pedig azokat tartom magyarnak, akik az én véleményemen vannak. Vagyis első sorban a pártom tagjait, másodsorban a velem azonos nézetűeket.

Hogy pedig mindenki tudja, ki a magyar itt, ahhoz ezt hangoztatni kell. Minél többször és minél hangosabban, annál jobb. Az sem árt, ha ehhez melldöngetés is járul. Aki pedig mindehhez talpig sújtásba öltözik, az a jobboldal jobbán áll. Illetve – saját megítélése szerint – jobbközépen.

Azután itt vannak azok a hazánkfiai, akik – a párizsi béke következtében – akarataukon kívül országhatáron túlra kerültek. Nem vitás, hogy gondjaikat magunkénak kell, hogy érezzük, és minden erőnkkel támogatnunk kell őket. A legnagyobb baj csak az, hogy a politikai indulat esetenként az ottaniak érdekei ellen hat. Jó kezdeményezések fulladnak kudarcba pusztán azért, mert egy másik párt javasolta. Ezért aztán a többi – renoméja vélt érdekében – megfúrja azt. Vagy egy éppen ilyen célok érdekében létesült szervezet lesz a pártharcok martaléka, mint napjainkban a Magyarok Világszövetsége.

Arra pedig, hogy ki a hazafi, könnyű válaszolni. Hát természetesen az, aki magyar. Illetve egyik, saját meghatározása szerint nem szélsőséges párt szerint az, aki „magyar szívű”. Hogy ez alatt mit kell érteni, azt a világeért se mondja ki, csak sejtelmesen céloz rá. Ezek a szemforgató célzások azonban teljesen egyértelműek, és semmi kétséget nem hagynak arra nézve, hogy a romák, na és persze a zsidók kívül esnek az általuk ily módon meghatározott magyarságon. Ezeknek pedig – szerintük – nincs helyük az országban. A legjobb lenne, ha valamelyik arab országba vándorolnának, illetve egy másik, arab közeli országba távoznának. Az idegen állampolgárokra nézvést az az álláspontjuk, hogy helyesebb, ha elkerülik hazánkat. Különösen érvényes ez a színes bőrűekre. Egyébként határozottan visszautasítják azt a vádat, hogy szélsőséges párt

lennének.

A visszasságok ellensúlyozására pedig országimázs-építő kiadvány hivatott hazafiságra nevelni a jó népet, zászlórendeletek biztosítják honszeretetünk kimutatását. És végül nem szabad megfélemlenünk egy lényeges jellegzetességről. Tudniillik arról, hogy a jobboldali – bocsánat, jobbközép – pártok mindegyike önmagát tartja az igazi magyarság megtestesítőjének, ha lehet így mondani, a legfelsőbb fokon. És ez természetesen hazafiságban is a legmagasabb szintet jelzi. A többi pártot ehhez az etalonhoz viszonyítja, és fenntartja a jogot magának arra, hogy pártokat, szervezeteket, embereket és embercsoportokat egyedül ő minősítsen.

Szabadság, egyenlőség testvériség

Szóval, ránk virradt a demokrácia. Az új, az igazi. Szabadsággal, egyenlőséggel, testvériséggel!

Szabadság. ízelem a szót, és megpróbálom értelmezni. Merthogy nem is olyan egyszerű! Magának a szónak több értelme is van: politikai aspektusból a függetlenséggel jellemezhetném a legpontosabban; de azt is jelölhetem vele, hogy valami jogomban, szabadságomban áll; jelentheti továbbá a vakációt, a nyaralást, a munkaszünetet; ha valakit elítélnek, akkor szabadságvesztésről beszélünk; végül pedig lehetőséget is fejezhetek ki vele.

Most azonban az első meghatározásról, a függetlenségről, önállóságról van szó!

A rendszerváltás legfőbb jelszava az volt, hogy szabadságot akarunk. És a rendszerváltó elit elsősorban a sajtószabadságot tűzte a zászlajára, annak a megteremtését ígérte.

És azóta is bármilyen, a hatalom által is beismert problémánk támad az új renddel szemben, azt kapjuk válaszul, hogy igaz, igaz, de legalább szabadság van.

No, akkor nézzük meg alaposabban, hogyan is állunk ezzel.

Persze, a szabadságérzet igencsak szubjektív fogalom. Kezdve attól, hogy a gyerek szabadságában érzi megsértve magát, ha szülei valamit megtiltanak neki. Azután ahogy nő, úgy szaporodnak körülötte a korlátok. Mire iskolába kerül, már egy sor tiltás veszi körül, amelyek tulajdonképpen mind-mind korlátozzák a szabadságában: az órán csendben kell maradnia, figyelnie kell a tanítóra, otthon tanulnia kell, leckét írnia. Ezzel egy időben otthon is másképp kell viselkednie, kisebb dolgokban segítenie is kell. Cserében viszont tágul a horizontja. Amit természetesen ő még egyáltalán nem értékeli. Ebben a korban azonban még minden lázadás, engedetlenség nélkül elfogadja a körülötte kialakuló korlátokat. Csak később, kamaszkorában kezd lázadni a megkötöttségek ellen. Ez a lázadás azután többé-kevésbé megmarad egész életében: vérmérsékletétől függően érzi szabadságának veszélyeztetését a főnöktől, a házasságától, a hivataloktól és a hatalomtól. És persze másképpen látja a világot, ha munkájában, magánéletében sikeres, mint ha balszerencsék kísérik az életét. De befolyásolhatja véleményét valamilyen örömteljes esemény, egy nem várt sikerélmény, vagy akár egy finom ebéd, egy kedvelt zenemű, vagy egy jó könyv, esetleg egy szép, napsugaras reggel. És ellenkező nézetre hangolhatja egy bánatot, szomorúságot előidéző esemény, egy szóváltás otthon vagy a munkahelyen, a kocsis váratlan meghibásodása, egy pocsk üzemű ebéd, vagy egy borús, esős nap.

De talán nézzük valami konkrétabb meghatározás után. Itt van mindjárt például a

sajtószabadság. A szabadságra vágyók és a szabadságért tenni akarók egyik legelső követelése.

Lássuk hát, hogyan érvényesül.

Szó sincs arról, hogy valakit lecsuknának ma azért, mert a hatalommal ellenkező véleményt ír le vagy közöl az elektronikus médiában. Az illetőnek nem kell semmi ilyesfajta megtorlástól tartania (természetesen csak addig, amíg véleménye nem tekinthető rendszerellenes, a rendszer felforgatására irányuló közlésnek). Egész egyszerűen korlátozni kell ebbéli tevékenységében. Végső soron pedig – ha nagyon kényelmetlenné kezd válni – el kell hallgattatni. És erre ma már igazán kifinomult módszerek léteznek. Példának okáért felvásárolható egy gondot okozó sajtóorgánom, és ettől kezdve lojális emberek kerülhetnek a megfelelő helyre. Ezzel az ellenvélemény ki van iktatva. Lehet ugyan tessék-lássék valamiféle jól kiókumlált aggályoskodásnak hangot adni, amit rögtön meg is lehet kellően cáfolni. Egy ideig szükség is van erre. De amikor már szinte az egész médiára rátenyerel a hatalom, akkor már minek? Teljesen felesleges ilyen csekélységekkel bíbelődni. De hogy a renitenskedőket is maga mellé állíthassa az uralkodó politika, lehet új sajtóorgánomot, rádió- és televízió-műsort (vagy adót) kreálni (vagy birtokba venni) a hatalom dicsőítésére. Azután már csak várni kell a Coué-módszer hatására: az emberek úton-útfélen azt látják, azt hallják, hogy minden úgy szép, úgy jó, úgy helyes, ahogyan a hatalom diktálja. Végül már el is hiszik.

A végképp kellemetlen ügyeket pedig egész egyszerűen el kell hallgatni. Így azután csak csodálkozik a naiv polgár, hogy az eleddig nélkülözhetetlen, mostanra azonban feleslegessé vált emberről egyszeribe kiderül egy csomó törvénybe ütköző cselekmény, amelyek némelyikét már évekkel ezelőtt követte el. Sőt, azt is megtudhatjuk róla, hogy munkáját hanyagul végezte, nem értett hozzá. Továbbá sikkasztott, lopott, családját jogtalan kedvezményekhez juttatta. Az már csak mellékzöngé, hogy csalja a feleségét és gyerekeit rendszeresen elnászpángolja. Ráadásként lilomtipró, benne volt az olajügyekben, de a drogkereskedelemből is hasznot húzott, gyerekeket molesztált, satöbbi. (Az éppen nem aktuális törlendő!) Mindez pediglen már régebbi hivatalos feljegyzésekkel, dokumentumokkal is igazolható. Azaz rég tudott dolgokról van szó, csak eddig semmiféle érdek nem diktálta felfedésüket.

Nos, a szabadság itt van, csak élni kell vele! Legelsősorban is a választásoknál. Mert nemcsak egy pártra lehet szavazni, mint régebben, de nem ám! Hanem sokkal többre, ki tudja, hányra. Merthogy a pártok és pártocskák úgy nőttek ki a földből, mint a gaz eső után. Meg úgy szaporodtak is.

És, hogy a nagy hirtelen kapott szabadsággal megfelelően tudjunk élni, rögtön el is magyarázták nekünk, hogy az a régi miért nem volt jó, miért kell változtatni, és főleg, hogy ugyan miért voksolnánk magunk ellen, hisz a mi érdekünk, hogy érvényesülni hagyjuk a piacot (természetesen szigorúan szociálisan), ami majd meg hozza nekünk a jólétet, a nyugati kocsit, a kényelmes lakást, a jól végzett munka után kellemes pihenést adó nyaralót vagy külföldi üdülést, egyszerűen a szuper életet.

Ami azonban a várt Kánaánt illeti, az bizony még várat magára. Merthogy azonnal elkezdődött a régi rend lebontása. Legelőbb is az állam sorra kivonult a gazdaság támogatásából. Azután privatizáció tette tönkre az ipart, a termelőszövetkezetek szétzilálása meg a mezőgazdaságot küldte padlóra.

A munka meg sokkal jelentéktelenebb szerepet kapott, mint az elmúlt rendszerben. De hisz nem is lehetett ez másképp! A bezárt gyárak, a szétvert téeszek csak munkanélkülit termeltek.

Mindenki boldogult, ahogy tudott. Nemigen maradt ideje, energiája a mások

boldogulásával törődni. Ezzel aztán végeszakadt a testvériségnek.

Egyenlőség ezzel szemben igenis van! Az emberek egyenlők! Igaz, vannak még egyenlőbbek, sőt, legegyenlőbbek is, de hát ez természetes. Mert, ugye vannak eltérő fajok, vallások, nemzetiségek... Sőt, vannak különböző politikai nézetek is! Ezek talán mégsem keverhetők össze?! Hogyan? Hogy éppen azt jelentené az egyenlőség, hogy ezek a szempontok nem számítanak? Már hogyan számítanának! Hiszen vannak! Dehogynem értem! Ettől még Magyarországon egyenlőség van. Miért, miért?! Mert az van, és pontum! Hanem azt mi mondjuk meg, hogy hol vannak az egyenlőség igazságos határai!

Hanem félre a szólamokkal! Beszéljenek a tények! Amelyek néha nagyon makacsok. Nem mindig a mondottak szerint alakulnak.

Hogy esetünkben miként?

Fekete csuklyások verik félholtra, holtra a cigányokat, felgyújtják a házaikat. Polgármesterek jobb esetben gétót létesítenek részükre, rosszabb esetben igyekeznek kiebrudalni őket felségterületükről. A rend őreinek elég bizonyíték bármilyen bűntényre a gyanúsított sötétebb bőre. Az igazságszolgáltatásban Jusztícia teljes szigorával sújt le a romára, miközben szerencsésebb családba született társát elnéző mosollyal engedi szabadon. A lehullott gyümölcsöt elcsenő éhes purdét villanyárammal kergeti el a tulajdonos, aki egyébként le se hajolna a földre potyogott termésért. A hatalom pedig semmit sem tesz a roma népesség munkához, kenyérhez juttatása érdekében, sőt, a nyomor szülte megélhetési bűnözést (egyáltalán gondoltak-e arra, hogy ez a szörnyű kifejezés tulajdonképpen kinek vagy kiknek a bűnét takarja?), felhasználja arra, hogy a magyar (nem roma) lakosságot a cigányok ellen hangolja. A sok településen szintén döntően segélyekből élő magyar amúgy is úgy érzi, hogy több jutna neki, ha az önkormányzati büdzsét nem apasztaná a romáknak nyújtott segély.

A kormány családbarátsága a romáknál véget ér. Ehelyett karjait széttárja, és csendesen szemléli az eseményeket.

A diszkriminatív megkülönböztetés annyira gyökeret vert, hogy a média minden pejoratív szándék nélkül romák és magyarok összeszólalkozásáról tudósít. Holott állampolgárságukat, nyelvüket, felmenőiket és kötődésüket tekintve ők is magyarok.

Aztán itt vannak a politikai nézetek. Világos, hogy éles különbség van a nemzeti magyar és az internacionalista, judeobolsevista felfogás között. Nahát! Ha ez utóbbi eltűnik a politika színteréről, ha az ellenzék szépen betagozódik a helyes magyar irányvonalba, akkor majd beszélhetünk igazi egyenlőségről!

Szóval, van itt, kérem, szabadság is, egyenlőség is, testvériség is. De természetesen csak a fent említett korlátokkal!

De mi van az egyéb szabadságjogokkal?

Hát jogunk az sok mindenhez van! Csak éppen azok érvényesítési feltételei csekélyek. Azaz, nem fogalmazok eléggé helyesen. Mert az érvényesítési lehetőségeink közel sem egyformák. Ugye, nem kell bővebben ecsetelni, hogy két pályakezdő közül melyiknek van nagyobb esélye egy állás megszerzésére: annak, akit miniszter apja ajánlott, vagy annak, aki mindössze jeles bizonyítványát tudja felmutatni?

Az sem vitás, hogy ki jut előbb lakáshoz? Az, aki szociális bérlakásra vár, vagy az, aki többmilliós háttérrel indít?

A ranglétra alsóbb fokain levőket esetleg még éltetheti az érvényesítés lehetősége, de az alatt már a reménysugár is kialszik. A hajléktalan kis motyóját is úgy tudja csak megvédelmezni, hogy azt a feje alá rakja. És tudja, hogy néha ez sem elég. Előfordulhat, hogy meg kell verekednie érte. De az is megtörténhet, hogy a vackára

egy másik, erősebb hajléktalan tart igényt, aki fizikai ereje révén még bír a fizikai érvényesítés morzsáival, és akkor neki annyi. Még az életét is elveszítheti.

De talán mégsem olyan kilátástalan a helyzet. Merthogy valamiben mindenkinek van szabadsága. Hogy mást ne mondjak, az egyik szabadon választ, hogy Dominikán akarja magát süttetni a napon, a Rocky Mountains csodálatos szikláit tekinti meg, vagy a párizsi mulatókban költi el a pénzét. A másik szabadon választ, hogy a lakbérét fizeti-e ki, a szolgáltatóknál felgyülemlett adósságát csökkenti valamivel, az éhségét veri el néhány forintnyi élelemmel, esetleg kiváltja ebben a hónapban a gyógyszerét.

Tessék? Hogy a két szabadság közé nem lehet egyenlőségjelet tenni? Miért? Mi a mérce? Ja, ha a ráfordított forintot vesszük alapul, akkor természetesen nem egyenlő a kettő! Igen. Igaza van. Akkor sem, ha a végeredményt nézzük. De vegyünk egy harmadik aspektust. Például azt, hogy mekkora örömet okoz. És állítom, hogy annak a másiknak sokkal nagyobb boldogságot jelent, ha gyermekeit jóllakathatja, mint az elsőnek néhány száz frank nyereség valamelyik flancos kaszinóban. No, ugye?

Az új rendben nem is lehet vitás: a szabadság leglényegesebb feltétele, hogy a szovjet csapatok vonuljanak ki az országból. Mert ugye, szabadság csak független, szuverén államban képzelhető el. A hisztériakeltés eredményes: tömegek becsmérő szavakat skandálva követelik a csapatok kivonását.

Ritkán, és csak halkan hangzanak el józan vélemények (vagy nemigen kapnak megszólalási lehetőséget). Néhanyszor mégis hallani nyilatkozatokat az egyes településeken lévő szovjet laktanyák közelében lakóktól. Ok egybehangzóan mondják el, hogy a laktanya mezőgazdasági terményeik, állataik biztos felvásárlója volt. Felsorolják, hogy mi mindent tudtak ők beszerezni potom áron a háztartásukba, a bűvárszivattyútól kezdve, a hűtőszekrényen keresztül a kis színes tévéig, a gyereknek a lábbal hajtható kisautótól a bicikliig. És most mindez megszűnik. A portékát cipelhetik hajnalban a városba, a piacra, magára hagyva félnapra vagy napra gyereket, állatot. Fizethetik a piacon a helypénzt, ázhatnak az esőben, aszalódhatnak a napon az áruval együtt. Alkudhatnak a vevővel, nem úgy, mint a szovjetekkel, akik sohasem próbálták lenyomni az árat. Es örülhetnek, ha sikerül mindent eladni.

Hanem a politikai akarat hajthatatlan. így hát a hazánkban állomásozó szovjet csapatok kivonulnak.

És ettől a pillanattól kezdve szó sem esik függetlenségről, szuverenitásról! Annál több arról, hogy a NATO-hoz kell csatlakoznunk. Hogy meg tudjuk védeni magunkat. Hogy kitől? Hát akárkitől! Hátha adódik valaki, akitől meg kell magunkat védenünk! És itt egy sokatmondó pillantás következik Kelet felé. Abszurd gondolat, hogy ez a függetlenségünk feladását jelentené! A NATO védelme biztonságot nyújt! És – ha már itt tartunk – az volna a leghelyesebb, ha a NATO csapatainak egységei hazánkban állomásoznának. így, ha szükség van rájuk, nem kell messziről idefáradniuk, hogy a segítségünkre lehessenek. Szó sincs róla, hogy ezzel elveszítenénk a szuverenitásunkat. Az itt állomásozott szovjet csapatokkal való összehasonlítás pedig olyan eretnek gondolat, hogy tisztességes magyarnak eszébe sem jut.

Az ugyan vitathatatlan tény, hogy a hazánkban tartózkodott szovjet katonák magyarokkal szembeni magatartását sokkal szigorúbb rendszabályok írták elő, mint az amikét. Mégsem lehet azt állítani, hogy túl sokan panaszkodnának a katonai bázisok közelsége, a repülőgépek és egyéb katonai járművek robaja, az utak és a házfalak károsodása, egyes amerikai katonák – jó, jó, némileg valóban kifogásolható – viselkedése miatt.

No ugye, milyen jól jött, hogy itt voltak, amikor a szerbeket kellett megbüntetni! Egyrészt könnyebben tudtak beavatkozni innen a szomszédból, másrészt az itt-

tartózkodás engedélyezésének a fejében mi is kivehettük a részünket az ottani rend fenntartásában.

És, ha már ilyen szépen elrendeztük honvédelmünk biztosítását, foglalkozhatunk a következő teendővel. Azzal, hogy bekerüljünk az Európai Unióba.

A legcélszerűbbnek látszott annak a deklarációjával kezdeni, hogy mi európainak tartjuk magunkat. Épp ezért elsőrendű feladatunknak tekintjük, hogy *visszatérjünk* Európába!

Az viszont máig homályban maradt, hogy honnan. Mert akárhogyan erőltetem az agyamat, bárhogy igyekszem magam elé vetíteni a térképet, nekem úgy tűnik, hogy éppen annak a földrésznek nagyjából a közepén helyezkedünk el, ahová olyan sietősen igyekszünk. És nem jut eszembe sem olyan történelmi, sem pedig olyan geológiai vagy akár meteorológiai esemény, amely ezt megváltoztatta volna! Szóval, nem értem! Ez pedig nyugtalanít. És az sem vigasztal, hogy még nem beszéltem olyannal, aki elfogadható magyarázattal szolgált volna.

No de, ne kételkedjünk, hanem meneteljünk. Ha Európában vagyunk és oda is igyekszünk, akkor is! Legfeljebb ne változtassuk a helyünket. Nem az első – és feltehetőleg nem is az utolsó – eset történelmünkben az egy helyben járás. Kétségtelenül lépnünk kell, hiszen a bolsevik internacionalizmus ideje lejárt! Mert persze az Európai Egyesülés az valami egészen más! Hogy ne mondjam: nemzeti!

Hanem azért van ezzel kapcsolatban más kérdés is: mi lesz, ha odaérünk? Merthogy az egész úgy kezdődött, hogy először a rendszerváltást csillantották fel a jobb élet zálogának. És, mivel az nem hozta meg a remélt jólétet, a hatalom újabb feltételt állított elénk: az Európai Unióba való belépést. De rövidesen kiderült, hogy az még messze van. És eleinte nem előrelépéssel, hanem ellenkezőleg, visszaeséssel jár. De semmi baj, az uniós csatlakozásunk végül is mindent megold. Majd akkor! Aztán, hogy egyre közeledünk abba a vágyott Európába, sorban igyekeznek felkészíteni minket, hogy bizony a bérek felzárkóztatásáig eltelik néhány év, talán ötven is. Ami pedig a mezőgazdasági termékeket illeti, nem szabad túl nagy reményeket táplálni: az Európai Unióban olcsóbban termelnek, egyenletesebb minőségben. De különben is túltermelés van, nem tudnak az új tagoknak is piacot nyitni. A külföldi munkavállalással kapcsolatban se legyenek vérmes reményeink. A külföldi munkavállaló felesleges feszültséget teremtene a nyugati gazdaságok jelenlegi stagnálása, a fenyegető recesszió mellett.

Szóval, pillanatnyilag nincs válasz arra, hogy hogyan tovább, és főleg arra, hogy mi lesz velünk azután.

Bár – őszintén szólva –, az eddigi gyakorlatot figyelembe véve, van egy szinte holtbiztos tippem: újabb ígéretek jönnek!

Istenes dolgaink

A második világháború után volt egy időszak hazánkban, amikor a vallás gyakorlását elítélték, a hívőt pedig pejoratív jelleggel klerikálisnak bélyegezték. A hatvanas évektől lassan felengedett ez a szigor, és a nyolcvanas évek politikája már a pápa meghívásával korrigálta régebbi elítélő magatartását. A szocializmus korszakában mindvégig voltak működő templomok, de azok állami tulajdont képeztek.

A rendszerváltás ezen a területen is lényeges változást hozott. A vallások

reneszánszukat élik. Mára Magyarországon a történelmi felekezeteken kívül számos egyház telepedett meg. Ezen felül megjelentek a hiszékeny emberek kifosztására törő, csaló „vallásalapítók”. A szociális juttatásokból mindinkább kivonuló államnak pedig nem jön rosszul az olyan partner, amelyik arra tanítja az embereket, hogy Istentől várják a segítséget. Annak meg végképp örülnie kell, ha az egyházak engedelmességre, türelemre intik híveiket, biztosítva őket arról, hogy érdemeik a túlvilágon elnyerik jutalmukat. És ez nyilván így is van, hiszen még senki nem jött vissza, hogy reklamáljon.

Persze, azért nem problémamentes a kialakult helyzet. Még a történelmi egyházakkal sem. Az új lehetőségeket mindegyik maximálisan ki akarja használni, és amit csak lehet, saját hatáskörébe igyekszik vonni. Nem ritka eset, hogy akkor is visszaigényelnek egy-egy iskolát, ha nem tudják biztosítani a megfelelő tanulólétszámot. Így aztán van olyan felekezeti iskola, ahol egy osztály hat tanulóval működik, míg az önkormányzatban a létszám a húszat is meghaladja. Fenntartásukat pedig megkönnyíti, hogy ugyanannyi tanulónkénti állami támogatást kapnak, mint az önkormányzati, és ez kibővül a hazai hívők adományaival, valamint a külföldi támogatásokkal. Ugyancsak gondot jelent, hogy olyan településen is visszaigényelték az iskolát, ahol nincs másik. Ez pedig az adott helységben azt jelenti, hogy gyakorlatilag minden gyerek kénytelen hittanra járni.

És ezekben az ügyekben a kormánynak eszébe sem jut korlátozó intézkedéseket hozni. Nemcsak engedékeny, hanem kifejezetten támogatja az ilyen igényeket.

Az egyházak pedig nem mindig elégszenek meg vallási tevékenységgel, esetenként a politikát is uralni akarják. A hívő a szószékről hallja, hogy kire (vagy kikre) szavazzon, ha nem akar elkárhozni. Hogy ne hallgasson más pártra (vagy pártokra), mert annak (vagy azoknak) a hangján a Sátán szól hozzájuk!

És hogy hogyan viszonyul mindehhez a jelenlegi kormány? Éppen napjainkban merült fel annak a szentesítése, hogy az egyházi esküvő helyettesíthesse a polgárit, és más családi eseményt is anyakönyvezhessen az egyház anélkül, hogy szükség lenne az önkormányzatra. No és, természetesen a népszámlálási íven már kérdésként szerepel a vallás is. Ezekhez képest már igazán semmisség a kormánytagoknak és a kormányzó pártoknak a látványos részvétele az egyházi rendezvényeken, a példamutatóan áhítatos arcok a templomi szertartásokon.

Mindez pedig történik akkor, amikor a hivatalos irányzat az állam és az egyház különválasztása.

A család

Nem vitás, hogy az állam elemi kötelessége a családok támogatása. Nem kétséges továbbá az állam anyagi érdekeltsége abban, hogy a családokat olyan mértékben támogassa, amilyen mértékben azok részt vesznek az országos gondok megoldásában. Mivel piacgazdaságban élünk, be kell látnunk, a kormány nem engedheti meg magának, hogy a szívére hallgasson az esze helyett, és szociális támogatást nyújtson egy lényegében adok-kapok, helyesebben kapok-adok rendszer helyett.

Vagyis természetesen mindenki annak arányában markolhat a támogatásból, amilyen mértékben belead a közösbe.

A zsiros jövedelemmel rendelkezőket már csak azért is támogatni kell, hogy jövőre

több adót lehessen beszélni tőlük. A közepes keresetűeknél csekélyebb remény van erre, ők örülhetnek, ha szinten tudják tartani magukat. Ok elégedjenek meg kisebb segítséggel. Az egyik napról a másikra élőkről pedig nem is érdemes beszélni. De azért – tessék-lássék – nekik is kijár valamiféle kölönc.

És akkor még egy szót se szoltunk a munkanélküliekről, a hajléktalanokról, a koldusokról. De hát – gondolom – az eddigiekből is kitűnik, hogy ők már nemigen férnek bele ebbe a támogatásba.

Biztosan sok gondot okozott a kormánynak, amíg kifundálta, hogyan oldja meg ezt a problémát. De, aki keres, az talál. Úgyes bravúrral megszületett erre is a megoldás! A családi pótlékot felváltotta az adókedvezmény! Progresszív mértékben! Pofon egyszerű, nem? Aki sokat keres, az sok támogatást kap, akinek vékony a borítékja, az keveset. Aki pedig nem keres, annak a támogatásból sem jut semmi!

Hogyisne! Majd éppen az kapna támogatást, aki semmit se tesz le az asztalra, csak üptre hozza világra a gyerekeket! Hol élünk? A dzsungelben? Vagy a szocializmusban? Nem, kérem! Ez kökemény kapitalizmus! Itt adni kell ahhoz, hogy az ember kapjon is! És aki ad, az segítséggel nevelheti a gyerekeit. Minél több gyereke van, annál nagyobb a támogatottsága.

De azért ne gondolja senki, hogy a kormány nem gondol mindenkire. Az évezred első kormányfőjének elhíresült mondása minden állampolgárra egyaránt vonatkozik: „*Három gyerek, bárom szoba, négy kerék.*”

Hanem ezekről gondoskodni, ezeket megszerezni természetesen a család gondja. Többek között azzal, hogy bőséges adóforintjaival kiérdemli az állami segítséget is!

Jelenleg nagyon sok magyar házaspár nem tud vállalni gyereket, mert nincs lakása. Egyszobás se! Amelyiknek pedig kocsi jut, az se dicsekedhet valami új, pláne nem divatos, extra márkával. Rendszerint csak addig terjedhet az igénye, hogy menni lehessen vele. De ha a jelenben valahogy mégis képes lenne legalább egy gyerek eltartására, akkor sem bízhat abban, hogy a továbbiakban is lesz munkája, kenyerre. Így aztán a huszadik évszázadra jellemző *egyke* mára úgy módosult, hogy *egy se*.

Pedig a bölcs mondásból egyedül a három gyerek látszik bizton megvalósíthatónak. Hogy aztán, ha megvannak, mi lesz velük, miből etetik, ruházzák, taníttatják őket, arra a kormányelnöki *bon mól* nem ad ötletet. Garanciát meg pláne nem.

Mi urunk, a PÉNZ

Hirtelen tört ránk a pénz hatalma, egyre jobban terjeszkedve, egyre mélyebbre hatolva. Polipkarjaival olyan területeket is magával ragadott, amelyek nemrég még a non profit szférához tartoztak. És útjában legázolt minden humánus, szociális ellenállást. Bár – be kell vallani – ez az ellenállás eléggé gyengécske volt. A hatalom részéről tessék-lássék. Az egyszerű honpolgár pedig szinte megkukult a váratlan hatalomátvételtől. És mire szóhoz jutott volna, addigra szinte semmivé vált minden érdekérvényesítő ereje. Merthogy pillanatok alatt megszűnt a munkája, meggyengült az érdekképviselete, bizonytalanná lett a jövője, a megélhetése. Legfeljebb annyi ereje maradt, hogy pillanatnyi érdekei védelmében próbáljon meg síkra szállni. Ez azonban legtöbbször sikertelen maradt, és egyáltalán nem befolyásolta a felsőbbiséget kitűzött céljainak a keresztülvételében. Az ideai globalizációellenes demonstráció volt eddig Magyarországon az egyetlen, amely a politikát tette felelőssé a rohamosan terjedő szegénység-

gért, nyomorért, a világ jövőjéért. Ez az egy szem megmozdulás azonban igen kevés szervezetet és csak néhány embert mozgatót meg. Más országokban sokkal nagyobb részvétellel folytak hasonló tiltakozások, nem beszélve a globalizációs csúcsertekezletek helyszínein tartott nemzetközi megmozdulásokról. Sajnos, más célokat kergető rendbontók és vandálok is részt vettek ezeken. Ami azután jó indok volt a rendfenntartó erőknél vízagyú és könnygáz, sőt, gumibot és fegyver használatára. A genovai csúcs a rendőrök brutalitása miatt halálos áldozatot is követelt. A felháborodás akkora volt, hogy a rendőrség néhány tagját kénytelen-kelletlen felelősségre vonta.

De maradjunk szigorúan a pénznél.

A rendszerváltás legelső áldásaként vad vágtaiba kezdett az infláció. Azóta ugyan csökkent, de mértékét a tíz évet meghaladó időszak alatt sem sikerült két számjegy alá szorítani. Nem mondom, az idősebbek átéltek már ennél nagyobb inflációt is a második világháborút követően. Akkor azonban alig kellett több egy évnél a letöréséhez. És végig, az egész szocialista rendszer alatt mindig jóval alacsonyabb volt, mint a tőkés országokban.

Az új világ másik csodálatos eredménye, hogy az árak nemcsak az infláció mértékével növekednek, hanem annál sokkal nagyobb mértékben és iramban. Mert természetesen megfizetjük az egyre csicsásabb, egyúttal mind haszontalanabb és egyben a szemétkézelést fokozódó ütemben terhelő csomagolást. Ami egyúttal jótékonyan elfedi az eladó céljainak megfelelő takarandót. És ami annál nagyobb súlyú, minél drágább termék csomagolására szolgál. Így például a hús vastag, műanyag fóliával bélelt papírba kerül, a primört különféle edényekben árulják, az élelmiszerüzletekben tálcás, fóliaborítású saláták, hidegkonyhai készítmények kínálják magukat, az üdítők műanyag butéliáját ugyan megfizetjük, a legtöbbször azonban nem válthatjuk vissza.

Eleinte döntően az inflációra hivatkozva emelték az árakat, később már gyakran csak azzal indokolták, hogy az előállítás megrágult. Arról azonban nem szól a fáma, hogy ez valamilyen objektív indok, vagy egyszerűen csak rossz munka, helytelen munkaszervezés, csupán pazarlás, vagy éppenséggel a profitnövelési szándék következménye. Gyakran el is marad az indoklás. És miért is ne? Esszük, nem esszük, nem kapunk mást!

Ugyancsak a piacgazdaságra való áttérés hozta magával a pénz csodálatos tömörülését egyesek körül, egyre nagyobb hiányt képezve a többség környezetében. Azt hallottam egyszer egy hirtelen nagytőkésévé vedlett volt köztisztviselőtől, hogy aki időben megérezte az új idők szelét, és olyan helyen dolgozott, ahonnan valamilyen értékhez az új beköszöntével hozzájuthatott, az némi ügyességgel generációkra előre megalapozhatta a családjáé jövőjét. Igen, így volt! A minisztérium prominens képviselője az ottani nemzetközi kapcsolatait egész egyszerűen áttemelte a saját vállalkozásába. A külkereskedelem volt vezető beosztású dolgozója tudta, hova, kihez kell fordulnia, hogy a kft.-je részére szükséges anyagot, terméket kedvező feltételekkel vásárolja meg, hová adja el gyártmányait, hol és kik között közvetíthet valamilyen üzletet jó zsíros haszonért, illetve hogyan épülhet be közvetítőként bármilyen eredményesnek ígérkező termelési vagy egyéb láncba. A kereskedelem kitűnő vezetője sikeres bankember lett. Ő a régi munkahelyén szerzett ismereteit kamatoztatta a saját hasznára. Ha valaki időben érzett rá, hogy mikor milyen vállalat kaparintható meg bagóért, de akár ingyen is, az hamar tetszeleghetett magának tulajdonosi pozíciójában. Nem egy ember annak révén jutott így tulajdonhoz, hogy a hatalom kifejezetten a hazai nagytőkést akarta megteremteni a támogatásával.

És akkor még csak a honi törekvésekről volt szó. Hanem a változásokhoz elengedhetetlennek látszott a külföldi tőke bevonása. És, bár az alacsony magyar munkabérek

is vonzóak voltak, egyéb kedvezményekről is gondoskodni kellett. A külföldi befektetőnek kijáró adó- és egyéb kedvezmények nem is maradtak hatástalanok. A későbbiekben, az addig megkaparintott haszonnal mégis sokan megváltak korábbi szerzeményüktől, nemegyszer adósságokat, munka nélkül maradtakat hagyva hátra, megkárosítva beszállítókat, rendelőket, dolgozókat, sőt, az államot is.

Az azonban vitathatatlan, hogy a rendszerváltás egyik legnagyobb nyertese a bank-szféra. Aki időben megorrontotta, hogy a pénzügyi intézetek húsfazeka igencsak bőséges lesz, az gyorsan köré tömörülhetett. Különböző szakterületről nagy hirtelen sikeres bankárok nőttek ki, a régi bankok terjeszkedtek, külfönből újak telepedtek meg. Rövid idő alatt ez lett az ország legjobban javadalmazott ágazata.

Akit jó sorsa banki álláshoz juttatott, az megfogta az isten lábát. Kivéve, ha a bank csődbe jutott, vagy az illető munkahelye megszűnt, esetleg a helye egy nála érdemesebbnek (vagy jobb kapcsolatokkal rendelkezőnek) kellett, netán a politikai megbízhatósága hibádzott. No, meg persze akkor, ha maga a bank ítéltetett megszűnésre, összevonásra.

Még szerencsésebbnek mondhatta magát, akiből egy pénzügyi intézet fő embere, vagy pláne, ha bankvezér lett. Kivéve persze – a fentiekén kívül –, ha akár politikai, akár személyes okokból a hatalom célirányosnak látta az elmozdítását, sőt, esetleg a meghurcoltatását is.

Az például kifejezetten jelenlegi életünk pikantériájának tudható be, hogy a csodás lehetőségek mellett nem egy pénzügyi intézet jutott csődbe, befektetőit tönkre téve. És, hogy a bankok vezetése körül nem volt minden kifogástalan, azt sejtetik a gazdasági bűntényekkel gyanúsított bankvezérek és munkatársaik, a hasonló ügyekben mind jobban duzzadó büntetőpercek, vizsgálatok. Bár azt sem lehet elhallgatni, hogy néha politikai indíttatás is felsejlik ezekben ugyanúgy, mint ahogyan némelyik bank sorozatos megtámogatásában is.

Ja, és persze megszületett – vagy újjászületett?! – a magyar tőzsde. De valahogy ez sem nevezhető sikertörténetnek. A kezdeti hosszokat ma már a gyakori besszek követik. A tőzsde mozgása hektikussá, kiszámíthatatlanná vált. Ennek következtében a külföldi cégek sorban vonulnak ki a magyar tőzsdéről.

Ezzel szemben az utóbbi napokban erősödött a forint! Természetesen nem szabad egy stabil felfelé mozgásra gondolni, hiszen ahhoz idő kell. Hanem egy kicsit emelkedett az értéke, azután egy kicsit csökkent, majd megint emelkedett.

Csakhogy ennek a fránya pénzügyvilágnak igen furcsa törvényei vannak. Mert azt hinné az ember, hogy a forint javulása csupa jót jelent. Hát nem! Az exportőrök kifejezetten rosszul járnak vele: a kialkudott márkáért, dollárért vagy akármiért kevesebb forint üti a markukat. Gondolom, csekély vigasz a részükre, hogy ezzel szemben az importőrök jól járnak.

Aki pedig azt hiszi, hogy az üzletben bármit is olcsóbban vehet meg az erősebb forintjáért, hát az nagyot téved! Az ebből eredő esetleges haszon semmiképpen sem az ő zsebébe fogja duzzasztani.

Hanem majd jön az euró. Azaz már itt is van. Akinek külföldről pénzt utalnak át, az már találkozott vele. No, nem magával a pénzzel, hanem a bank értesítésével. Ha rögtön felveszi forintban, akkor nincs további gondja vele. Amennyiben azonban nincs szüksége rá, akkor is hanyatt-homlok rohan a pénzügyi intézetbe, hogy átváltsa más valutára, és azon tartsa a bankbetétjén. A euró ugyanis nem kamatozik. Ja, hogy miért nem forintra váltja? Való igaz, hogy az is kamatozik. De mennyit? Meg sem közelíti az infláció mértékét. Persze, hogy a más valutáé sem! De az legalább értékállóbb.

Mindenesetre érdekes sajátossága honi pénzügykezelésünknek, hogy a banknak

befizető ráfizet, míg a pénzügyintézet keres azon, hogy az így kapott kölcsönt saját javára kamatoztatja.

No, de maradjunk csak a napi gondjainknál, ügyeinknél. És kezdjük mindjárt a pénz vizsgálatánál. Annak ugyanis több érdekes tulajdonsága van.

Először is oda gurul, ahol a többi van. Messze elkerüli az üres zsebeket, bukszákat. De még onnan is elgörög, ahol csak épphogy csörgedez. Szalad a többi után.

Pedig nem mágneses. Meg aztán szaga sincs, mint ahogyan azt már a régi rómaiak is tudták. Habár manapság az ellenkezője se jelentene gondot, hiszen a mosás egyben elűzné a nem kívánt illatokat is.

De, hogy a tárgynál maradjak, feltétlenül beszélni kell a pénz hatalmáról.

Új életünk meghatározója, varázsszava a PÉNZ lett.

Akinek pénze van, az nemcsak élelmet, ruhát, autót és villát vehet, hanem egészséget, nemritkán életet is.

No, meg szépséget, fiatalságot. Ha tele a zsebe, olyanra faragtatja magát, amilyenre akarja! Addig lesz ráncatlan, amíg úgy tetszik neki! Drága krémekkel kenegetik, illatos olajokban fürösztik, puha gyolcsokba bugyolálják, renyhülő izmait gondos kezek masszírozzák. Gondtalan életét árgus kamerák, vijjogó érzékelők, kajakos testőrök, vad ebek védik. Pénzért elúzheti az unalmát, sleppjétől hallgathatja eszének, ügyességének, jellemének dicséretét. Beutazhatja a világot, sétát tehet az űrben. Szerelmet vásárolhat. Fiának diplomát, nyelvvizsga-bizonyítványt, jogosítványt, jövedelmező állást, igazgatósági tagságot, akármilyen karriert vehet, lányának mesés hozománnyal rangos, jó pozícióval rendelkező férjet választhat.

Ha pedig akarna, még jótékonykodhatna is. Csak hát minek vegye nyakába a világ gondját? Megoldani úgyse tudná egyedül. Meg aztán nem is akarja!

Egy élete van az embernek! És ha már sikerült összehozni azt a kis vagyonkát, amiből kellemesen töltheti el evilági éveit, akkor minek ártsa magát más dolgába?

Munkánk, kenyerünk

A politikai fordulat drasztikus változásokat hozott az életünkbe. Ezek közül az egyik legsúlyosabb a munka területét érintette. Mert, míg a létezett szocializmusban mindenkit megilletett a munkához való jog, kinek-kinek megvolt a biztos munkahelye, keresete, addig a piacgazdaság egyik legelső következményei közé tartozott a munkanélküliség.

A privatizáció során magánkézbe került vállalat jobb esetben csak csökkentette a létszámot, rosszabb esetben minden dolgozót szélnek eresztett. Külföldi vevő esetében bizony ez nem volt ritka.

A naiv magyar – részben a propaganda hatására – örömmel várta a külföldi befektetőt, aki biztosan jóval többet fizet majd az államnak.

Hát, ez a várakozás nem jött be!

Ha a jó szándékú befektetési akaratot tekintjük, akkor is jóval kevesebb emberkezet igényelt a hirtelen beözönlő *hájtek*, amit esetleg nyugaton már inkább elavultnak ítétek, nálunk azonban valóban magasabb szintet képviselt, mint az addig alkalmazott. Hogy mást ne említsek, a számítógépek nagymértékű elterjedése az adminisztratív létszám radikális csökkentését hozta magával. De sok munkás és műszaki is

feleslegessé vált az automatikus gépsorok, robotok alkalmazásával.

Vagyis örülhetett az, aki egyáltalán tovább dolgozhatott. Azok pedig egyes helyeken egy ideig valóban vastagabb borítékot vihettek haza. Persze, közel sem annyira vastagot, mint azt remélték. Ez is csupán a töredéke volt a Lajtán túli béreknek. És ára is volt. Hogy mit követelt cserébe az új tulajdonos? Gondosabb, gyorsabb munkát, vagyis inkább hajtást, feltétlen lojalitást, és természetesen a szakszervezetektől való távolmaradást. Ennek érdekében a szakszervezeti funkcionáriusok és tagok kapták meg az első felmondásokat.

És, aki ott maradhatott, annak se volt biztos a helye. Mert az elbocsátás folyamatos volt. Eleinte még valami kis végkielégítést is kaptak útravalónak. A tőkés azonban hamar megtalálta a könnyebb fellelhetőség kedvéért még résnyire nyitva is hagyott kiskaput. Egész egyszerűen csak arra kellett vigyáznia, hogy hány embert bocsát el egyszerre, és milyen indokkal. Így aztán mentesült a többletkiadástól.

És – érdekes módon – egyik percről a másikra megszűnt az egymás iránti szolidaritás is. Még csak oda se mert a munkatárs menni a munkakönyvét szorongató elé, hogy „sajnálom, komám, de mit tehetek?” Csak állt ott lesütött szemmel. Persze! Hisz az embereket elnémította a félelem, hogy akkor mehetnek az elbocsátott után. Márpedig ingyért lassan levegőt se adnak! Mi lesz a családdal?

Másnap keserű szájjal megy be, hangtalanul öltözik át, összeszorított fogakkal indítja a gépet. Nem szabad gondolkozni! Nem szabad a tegnapi elbocsátottakra gondolni, de főleg nem szabad a holnappal törődni! Most még van munkád. Dolgozz! Ne láss mást, csak a kés alól tekergő forgácsot, ne hallj mást, csak a gép zümmögését!

Amíg dolgozik az ember, addig nem veszi mindig komolyan, hogy a munka nemesít.

Való igaz, hogy van „nem szeretem” munka is. Hanem még az is sokkal jobb, mint a munkanélküliség. Az ember eleinte jószérivel el se akarja hinni, hogy mi történt vele, amikor megkapja a felmondó levelét. Persze, tudja, hogy vannak elbocsátások. Hogy a privatizáció, a tulajdonos gazdasági érdeke létszámcsökkentést, esetleg teljes leépítést követel. Hallja is innen-onnan a híreket, sajnálja az érintetteket, szörnyülködik, hogy mik vannak! De hogy mindez vele is megtörténhet?! Mintha hirtelen nagy erővel fejbe csapták volna! A megdöbbenést pedig a szégyenérzet követi. Még otthon is restellj elmondani. Mintha bizony az ő szégyene lenne!

Ám akkor még biztos benne, hogy hamar újra munkához jut. Aztán, ha kapott egy kis végkielégítést, akkor nyugodtan keresgélhet. Ha nem, akkor összeül a család, megbeszélik, hol és min lehetne spórolni.

Hanem a pénz – és a remény – egyre csak fogy. Keveseknek sikerül újra elhelyezkedni. A munkanélküli segélyre pedig, amit eleinte egy évig kaptak, mára csupán fél évig jogosult. Ha az utána következő jövedelempótló támogatás is lejár, az önbizalom is a semmibe vész. Esetleg akad itt-ott valami alkalmi munka. De a lecsúszás mindenképpen megkezdődik.

Amikor látja, hogy a saját szakmájában nem tud elhelyezkedni, a szolgáltatásban próbálkozik. Hiszen – a satnyuló iparral ellentétben – ez a szektor felfejlődőben van. Aztán itt van a kereskedelem. Egymás után nőnek ki a földből a csillogó-villogó létesítmények, amelyek mindent kínálnak, árulnak és szolgáltatnak. Igen ám! Csakhogy azok sem tudják felszívni a sok bekéredzkedőt. A jelentkezők közül kedvükre válogatnak.

De az is előfordulhat, hogy a közelben nincs se hasonló, se másmilyen lehetőség.

A támogatások elmaradásától kezdve meg már nem is tartják nyilván munkanélküliként. Mintha nem is létezne! Az állam egész egyszerűen leveszi róla a kezét.

A munkanélküliségi mutató tehát egyáltalán nem ad tiszta képet. És az országos, megyei vagy régiós átlagokon belül igen nagyok lehetnek az eltérések. A munkanélküliség a legsúlyosabban a roma lakosságot sújtja. Nem egy település van, ahol senkinek sincs munkája. Az ilyen családokban a megélhetést gyakran a gyerekek után kapott segély biztosítja. A *Népszabadságnak* nyilatkozó falusi polgármester keserűen jegyzi meg, hogy a rendszerváltás óta már a második generáció él a gyerekeiből.

Embere, családja válogatja, hogy a sikertelenség megsokszorozza az akaratot a megkapaszkodásra, vagy önsajnálatra, ivászatba fullad. Hanem az előbbi is csak gyenge remény a sikerre.

Persze, van más lehetőség is. Akinek útilaput kötöttek a talpára, maga választhat. Hiszen demokrácia van! Például vállalkozhat. Ha az elbocsátása végkielégítéssel járt, akkor még tőkéje is van hozzá! No, nem sok, de esetleg vehet néhány szerszámot, ha jó szakmája van, és próbálkozhat valamivel például éppen a szolgáltatásban.

Helyiségre nincs szükség, az a néhány szerszám elfér a kamrában vagy a konyhában, esetleg a sufnyiban, ahol még dolgozni is lehet, csak éppen alkalmassá kell tenni rá.

– Meglásd, anyus, fog ez menni! Eddig is engem hittak, ha valami elromlott otthon. Hát most megyek is azonnal!

De kik hívták? Az öregasszonyok, akik a kis kertecskéjük megműveléséből tudják valahogy kipótolni a semminél is alig több nyugdíjukat. Mit kérhet azoktól? Akik úgy kezdik, hogy legelébb is közölje, mennyibe kerül, hogy ki tudják-e majd fizetni. No, hát ezekből nemigen lehet megélni.

Ahol meg férfi van, ott az is elvégzi, ami a ház körül adódik.

Szóval, nemigen jönnek be az elképzelések. Aztán ott van az a sok nyilvántartás. A fene se tudja, mit hová kell írni, mit hogyan kell csinálni. Még szerencse, hogy a nyolcadikos lány besegít. De így is több idő megy el adminisztrálásra, mint javításra.

És akkor még nem beszéltünk az adóról! Hisz az elvisz majdnem mindent! Alig marad valami!

Aztán, ha ebbe belebukik, senki nem fizet neki munkanélküli segélyt, hiszen vállalkozó volt! Ha csődbe került, az ő baja!

És mindez nem elég! Megdöbbenéssel hallja, olvassa, hogy csak azok kerültek az utcára, akik nem jó szakemberek, hanyagok, vagy éppen iszákosak.

No, de ilyet!? Nem elég, hogy egyik pillanatról a másikra kiteszik az ember szűrét, még bele is rúgnak egyet! Hogy senki ne háborodjon fel, senki ne legyen részvétellel irántuk, hiszen ők maguk az okai mindennek.

És van, aki elhiszi. Pedig igazán nehéz elképzelni, hogy egy többezer embert foglalkoztató gyár minden egyes dolgozója rosszul végezte a munkáját. Noha mindvégig nyereséges volt Nyugati piacra termelt. Évről évre növelte az exportját.

– Nem csoda, hogy ide jutottunk! Most derül csak ki, hogy hányan voltak az élőködők! Mi meg gürcölhattünk értük is!

A hangoskodó meg csak akkor hallgat el, amikor neki is a kezébe nyomják az obsitot. Akkor kezd ágaskodni benne:

– Aha! Szóval, így állunk?!

No, és természetesen nem késik az a magyarázat sem, hogy a szocialista rendszerben is volt munkanélküliség, csak éppen házon belül! Így hát – végül is – nem változott semmi.

Az bizony szent igaz, hogy az elmúlt világban voltak úgynevezett vattaemberek. Akiket manapság vállalaton belüli munkanélkülieknek titulálnak. Csak hát azok semmiképpen sem nevezhetők munkanélkülieknek. Hogy miért? Hát legelsősorban is azért, mert volt munkahelyük, volt beosztásuk. De legfőképpen volt besorolásuk, és az ezzel járó fizetésük! Hogy mindezért nem sokat nyújtottak? Az esetek többségében ez is igaz. Egy kalap alá azonban nem lehet vonni az egészet.

Egyszer ugyanis volt az a bizonyos fajta kreált állás, amit főleg sportolók számára találtak ki. Aztán sportágtól és teljesítménytől függően követeltek meg valamilyen tessék-lássék munkát, vagy csak a fizetésért kellett befáradni, esetleg még azt is házhoz vitték. A többiek, de főként a közvetlen munkatársak és nem utolsósorban a részleg munkájáért felelős főnök részéről szült is elégedetlenséget!

Mostanában szeretik ezt úgy emlegetni, hogy rontotta a hatékonyságot, és megrövidítette a többi dolgozót.

Hát, ebben is van igazság. Bár ha jobban megpiszkáljuk a dolgokat, akkor a munkát illetően kiderül, hogy a részleg tervében bennfoglaltatott a vattaembertől elvben megkövetelt munka is. No persze, ezt a többieknek kellett elvégeznie. Még hozzá kevesebb pénzért, hiszen a semmittevő – sokszor legtömöttebb – borítékja apasztotta az övékét. Ez azonban csak addig háboríthat fel bennünket, amíg meg nem vizsgáljuk alaposabban a dolgokat, és össze nem hasonlítjuk a régi és a mai helyzetet.

Lássuk csak! A rendszerváltás előtt nem voltak nálunk profi versenyzők, csak amatőrök. Nekik pedig természetesen semmiféle jövedelmük sem volt a sportban kifejtett tevékenységük után. De azért valamiből csak meg kellett élniük! Nem? Erre adott valamiféle megoldást a mondvacsinált munkahely.

A profinak ezzel szemben van a sportból származó jövedelme. Még hozzá nem is rossz. Az azonban nem vitás, hogy nem a munkahelyi bértömeg rovására. Hanem részben a költségvetésből. Vagyis nem egy vállalat, cég, hanem mindnyájunk kárára!

És most ne tessék azt az érvet felhozni, hogy bizony, bizony, nemcsak sportolóknak járt ki az ilyen állás, hanem gyakran protekciósoknak is. Ez is igaz. De most se tehetek mást, mint a mai helyzetre hivatkozom. Amikor a protekció sokkal nagyobb szerepet játszik az életünkben, mint a múltban. Ráadásul ma olyan installumokhoz – és olyan jövedelmekhez – lehet jutni ily módon, amelyek mellett a volt protekciók eltörpülnek.

Fekete-fehér, igen-nem

Egyre szélesedik, terebélyesedik a feketemunka, és egyre töpörödik, szűkül – és szürkül – a fehér. Ami a legtermészetesebb következménye annak, hogy mértéktelenül megnöttek a munkaadók adóterhei. No, meg persze annak, hogy a sok, munkából kiszorult embernek nincs sok választása. Ha nem jut legális munkához, akkor előbb-utóbb kénytelen elvállalni a feketét. Sőt! Pillanatnyilag talán jobban is jár így, mert valamivel több a bére, mintha állásba menne. De a gyakoribb az, amikor – kihasználva a munkaerő kiszolgáltatott helyzetét – a feketemunkán is gyatra a kereset. Különösen külföldiek esetében nem ritka még annak is a megcsapolása, az emberi szükségletre teljesen alkalmatlan „szállás” és az odavetett néhány falatnyi „eltartás” címén.

A feketemunka megszüntetésére irányuló kísérletek nem mondhatók sikeresnek. Egy-egy munkahelyen végzett váratlan ellenőrzés rendszerint felfed néhány bejelentetlen munkást, a munkáltatót megbüntetik. Az meg nevetve fizeti ki a bírságot,

hiszen még így is keresett az üzleten. Az érintett emberek helyett pedig felvesz másokat. Még rosszabbul járnak a külföldiek. Őket ki is toloncolják. Summa summárum: a dolgozók rosszul jártak, a vállalkozó meg folytatja ott, ahol abbahagyta.

Nem hiszem, hogy létezik ma Magyarországon olyan ember, akinek valamilyen szolgáltatói munka megbeszélése kapcsán ne tette volna fel a mester a kérdést, amikor az anyagiak szóba jöttek: „Számlával vagy anélkül?”

Tegyük a szívünkre a kezünket, és válaszoljunk legalább magunknak őszintén. Ugye az utóbbit választottuk, hacsak valami komoly indok nem kényszerített a másira.

Merthogy számlával sokkal mélyebben kell a zsebünkbe nyúlni. Előfordul, hogy kétszeresen. De hát a számla a mesternek azt jelenti, hogy adózni is kell utána. Nem is keveset! Ezért hát rábólintunk az *anélkül*-re.

Pedig nem biztos, hogy jól járunk. Mert ha – teszem azt – hibádzik valami a munkában, akkor legfeljebb megkérhetjük a szakit, hogy javítsa ki. A hiba pedig rendszerint akkor bukik ki, amikor a mester a pénzünkkel már messze jár. Így aztán, ha akar, javít, ha nem, hát fütyül ránk. Mi meg nem fordulhatunk sehova a panaszunkkal. Hiszen nincs bizonyítéka annak, hogy valamilyen munkát végeztünk, annak meg végképp nem, hogy kivel. Vagyis sokszor bebizonyosodik, hogy olcsó húsnak híg a leve. Csakhogy már régen csirkelebon, csirkeszárnyon élünk, nem tudjuk megvenni a drágább karajt.

Így aztán a szolgáltatásban is virágozik a feketemunka, ha lehet, még ellenőrizhetlenebbül, mint az iparban.

A kereskedelemben ezzel szemben igenis megköveteltetik a számlaadás. Ott aztán szó sem lehet csalásról!

Vagy mégis?

Asszonyom, uram! Vásárolt már piacon? Igen? És az egy szem fokhagymáért odanyújtva a harminc forintot, kérte a számlát? Ugye, hogy nem? Azt sem tartom valószínűnek, hogy a kofa – csapot-papot otthagya – rohant volna ön után az elmaradt cetlivel.

Hanem a munkaadó részére adódik ennél jobb lehetőség is.

Hogy visszatérjek a kezdetek kezdetére, a rendszerváltás után hirdetések jelentek meg külföldi munka vállalására – többek között –, fordításra is. Mondanom se kell, hogy a hirdető igencsak fellendítette a posta forgalmát. Tömegesen jelentkeztek a fordítók. Hogyisne! Nyugaton köztudottan tízszeres díjat fizettek érte. Ráadásul nem kell kiutazni, beilleszkedni az ottani körülményekbe, hanem otthon, kényelmesen elvégezheti az ember a munkát, és utána már csak a pénzt kell várni. És még valami! A kutya se kérdi a munkavállaló korát, nem fintorog a negyvenhez közelire, és nemet se mond a negyven felettire.

A válasz pedig hamar megérkezik. Vastag borítékban, két próbafordításra váró anyaggal, valamint egy kérdőívvel, amelynek alapján a jelentkező nyilvántartásba vétetik. Delikvens azonnal hozzá is fog a munkához. Rekord gyorsasággal befejezi, és elküldi. És ezzel befejeződik a kapcsolat. Válasz nem érkezik, újabb megkeresésre sem. Amikor pedig naiv emberünk más, hasonlóan póru jár fordítótársaival is találkozik, ráébred a szomorú valóra. Hogy az igen tisztelt nyugati munkaadó ily módon teljesíti rendeléseit. Csupán a hirdetésre és az egyetlen válaszevélre kell költenie. Jelentkezőben nincs hiány. A fordításhoz ingyen jut hozzá.

Ügyes!

A magyar pedig igen tanulékony fajta. Ma már nálunk is dolgoztatnak ingyen. Nem

ritka az olyan munkahely, ahol a szerződést csak a munkavállaló részére tartják kötelezőnek. Fizetni azonban nem szeretnek. Előfordul, hogy a belső munkaerő is hozamra dolgozik. Hát még a külső!

A fejezet végére egy napjainkban szürkülő munka kívánkozik. Az anyag lezárása előtt olvastam, hogy egyre kevesebb szórakozóhely képes cigányzenekart foglalkoztatni a rendkívül magas adók miatt, így ma már jórészt a cigányzene is fekete.

Mit lehessen ehhez szólni?

Az agrárium

A mezőgazdaság kétségkívül a szocialista rendszer egyik legsikeresebb ágazata volt. Sok buktató után jutott el addig, hogy a magyar paraszt némelyikének még kriptára is futotta. Mert a takaros, tágas, komfortos ház már megvolt, autó is állt az udvarban, sok helyütt nem is egy, hanem az asszonynak is, hogy ne kelljen a nehéz cekkert a húsboltból, a péktől gyalog cipelni. Meg aztán az iskola sincs túl közel, kényelmesebb annak a porontynak, ha kocsival hordozzák. Nem beszélve arról, hogy így a dögnehéz iskolatáska nem az ő vállát nyomja, hanem a kocsis ülését.

Egyszóval, jól élt a magyar falu. A téesz általában jól fizetett, a háztáji még jobban jövedelmezett. Az ember nemcsak vetőmagot, hanem gépet is kapott a gazdaságtól a munkák elvégzésére. És még mi mindent! Szopósmalacot, naposcsibét, kislibát, tápot, fuvart, fóliát, meg ami kellett. És ha az állatokat felnevelte, a szövetkezet átvette tőle. No, meg a terményt is. A nyugdíja pedig biztosítva volt. Az öregek is kaptak természetbeni járandóságot a kevéske nyugdíj kiegészítésére.

Egy szó, mint száz, a magyar agrárium sikereit a Nyugat is elismerte, nemegyszer jártak nálunk a tőkés társadalmak mezőgazdászai tanulmányozni azt.

A ránk köszöntő piacgazdaság tehát nem nyomorgó parasztokat, hanem virágzó mezőgazdaságot talált, biztos megélhetéssel rendelkező mezőgazdasági dolgozókat.

Igaz, a 80-as évek közepén már mutatkozni kezdtek annak a jelei, hogy megújításra szorulna az agrárium. Lehet, hogy pénz is akadt volna rá, ha a hatalom nem fél egy csöppet szorosabbra fogni a gyeplőt, egy kicsit többet törődni a modernizálással, akár az életszínvonal kárára.

Így csak arra költött, amire feltétlenül szükség volt. (Persze, nemcsak az agrárium területén.) Ha pedig arra se futotta a büdzséből, akkor külföldi kölcsönhöz folyamodott. Aminek megvoltak a hátulütői is, nem utolsósorban az eladósodás, végső soron a rendszerváltás.

Ám a kapitalizmus nemigen kedveli a szocialista szövetkezeteket. Így hát nem is volt vitás, hogy egyik legelső célja lesz azok szétverése. És ennek a tervnek a megvalósításában igen hasznosnak bizonyult a paraszt földhöz való ragaszkodása. Különösen az öregekben élt az olthatatlan vágy a földtulajdon után.

Vagyis mindjárt pártolókra talált az a célkitűzés, hogy a földet vissza kell adni a parasztnak. Aki a felszabadulás előtt nincstelen volt, az kapott ugyan földet, de nem sokáig birtokolhatta: kevés kivétellel a téeszé lett. Most elkábította az a lehetőség, hogy végre mégis a saját ura lehet. A háború előtt nadrágszíjparcellát birtokló földműves, akár önszántából, akár erőszakos agitáció hatására vitte be a földecskéjét a közösbe, azt gondolta, hogy jogosan kéri vissza a sajátját. A nagygazda, a volt kulák, akitől annak idején elvették a földjét, úgy érezte, hogy ütött az igazság órája.

A hirtelen jött lehetőség pedig elhomályosította az agyakat, nem számoltak azzal, hogy a szántáshoz, vetéshez, aratáshoz, kapáláshoz már nem elég az ötven évvel ezelőtt ugyan még erős, de mára igencsak meggyengült karjuk. Gépük meg egy szál sincs hozzá, és persze pénzük se, hogy megvásárolják. A téesztől pedig nem számíthattak segítségre. Merthogy azok sorra-rendre megszűntek. Ahol a vezetőség vagy néhány tag szemfüles volt, ott a felszámolásból megmentett értékek nagyját, vagy legalábbis egy részét saját tulajdonába vette, és azzal többé-kevésbé megalapozta saját jövőjét. A többinek maradt a semmi.

Akik meg kértek és kaptak földet, legtöbbször csalódottan vették tudomásul, hogy elképzeléseik nem teljesülnek. Közülük nem soknak sikerült valamilyen úton-módon eredményesen gazdálkodni. A termelészövetkezet tagja tehát gazdává avanszált, amiért – kevés kivétellel – a megélhetésével fizetett. A farmergazdaság legtöbbszörnek csak álom maradt.

Valójában kevesen tudták megvetni a lábukat a földeken. Eleinte még felvett valamennyi terményt, állatot a külpiac, elsősorban a Szovjetunió, de annak a felbomlását olyan mértékű elszegényedés követte, hogy vásárlóként nemigen jöhetett szóba. A földből élő emberek zöme elszegényedett. Egy részük még vegetál valahogy. Kivágja a semmi hasznot nem hozó és a permetezés hiányában tönkrement gyümölcsfáit, leöli az állatait, ha már nem bírja etetni vagy eladni azokat. Nincs gépe, hogy megművelje, nincs műtrágyája, hogy feljavítsa a földjét, nincs növényvédő szere, hogy megvédje a kártevőktől a termését. Vetőmagot se tud venni, a tavalyi terméséből válogatja ki a vetni valót. Csak hát az bizony satnya termést hoz! A parlag meg folyvást nő.

A kárpótlás sokszor juttatott olyanokat földtulajdonhoz, akik nem is konyítottak a mezőgazdasághoz.

A szegény embert még az ág is húzza. Az utóbbi évek aszályai, árvizei, belvizei, az almafák tömeges tüzelhalála is bele-beletapos a bajaiból kikászálódni akaró emberbe. Biztos, hogy öntözéssel, intenzívebb gátépítéssel, hatékonyabb növényvédelemmel csökkenteni lehetne a károkat, csak hogy mindehhez pénz kell, rengeteg pénz. Amiben nem dúskál sem a föld tulajdonosa, sem az állam.

A téeszek, állami gazdaságok felszámolásával természetesen megszűntek az oda tartozó ipari létesítmények, mint például a gyümölcs-, zöldségfeldolgozó, a palackozó műhelyek, de a nők foglalkoztatására létrehozott varrodák is. És – mivel sok településen más munkalehetőség nem volt – az ottani lakosok hoppon, sőt koppon maradtak. Különösen megszenvedték a váltást azok a helységek, ahol nem volt a közelben iparral rendelkező város, hogy felvegye a munkaerőt, vagy ahol a távol eső munkalehetőséget nem tudták elérni a magas közlekedési költségek miatt. Az öregek nem is számíthattak arra, hogy munkát kapnak, de meg úgyse telt volna az erejükből, hogy ellássák azt.

Kivételezett helyzetbe kerültek az ország nyugati települései. Itt ugyanis nagy volt a külföldi – mindenekelőtt ausztriai – érdeklődés a föld iránt, döntően az ottanihoz viszonyított rendkívül alacsony ár miatt. Némi nehézséget okozott, hogy a magyar rendelkezések szerint külföldi nem juttatható mezőgazdasági földterülethez. De mindig akad egy kiskapu. És itt nem is kellett soká keresgélni azt. Maga a rendelet hiányos volta adta a megoldást. Megszülettek hát a *zsebszerződés* néven elhíresült ügyletek. Ezekben a hivatalos szerződés bérletre szól, és külön megállapodás rögzíti a tulajdonváltást, ami akkor lép majd életbe, amikor a tiltás érvényét veszti. Erre pedig csak addig kell várni, amíg felvesznek minket az Európai Unióba, mert akkor már az ottani szabályokhoz kell alkalmazkodnunk, amelyek nem teszik lehetővé a tiltást. Ha csak nem kapunk néhány év felmentést ez alól. Ráadásul az új bérlő, illetve tulajdonos (igazán nem tudom, hogy minek nevezzem) még esetleg munkalehetőséget is kínál.

Mindezen közben az agráriumban is folyik a hatalmi és politikai elit között az osztozkodás, ami lényegében gátlástalan fosztogatást jelent. Az egész rendszerváltás utáni időszakra rányomja a bélyegét az újból megalakult Kisgazda Párt elfordulása a régi elvektől és céloktól, de főként a mezőgazdasági dolgozók érdekeitől. Mindennek ellenére a pártelnök hangzatos ígéreteivel hosszú évekre maga mellé tudja a falut állítani. És – bár sokan látják a veszélyét, nyilván maga a hatalom is – a pártvezérnek sikerül bársonyszékhez jutnia. Mi sem természetesebb, mint hogy a földművelésügyi tárca első embere lesz. A szakértelem hiánya, a kiskirálykodás, a hívek pozícióba helyezése, különböző javakhoz juttatása, a kételkedők és ellentmondók eltaposása, saját maga és családja némileg tisztázatlan vagyoni gyarapodása, és nem utolsósorban éppen az általa sokat hangoztatott „politikai tisztaságának” kétes volta ellenére még minisztersége után is hosszú ideig volt képes fenntartani magát, dicstelen bukásáig. A pártjában és az érintett minisztériumban támadt káosz azóta sem csendesül. Odáig menően, hogy a tárca államtitkára – a volt miniszter tántoríthatatlan híve – éppen előzetes letartóztatásban van, különböző, nagy értékű gazdasági büntettek gyanúsítottjaként.

Az egyes mezőgazdasági termelési ágazatok egymás után válnak gazdaságtalanná, a gazdák sokszor veszteséget termelnek. A konzervgyárak, húsfeldolgozók sokszor a leszerződött terményt, vágóállatot sem veszik át. Ugyanakkor a vásárló egyre drágábban jut hozzá az élelmiszerhez.

És mi várható az EU-tagságtól? Az igencsak kérdéses. De egy bizonyos. Az, hogy a túltermeléssel kínlódó uniónak semmiképpen sem az a célja, hogy szélesre tárt felvevőpiaccal tetézzé gondjait. Nyilvánvalóan alaposan megszüri a bekéredzkedő árut. Nem vitás, hogy ez alaposan megnöveli mezőgazdaságunk ma sem jelentéktelen problémáit.

Vagyis, száz sebből vérzik a mezőgazdaság.

Az uniós tagság közeledtével egyre inkább érződik a félelem attól, hogy termőföld juthat idegen kézbe. Kétségkívül megvan ennek a lehetősége, hiszen felvételünk után nálunk is az ottani szabályok lesznek érvényesek. A probléma tehát adott, a megoldása sürgető, és nem vitás, hogy a külföldiek földhöz jutása tiltással semmiképpen sem oldható meg. Valamilyen más utat-módot kell keresni. A legkézenfekvőbbnek az mutatkozik, hogy a magyar agráriumot, a magyar gazdát helyzetbe kell hozni. Mármost az előbbit a föld árát illetően, az utóbbit pedig anyagilag, hogy az idegen ne bagóért jusson hozzá, meg aztán a magyar ne kényszerüljön eladni a tulajdonát. Ez azonban pénzbe kerül, nem is kevésbe. Az azonban nincs!

A hatalom most azzal a tervvel állt elő, hogy fel kell vásárolni ezeket a földeket a sógorok orra elől. Igen ám, de a megoldás eléggé bonyolult. A gazdasági társaságok földvásárlása törvényellenes. A kormány szerint nemzeti földalap létrehozására lenne szükség a zsebszerződések érvényre jutásának a megakadályozására. Ez azonban törvényalkotást igényelne, még hozzá minél sürgősebben. A kormányon belül azonban vannak olyan nézetek is, hogy anélkül is orvosolhatók a gondok.

Az még tisztázatlan, vagy legalábbis nem ismert, hogy az így visszaállamosított tulajdont miből lehetne kifizetni, mit kezdene vele az állam, kivel munkáltatná meg. No, és mi lesz a sógorokkal? A kormányfő azt javasolja az *osztrák vircsaftnak*: örüljenek, hogy büntetés nélkül megússzák. De lehet, hogy az *osztrák Wirtschaftnak* is lesz hozzászólása az ügyhöz.

A falu meg vár, hogy döntsenek róla a feje felett.

Hanem az ágazat exminisztere más, reményei szerint igencsak hatásos módszerrel próbálkozik: országos könyörgést szervez a Boldogasszonyhoz, hogy segítené magyar

tulajdonban tartani a magyar földet.

Hát... ha csak így nem?!

Egészségünkre!

A földi halandót csodálattal tölti el az orvostudomány fejlődése. Egészségben, frissességben eltöltött matuzsálemi kor lebeg a szeme előtt, amikor például a géntechnológia, az őssejtkutatás gyógyító távlataira gondol. És rettegésben tartja a félelem, hogy milyen visszaélések, szörnyűségek lehetőségét teremti meg például a géntechnológia vagy az őssejtkutatás.

De ne faggassuk a jövőt, maradjunk a mánál.

A magunk mögött hagyott, átkosnak mondott évtizedekben ingyenes volt az orvosi ellátás (természetesen a szakorvosi is), a kórházi kezelés, a rehabilitáció, beleértve a szanatóriumi, gyógyüdülői beutalást is.

A rendszerváltás első éveiben gyakran hallottuk, hogy a szocializmus a nyakló nélküli osztogatás korszaka volt. Hát, ezt a mostaniról nem lehet elmondani. Ma saját bőrükön tapasztalhatják az emberek, hogy mit jelent ennek az ellenkezője. És az egyre duzzadó gondok nosztalgiát szülnek. Elsősorban azokban a társadalmi rétegekben, amelyekben problémát okoz, hogy miből vegyék meg a szükséges gyógyszert, gyógyászati segédeszközt, kihez fordulhatnak segítségért, ha kórházi kezelésre, vagy pláne rehabilitációra, utókezelésre szorulnak.

A régen megszokott támogatások pedig egyre csökkentek és csökkennek. Egy megdöbentő adat: az egy főre jutó egészségbiztosítási összeg ma, 2001-ben az 1989. évinek mindössze 50%-a!

A gyógyszerárak meredeken emelkednek. 1990 óta meghétszereződtek! Eleinte a betegek megkérdezték a patikust, mielőtt kiváltották a felírt orvosságot, hogy mennyibe kerül. Később a gyógyszerész maga figyelmeztette a vásárlót az árra. Ma már a vényen feltüntetik a fizetendő összeget is. Így, ha a betegnek nincs rá elég pénze, el se kell ballagnia a patikába. Ennyi szabad választása neki is van. Hogy valami azért kifejezze a szabadságát is.

(Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint a társadalombiztosítás 2000-ben 1995-höz viszonyítva 107%-kal emelte a gyógyszerek, gyógyászati eszközök támogatását. A fogyasztói ár ugyanezen idő alatt 230%-kal növekedett.)

Legújabbán pedig az borzolja az idegeket, hogy a nagy hírű német gyógyszergyár két olyan gyógyszert is forgalmazott több éven át (egyres hírek szerint Magyarországon is), amelyeknek halálos mellékhatásuk van. A gyár először tagadta, majd bevallotta, hogy az ő tudomásuk szerint is adódott néhány haláleset a vitatott szerek fogyasztása következtében. Ezt azonban a kezelés hibájául róják fel. Gyártását és értékesítését végül mégis leállították.

És az egészségügyi ellátás egyéb területei?

Itt van mindjárt a fogászat. Nem is olyan nagyon régi az a rendelkezés, hogy a fogmegtartó kezelések – mindenekelőtt a tömés – csak a gyerekeknek és a nyugdíjasoknak járnak ingyenesen. E bölcs intézkedés folytán a felnőtt lakosság fogazata rohamos romlásnak indult. Akinek akadt volna pénze rá, az sem siette el a dolgokat.

Hogyisne! Eddig se rohantak az emberek rögtön fogorvoshoz. Most meg? Nem elég a fájdalom, a stressz, még fizessen is érte!? Vagyis, amíg nem kibírhatatlan a kín, amíg el lehet viselni, amíg segít valamelyest a fájdalomcsillapító vagy a fogra öntött pálinka, addig nem kell megszakadni a nagy igyekezetbe. Előbb-utóbb úgyis odakényszerül az ember. És ha egy csöpp szerencséje van, csak akkor, amikor már húzni kell. Merthogy az már egyenesen grátisz jár neki!

Akinek nincs pénze rá, annak nem is kell gondolkoznia, hogy mit tegyen. Ha nagyon kínlódik, ha végképp nem bírja tovább, akkor kihúztatja.

Az igaz, hogy egy idő után a rendelet visszavonatot. Aki kinőtt a gyerekkorból, annak sem kell a nyugdíjig várnia, hogy ingyen tömjék ezentúl a fogát. Ezért csak a régi rendelet idejében kilyukadt rágószervek estek áldozatul a piac mindenhatóságának.

De hogy a témánál maradjak, van itt még más probléma is. A szakrendelőkben ugyanis a fogászati rendelők egy részét magánpraxisú fogorvosok foglalják el. A naiv páciens pedig, aki azt hiszi, hogy az SZTK-ban jár, gyanútlanul bemege, csodálkozik a barátságos fogadtatáson, a csillogó-villogó műszereken. Csak akkor kap észbe, amikor a borsos díjakat közük vele.

Persze, a körzeti orvosokat – bocsánat, most már házi-, illetve családorvosokat – is érinti a magánosítás. Nagy részük valamilyen betéti társaság tagjaként látja el a körzetét. Hogy milyen konstrukcióban kapcsolódnak az egészségbiztosításhoz, arról nincsenek pontos ismereteim, annyi azonban tény, hogy mindeddig a betegeknek ez nem jelent többletkiadást. A magánosítás azonban közel sem ad az orvos kezébe szabadabb döntést. Sőt, vannak olyan betegségek, amelyekre a gyógyszereket csak a szakrendelés javaslata alapján írhatja ki. És míg régebben évente volt szükség a javaslat megújítására, újabban fél évre csökkentették ennek az érvényességét. Méghozzá olyan esetekben is, amikor végleges, nem javuló állapotról van szó.

No, és mi a helyzet a kórházakban? Hát bizony, ott sem rózsás. Sőt, inkább katasztrofális.

Ahhoz, hogy valamennyire érthető legyen a kialakult állapot, az előzményeknél kell kezdenem.

A rendszerváltás eddig a ma élő generációk által soha nem látott nyomort teremtett. Számos család, gyerek nem ismeri a jóllakottság érzését. Tömegesen laknak emberi mértékkel lakásnak nem mondható odúban, viskókban, a kényelem és a higiénia legegyszerűbb megléte nélkül. És akkor még sokkal jobb helyzetben vannak a hajléktalanoknál, akiknek ennyi sem adatott meg. Nekik nemcsak az élelem hiánya, ruházatuk elégtelensége veszélyezteti az egészségüket és életüket, hanem az a másik hajléktalan is, aki bármilyen értéktelen motyó birtoklásáért képes akár megölni a társát, lényegében minden kockázat nélkül.

De nemcsak ezeknek a rétegeknek romlott erősen az egészsége, hanem azoké is, akik szűkösen élnek napról napra, nem tudják megvenni a drága gyümölcsöt és zöldséget, ha pedig megbetegednek, nincs pénzüik a gyógyszerek kiváltására.

A romló körülményeknek tudható be, hogy újból felütötte a fejét a tüdőbaj, amely a múlt rendszerben gyakorlatilag megszűnt. A határok megnyitása az újat mindig kísérő szabadabb szex és a könnyebben megszerezhető drog pedig az AIDS terjedését, illetve a kábítószeres káros következményeit hozta magával.

Az ország teljes lakosságának károsítja a tüdejét a levegő fokozott szennyezettsége, sorvasztja a szervezetét az állásáért rettegő kisembertől a vagyonos nagyvállalkozón keresztül a magas pozíciót viselő államférfiig az állandó stressz.

Mindez a szervezet idő előtti elkopásához vezet. Egyre nő a rokkantsági nyugdíjasok száma, mind fiatalabbak sorsa lesz a korai leszálalékolás és az ezzel járó,

kevesebbnél is kevesebb nyugdíj.

Miközben mindegyre romlik az emberek életkilátása, folyamatosan nő az egyre fiatalabb betegek száma.

A betegellátásra fordítható kiadásokat pedig mind szigorúbban nyirbálja meg a költségvetés. Így hiába emelkednek az egészségbiztosítási bevételek, az egészségügyre fordítható összeg tovább csökken.

A kevesebbet kell hát beosztani. Ez azután azt jelenti, hogy valahonnan le kell csípni a pénzből. Így került sor kórházi ágyak megszüntetésére, kórházi részlegek összevonására vagy egyszerűen csak bezárására, kórházak összevonására. Létszámcsökkentéseket hajtottak végre, de a fizetések olyan alacsonyok, hogy az egészségügyi dolgozók – főként a nővérek – amúgy is sorban hagyják ott a munkahelyüket. Az orvosoknak is sokkal jobb keresetet biztosít a gyógyszergyári ügynökösök. Az ottmaradók pedig lassan már nem képesek ellátni a feladatukat.

Kormányzati intézkedések hosszú sora révén sikerült elégedetlenséget szítani mindenkiben: a betegben a drága és hanyag kezelések miatt, az egészségügyi dolgozóknál a rossz gyógyítási körülmények és az alulfizetés okán, a gyógyszerészekben az ellehetetlenítésből és a jövedelemcsökkenésből következően, és végül az államban a növekvő kiadások és csökkenő bevételek miatt. Mindezen a tárca első emberének a lecserélése sem változtatott semmit.

Akit szerencsétlen sorsa az utóbbi években önkormányzati vagy állami kórházra kárhoztatott, az tapasztalhatta – szintén munkaerőhiány következtében – a hiányos takarítást, a mellékhelyiségek förtelmes voltát, a rongyos ágyhuzatokat, amelyeket általában nem cserélnék rendszeresen.

És ez még semmi! Hiába tagadják az illetékesek, a kórházak igenis igényt tartanak arra, hogy a beteg a saját gyógyszereit szedje. Előfordul, hogy egy-egy osztály valamilyen betegségre egyik nap ilyen, másik napon olyan gyógyszert kap, tekintet nélkül arra, hogy egyedileg kipróbáltan kinek mi használ. Magam is jártam úgy, hogy az osztályos orvos tartalékolt a részemre gyógyszert, hogy azokon a napokon is hozzájussak, amikor csak az a másik érkezett, amire allergiás voltam. Mindez működött is addig, amíg az egyik ügyeletes nem törődve az osztályos orvos erre vonatkozó üzenetével és a láztáblámon pirossal aláhúzott és felkiáltójellel ellátott jelzéssel, az éppen soros injekciót adta be. Rövidesen lett is futkosás, kapkodás körülöttem. Szerencsére végül mégiscsak előkerült a megfelelő patikaszer is.

Találkoztam tanulónővérrel, aki elcserélte a gyógyszereket. Adott esetben a beteg észrevette. De mi van akkor, ha nem? Vagy ha nem is tudja ellenőrizni, mert tehetetlen, és a nővér adja be, vagy injekcióban kapja, esetleg infúzióban?

Egyébiránt a magatehetetlen betegekkel más problémák is vannak. Például etetni kell őket. De a nővér kevés, nem tud mindegyik mellett félórát ülni. Ha mozogni, járni tudó beteg is van a szobában – és hajlandó is segíteni –, akkor nincs nagy baj. Az is köztudott, hogy azért nem korlátozzák a látogatást, hogy a hozzátartozó részt vegyen a beteg ellátásában. De mi van akkor, ha nincs hozzátartozó, vagy az vidéken, esetleg külföldön él? Vagyis előfordul, hogy a beteg éppen a hiányos koszt miatt nem tud rendbe jönni.

Az is köztudomású, hogy elég gyakran akadozik a vérellátás. Ugye, abban a régi rendszerben a vállalati Vöröskereszt szervezte a véradást, a munkahely munkaidő alatt elengedte a dolgozót, hogy vért adjon. Most nincs vállalati Vöröskereszt, de hiába is szervezne bármit, a munkaadó amúgy sem engedne el munkaidőben senkit. Nem beszélve arról, hogy a gyengébb koszt és rosszabb körülmények között élő dolgozó nem is menne el véradásra, és ha elmenne, akkor se biztos, hogy egészségileg alkalmas

lenne rá. És, bár rendszerint tagadják, néha bevallják az illetékesek, hogy fontos műtétek, kezelések maradnak el vérhiány miatt.

A kórházak egyre-másra csödközeibe kerülnek. Némelyik élére biztost neveztek ki a visszasságok, de főként a gazdasági problémák feltárására. Kár, hogy a megoldást a tárca újabb, még szigorúbb korlátozások bevezetésében látja.

Rémtörténetek keringenek hibás diagnosztizálásról, hanyag kezelésekről, orvosi műhibákról és ezek nemegyszer tragikus következményeiről. A szerencsésebbek csak hallomásból tudnak ezekről, a pechesebbek hozzátartozójuk esetéből vagy saját tapasztalatból.

És szintén rémtörténeteket hall az ember az orvosi és más egészségügyi dolgozók zsebpénznek is alig mondható keresetéről, az embertelen megterhelésről, a kialakult állandó feszültségről és a kritikán aluli körülmények között is emberfeletti, áldozatkész munkáról.

Tovább rontja a helyzetet, hogy ilyen körülmények között anyagiasabbak lettek az orvosok, az ápolók, általában az egészségügyiek, mint azelőtt. De hiszen ők is a piacról élnek! Tudják-e például, hogy egy pályakezdőnek több millió forintba kerül egy körzet megvétele?

A régi rendszerben is volt paraszolvencia. Csakhogy az addig hálából, meglegedésként adott boríték szinte kötelezővé vált akkor is, ha a beteg elégedetlen az ellátással. És az igény néha követeléssé fajul. A legvadabb eset, amiről hallottam, hogy az orvos azzal nyújtotta vissza a kapott borítékot, hogy ennyi nem elég. Szerencsére, a többség nem ilyen. Tisztességgel végzi a munkáját, és – bár, ha adnak, elfogadja – nem követeli meg a hálapénzt. Csakhogy az kevesebb nyilvánosságot kap. Annak semmi hírértéke nincs, hogy például X. doktor helyes diagnózist állított fel, gondosan kezelte páciensét, aki ennek következtében csodás gyorsasággal gyógyult meg. Sokkal inkább beszélnek arról, hogy Y. doktor hanyag, felelőtlen, de bezzeg tartja a markát a semmiért is.

Egyre többen viszolyognak attól, hogy orvoshoz forduljanak, és még jobban attól, hogy kórházba menjenek. Inkább a szomszédtól kapott tanács szerint kezelik magukat, ami – lássuk be – nem a legszerencsésebb dolog.

Hiába, ilyen a világ! Elborzasztó híreket hall az ember a nálunk szerencsére még nemigen elterjedt (vagy legalábbis nyilvánosságra nem került) szervkereskedelemeiről. És sok vitát kelt (nálunk is) az eutanázia, amelynek eredeti nemes célja mögött fenyegetően rémlik fel a visszaélés lehetősége.

Beszélni kell a természetgyógyászatról is, amely az utóbbi évtizedben nyerte el hivatalos létjogosultságát. Előljáróban szeretném tisztázni, hogy a szocialista táboron belül már a rendszerváltozás előtt is volt tere. Aki járt például Moszkvában, az tudja, hogy bizonyos teákat, kenőcsöket, természetes anyagokból készült tablettákat minden metróállomáson recept nélkül lehetett kapni. De hisz a gyógyteák nálunk is mindig divatban voltak, használatuknak és hatásuknak az ismerete anyáról lányára, nagyanyáról unokára szállt. A családokban pedig többnyire akadt olyan, aki jól megmasszírozta a fájó vállat, derekat. Azután meg régebben is hallottunk csontkovácsról, más hasonló kezelésekről. A természetgyógyászok hivatalos elismerése, díjazásuk engedélyezése azonban kétségtelenül az új rendszerben valósult meg. És mint az ilyenkor lenni szokott, a nagy tapasztalattal és tudással, nemegyszer orvosi diplomával rendelkezők mellett feltűntek a jóhiszeműek vámszedői, a sarlatánok. Ok távolról, akár külföldről is képesek gyógyítani, kézrátevéssel megszüntetni a bajokat, hókuszpókuszokkal orvosolni a betegségeket.

No, és a mentők! Az ő helyzetük sem mellékes az egészségügy szempontjából. Sőt!

Munkájuk életet vagy halált jelenthet. Csakhogy a lehetőségeik igen korlátozottak.

Ami azt illeti, az új rendszer lassú, eléggé rosszul felszerelt mentőautókat örökölt a régítől. No, de majd most! – ígérték nekünk.

És valóban, hamarosan megjelent néhány új nyugati, korszerűen felszerelt kocsi. Helikopteres mentőállomások alakultak.

A továbbiakban pedig a nagy semmi! Azaz, kezdett lerohadni az új is. Azután benzin, illetve kerozin, ember, karbantartás és a műszerek javításának hiányában csökkenni kezdett a mobilizálható járművek száma.

Pillanatnyilag meg éppen a mentőkórház felszámolása fejeződött be a baleseti kórházba való beolvasztásával, és természetesen az ezzel járó elbocsátásokkal.

A helyzet pikantériája kétségkívül az, amikor az egészségügy mára kialakult romhalmazát, káoszát látva, a hatalom nem győzi hangsúlyozni, hogy jelenlegi kritikus állapotunkért életmódunk a felelős. Semmi mást nem kellene tennünk, mint kellően mozogni, sportolni, zsíros és nehéz ételek helyett sok gyümölcsöt, zöldséget enni, vitaminokat fogyasztani, jó levegőn sokat sétálni, esetleg kocogni, kerülni a stresszt, tartózkodni a drogtól, a túlzott alkoholfogyasztástól és a meggondolatlan szabadosságtól. Mindössze ennyi az egészséges, hosszú élet titka. Arra viszont nincs recept, hogy mindezt hol, hogyan, mikor és főleg miből valósítsuk meg.

Így hát marad az egészségtelen életmód, a mindenféle betegség, a korai elhasználódás, az egyre rövidülő életkilátás.

Azoknak persze még reménytelenebb a gyógyulása, akik külföldi műtetre, kezelésre szorulnak. Mert akkor az emberek jó szívéen múlik a jövőjük. Mindig vannak is adakozók (döntően a soványabb pénzü emberek), akik nem tudnak részvétlenül elmenni a bajok mellett. Hanem arra is volt már eset, hogy a gyógyító alapítványnak adott forintokat visszatartotta (helyesebben visszakövetelte) az adóhivatal. A Legfelsőbb Bíróság jóváhagyásával! Mert ugye, rendnek muszáj lenni! Más a jótétemény, és egészen más a PÉNZ.

A ma embere bízik abban, hogy az orvostudomány fejlődése egyre több betegség gyógyítását, megelőzését, a fájdalmak hatékonyabb kezelését teszi lehetővé.

És a ma embere egyre inkább a tudatára ébred, hogy mindez csak azoknak jár, akik meg tudják fizetni.

E fejezet írása közben került napvilágra a hír, hogy egyik fővárosi kórházunk vezetője válságprogramot léptetett életbe. Ennek riasztó pontjai közé tartozik például az, hogy az osztályok nem léphetik túl a menedzsment által megszabott gyógyszer- és vérkészítmény-keretet. Labor-, röntgen- és más diagnosztikai vizsgálatot az osztályok csak meghatározott számban igényelhetnek. A többi cikkely is az anyagi ellehetetlenülés kivédésére szánt szigorításokat tartalmaz, amelyek természetesen kivétel nélkül hátráltatják a gyógyító munkát.

A tárcza első embere minderre azzal reagált, hogy az egészségügy területén nincs semmi baj.

Egyébiránt a tárcza legújabb elképzelése az, hogy a kórházakat privatizálja. Az orvos majd többet keres, és nem igényli a betegtől a hálapénzt. Ugyanakkor jobban, takarékosabban dolgozik, a beteg gyorsabban gyógyul, jobb lesz a szervezés és az egészségbiztosítás olcsóbban jön ki.

Kár, hogy nekem sehogy se fér a fejembe: hogyan lesz abból több és jobb, ha mindenhol elvesznek?

Szolgáltatás

Abban, azt hiszem, egyöntetű volt az ország véleménye, hogy a maszek szolgáltatás az államinál sokkal többet képes nyújtani. A kereskedelemben nyilván bővebb lesz a választék, kifogástalan lesz a minőség, udvarias lesz a kiszolgálás, ha érvényesül a verseny.

De hát, tévedni emberi dolog.

Kezdjük az elején. Senki előtt nem lehet vitás, hogy sürgősen magánkézbe kell adni a boltokat. És ebben a sorban a legfontosabbnak tűnik az élelmiszerüzlet, hiszen élelemre mindenkinek rendszeresen szüksége van. Jöjjenek hát a közértek! A kisüzleteket megvásárolhatják a hazai kisvállalkozók, a nagyobbakért pedig azonnal jelentkezett néhány külföldi személy vagy üzletlánc. Az új üzletek természetesen már nem közértek, sem a nevükben, sem pedig a szó jelentése értelmében. Mert ugye, világos, hogy sem a Meinl, sem a többi nem azért indította meg a vállalkozását, hogy jótékonykodják.

Az üzletek pedig azonnal megteltek a magyar mellett csodálatos külföldi árukkal, amelyeket eddig a magyar csak külföldön láthatott, és valutakeretéből nemigen kóstolhatott. Persze, ezek nem voltak olcsók, de hisz a hazai terméké is jócskán megemelkedett, meg aztán a csicsás köntöst is meg kell fizetni.

Azután lassan a hazai gyárak zöme is külföldi tulajdonba jutott, és ezzel a honi polgár már nemigen tudja megmondani, hogy milyen nemzetiségű élelmiszerrel tömi a bendőjét.

Hanem a megfelelő haszon érdekében a tulajdonos más cikkek eladására is vállalkozott. Ma már cipő, harisnya, zokni, edényáru és sok más egyéb gazdagítja az eredendően élelmiszerre szakosodott kereskedelmi egység kínálatát. Csakhogy a választék bővítése a hajók közötti közlekedési utak leszűkülésével járt. Tovább rontja a helyzetet, hogy – éppen a helyszűke miatt – állandósult az árufeltöltés. Így aztán szegény vásárló nehezen küszködi keresztül magát a keresett árucikkig. Már, ha ott találja, ahol megszokta. Merthogy azt mindig cserélgetik. Nem baj! Az ember lassan hozzáedzódik a nehézségekhez.

Mint ahogyan ahhoz is, hogy minden mozdulatát lesik. Eleinte rossz néven veszi, hogy eleve tolvajként kezelik, később azonban már nem lepődik meg semmin sem.

Hasonló átalakuláson mennek keresztül az iparcikküzletek is, csak azok – természetüknél fogva – nem hatnak annyira mindennapi életünkre, mint az élelmezési cikkek elárúsítóhelyei.

Nem sokat késtek a nagy bevásárlócentrumok sem, ahol mindent megtalál az ember, ami szem-szájnak ingere. Élelmiszer, iparcikk, ételbár és étterem, mozi és kaszinó, minijégpálya és ki tudja, még mi minden. Itt azután vásárolhat, szórakozhat, költekezhethet a honpolgár!

A kereskedelmi egységeknek pedig az a taktikájuk, hogy mindegyiknek van néhány olcsó cikke, amivel becsalogatja a vevőt. Aki természetesen – ha már benn van – egyebet is vásárol. Különösen akkor, ha a munkából siet haza, vagy a gyerekért kell menni az óvodába, iskolába, vagy öreg és örül, ha egy helyen megkap mindent.

Persze, a kis maszek üzlet nem képes sem választékban versenyre kelni a nagyokkal, sem pedig kedvező árakat produkálni, mert a beszállítója nem ad engedményt a kért kis mennyiségekre. Oda azok mennek, akik valamilyen okból nem tudnak a nagyobb üzletekbe eljutni, vagy éppen csak egy kis kenyeret, tejet akarnak vásárolni.

Azután csak hallja, olvassa az ember, hogy mi minden foglaltatik az árban, amit vele fizettetnek meg. Így többek között a beszállító és az üzlet közötti alku – és természetesen kenőpénz – tárgya, hogy az üzlet milyen árut kap, hogy az adott terméket látható vagy kevésbé feltűnő helyen, jól vagy nehezen hozzáférhetően helyezi el. És még ki tudja, mi egyéb!

Mígnem váratlanul az jut a fülébe, hogy a nagy bevásárlóközpontokban a fóliázott hústermékek több, mint 60%-ában szalmonellát találtak az ellenőrök.

No, már csak ez hiányzott a kergemarhakórral fertőzött marhahús keltette fenyegetettség után. A tojásban rejlő szalmonellától pedig már régóta félünk.

Igazán nem tudom, létezik-e széles magyar honban ma olyan bátor ember, aki minden félelem nélkül képes elfogyasztani egy lágytojást, vagy jó étvággal ül neki egy angolosan sült bifszteknek.

A bátortalan vásárló meg elmélázik, milyen jó is lenne, ha már pasztillákban vehetnék meg a táplálékot. Amit biztonságosan tárolhatnánk, fogyaszthatnánk.

Természetesen csak akkor, ha nem valami káros, esetleg halálos mellékhatást is okozó tartalommal állítanak elő, mint azt a már említett, nagy híru gyógyszergyár tette egyik termékével.

Aki pedig már belefáradt az örökös stresszbe, az legyint: egyszer úgyis itt kell hagyni ezt azt árnyékvilágot.

No, de ne feledkezzünk meg a kiszolgálásról!

Idézzük fel a közelmúltat, hogy jobban lássuk a változásokat. Az állami üzletekben legfeljebb a kevésnél is kevesebb prémium, no meg az ambiciózusabbaknál az előrelépés reménye ösztönözhetette az eladót a minél több áru eladására. Adott esetben még udvarias is volt a vevővel, igyekezett annak meglegedésére kiszolgálni őt, hogy megtartsa. Mivel azonban a nagyobb ráfordítás ritkán párosult haszonnal, és akkor is csak jelentéktelen mértékben, általában érdektelenséget mutatott a forgalom alakulásával szemben. Ez pedig közönyös munkavégzésben, udvariatlan kiszolgálásban jelentkezett. A beszerzésbe pedig akkor sem igen tudott volna beleszólni, ha különös törődést mutat az ügyfél szemben.

A rendszerváltás természetesen ebben is döntő változásokat hozott. Kezdem ott, hogy a maszek üzletben a tulajdonosnak egyáltalán nem mindegy, hogy mennyi a forgalma. Így aztán igyekszik kurrens árut beszerezni, lehetőleg olcsón, és abból minél többet, minél többért eladni. Ennek megfelelően udvarias a vevővel, mindenben a kegyeit keresve. És ugyanezt követeli a beosztottjaitól.

Igen. Hát ez az elmélet. A gyakorlat azonban egészen más.

Azt nem lehet mondani, hogy a mai eladó közömbös. Hanem kifejezetten goromba! És agresszív! Minél szegényebbnek, minél öregebbnek látja a kuncsaftot, annál durvább, annál szemtelenebb. De ugyanez a viselkedés jár ki a gyerekek is. (Itt kérek bocsánatot a kevés kivételtől.) A legkülönfélébb hírek keringenek arról, hogy hogyan szégyenítik meg azt a kisnyugdíjast, aki tíz deka párizsit kér, előre kikötve, hogy ne legyen több, mert csak annyira van pénze: „*Mi van, mama? Bulit rendez, hogy angróban vásárol?*”

És persze, a becsapás mértéke is annál nagyobb, minél kiszolgáltatottabb áll a pult másik felén.

Lassanként pedig megszokjuk, hogy mindenhol és minden vásárláskor becsapnak minket.

Túlzásnak tartják? Akkor felsorolok néhány példát.

Ugye, egyszerre csak észrevették, hogy a kétdecis tejföl nem két deci többé, hanem

csupán 1,75? Természetesen a kétdecis áráért! Ugyanígy a kefir, a joghurt. Mikor figyeltek fel először arra, hogy a félliteres hasonló termékek már csak 4,5 decisek? Hogy egyes 25 dekás áruk hirtelen 20 dekássá lettek? Hogy a háztartási, drogériai és kozmetikai cikkek is egyre fogynak? Hogy a 100 köbcenti egyszerre csak 90-re olvadt, azután 70-re? Hogy a csomagolás kétszer kerül felszámolásra? Egyszer eleve többet kalkulálnak érte, egyszer pedig a súlyát a benne lévő termék árával szorozva számítják fel.

Szokták-e figyelni a termékek lejáratási idejét? Tudják-e, hogy a vörösáruban, a kenőmájasban mennyi a húsnál jóval olcsóbb szója mennyisége? Biztosak-e benne, hogy a felvágottakba csak kifogástalan hús kerül? Mernek-e kész darált húst vásárolni?

Mérgelődtek-e már azon, hogy a tönkrement filléres alkatrész önmagában nem kapható, csak egy nagyobb egységbe beépítve, jóval drágábban? Hogy rosszabb esetben miért kell ilyenkor az egész készüléket, berendezést kicserélni?

És akkor az eladó még meg se nyomta a ceruzáját! De számos trükkje van annak is, hogy már a mérlegelésnél becsapják a vevőt.

Időnként pedig olvashatjuk, hogy valamilyen termék árusítását betiltották, mert balesetveszélyes. Nemegyszer gyerekjáték is van közte.

Aztán itt vannak az egyéb szolgáltatások. Kezdem ott, hogy idegen szerelőt az ember be se mer engedni a lakásába, amióta többeket kirabolt ily módon valamilyen ál-szerelő. De ha már beengedte, és az valóban a munka miatt jött, akkor se biztos, hogy a rendelő jól jár vele. Egyre ritkábban lehet ugyanis lelkiismeretes, jó szakemberre szert tenni. Sokszor hanyag munkát ad el jó pénzért, és az sem ritka, hogy valamilyen más kárt tesz munka közben.

A kereskedelem és a szolgáltatás nem lett jobb, sőt romlott. Mégpedig jelentős drágulás mellett.

Vagyis, ez se jött be.

De, hogy a szolgáltatók szemszögéből is szóljak néhány szót, meg kell említeni, hogy ők is ki vannak szolgáltatva a termelőknek, a szállítóknak. Ki tudja, hányszor és hány helyen kell megkenni a kerekeket, hogy zökkenés nélkül forogjanak! Ki tudja rajtuk kívül, hogy milyen anyagi terhek, jelentési és nyilvántartási kötelezettségek hárulnak rájuk? Ki ismeri, hogy mennyire kényszerülnek lavírozásra a gyakran változó, sokszor egymásnak ellentmondó szabályok között?

Az meg aztán mindennek a teteje, hogy a rossz közállapotok miatt néhány utcára nyíló üzlet tulajdonosa zárva tartja a bejárati ajtót, és csak kopogásra nyitja ki, akkor is csak ismerősnek! Nyilvánvaló, hogy ez a módszer nem segíti elő az üzletmenetet.

A pult másik oldalán se fenéki tejfel!

Média

A média hatalom. Nemcsak azért, mert információs társadalomban élünk, hanem azért is, mert agyonpolitizált életünkben annak az orgánumnak jut el legtöbbször a hangja hozzánk, amelyik a médiát uralja. Éppen ezért a hatalomra jutott párt első dolga, hogy magához ragadja a sajtót, a rádiót, a televíziót. Amelyiknek a Magyar Távirati Iroda vezető pozícióiba sikerül a saját embereit ültetnie, az bebiztosítja magát, hogy valamennyi sajtóorgánus az ő szája íze szerint jusson minden lényeges információhoz.

És a jól kifundált csúsztatás remek módszer az agymosásra.

Ezt hívják ma sajtószabadságnak.

Tényként kell elkönyvelnünk, hogy a jelenlegi kormánykoalíció rendkívül ügyesen fészkelte be magát mindenhová. Elsősorban is a közszolgálatnak nevezett, de már régen a hatalmat kiszolgáló tévébe és rádióba, ahonnan állandóan a felülről irányított tájékoztatás és propagandaszöveg folyik. De nem hanyagolta el a többi médiumot sem. A kereskedelmi adók is kénytelenek többé-kevésbé alkalmazkodni a felsőbb öhajokhoz, ha életben, azaz adásban akarják tartani magukat. És ez szó szerint értendő! Nem egy adó kényszerült a nem eléggé parírozó munkatársak elküldésére, műsorok leállítására a hatalomnak nem tetsző hangvétel, riport vagy műsor miatt.

A lojalitás mértéke azért eltérő lehet a médium tulajdonosának pártpreferenciája vagy egyéb szempontjai, érdekei szerint. De azt meg kell hagyni, hogy a rendszerváltás legelső jegyeként az összes sajtóorgánium, valamint az akkor még monopóliumot élvező elektronikus média azonnal arcukat változtatott. És nagyon rövid idő alatt – a sokat hangoztatott sajtószabadság jegyében – az új rendszer szócsöve lett. Na, azért némelyik illőnek tartotta – tartja – magára nézve, hogy a széles magyar politikai paletta több oldalát is megszólaltassa. És valószínűleg szintén a sajtószabadság ürügyén megalakult egy második újságíró szövetség is, a jobb-, illetve a szélsőjobbpolitika életre-halálra való támogatására.

Mindezen körülmények pedig többfajta következménnyel jártak. Legelőbb is polarizálódott az olvasó-, hallgató-, nézőközönség. Bár a *Népszabadság* a rendszerváltás után rögtön levette fejlécéről a *Világ proletárijai, egyesüljetek!* jelmondatot, valamint már nem politikai lapként deklarálja magát, a jobboldal mégis tartózkodik attól, hogy növelje az újság olvasótáborát. A kormánynak saját lapja van, a szélsőjobbnek szintén. A szocik viszont nem mondanának le legkedveltebb napilapunkról. Az egykori szakszervezeti *Népszava* sem kedvelt jobboldali körökben.

A rádióműsorok válogatásában sokat segítenek a kereskedelmi adások, főleg azoknak, akik könnyűzenére vágynak. Akad azért híreket, eseményeket sugárzó adás is, és a közszolgálatban is előfordul – egyre ritkábban – hallgatható műsor, amely nem rágja szájba, hogy miről mit gondoljunk, hogyan vélekedjünk. Persze, nem kevesen vannak, akik nagy tetszéssel hallgatják az erősen jobboldali, uszító hangú *Vasárnapi Újságot*. No igen, kinek a pap, kinek a papné...

Hanem a tévé! Talán ott a leglátványosabb a változás! Mert azelőtt, ugye, volt az MTV1 és az MTV2. Ma pedig van az M1 és az M2 királyi, akarom mondani: közszolgálati, valamint a szintén állami Duna. Rajtuk kívül pedig a kereskedelmiek, úgymint az RTL Klub, a csiga 2, az ATV, a Satelit, az HBO, a Muzzik, a búr, a búr a búrkalappal... Egyszóval, van választék.

Hát akkor lássuk! Kezdjük mindjárt az államiakkal. Az ember csak csodálni tudja, hogy hogyan képesek nap nap után adáskezdettől adás végeztéig egyfolytában mosni az agyakat. Méghozzá ügyetlenül, nem éppen kifinomult módszerekkel, kényszeredetten mosolygó bemondókkal, műsorvezetőkkel. Ráadásul az újak gyakorlatlanok és ügyetlenkéek. Még jó, ha nincs valami beszédhibájuk, és ráadásul magyarul is tudnak. Azt már nem is merném igényként megemlíteni, hogy képesek legyenek az idegen szavak kiejtését a megfelelő szótárban megnézni, mielőtt kimondják. Roppant elégedett lennék, ha hibátlanul olvasnák a magyart.

Hanem azzal a gyakorlottak sem tudnak mit kezdeni, ha a sajtótudósítás pongyola. Mint például az a – feltehetőleg az MTI-től származó – jelentés, hogy Ronald Reagan lányának temetésén az anya is, a mostohaanya is *lerotta tiszteletét*. Mert ugye, családtagokra valahogy igen furcsán hat ez a fogalmazás.

A tévés, rádiós pongyolaságról külön könyvet lehetne írni. Itt most nem is akarok kitérni erre.

Régi, poros magyar, néha pedig giccses, szirupos, vallásra és jó erkölcsre nevelő filmek teszik változatossá a programot, amelyek unalmasságukban vetekszenek az ásításra ingerlő, ugyancsak állandó jelleggel okítani akaró műsorokkal. Azokat meg időnként a végképp dögunalmas, legtöbbször blőd és rikítóan csúsztató közlemények szakítják meg az Országimázs Központ jóvoltából.

Az igazat megvallva, néha adnak egy-egy igazán jó filmet vagy tévéjátékfilmet is. Például az átkosban készült nívós magyart. Csak az a nyakatekert, kínlódva kiötlött magyarázat ne tartozna hozzá, amellyel azért mégiscsak lehet pocskondiázni a közelmúltat.

A nagyobb sportesemények közvetítési jogának a megszerzésével némi előnyhöz jutottak az államiak a kereskedelmi adókkal szemben. Azonban ez se túl sokat javít a helyzetükön. Mert, ugye, mi vonzza a magyar nézőközönséget? Hát legelsősorban is a foci! Csakhogy a futballmeccs már nemcsak nálunk fullad legtöbbször botrányba, hanem külföldön is. Még a közismerten hidegvérű angolokról sem szolgál a játék annyi hírrel, mint a szurkolók randalírozása. Így azután igazi drukker már nem is nagyon ül le a képernyő elé. Szóval, a sportműsorok ugyan jót tesznek a királyi tévé nézettségének, de korántsem annyira, hogy érdemlegesen nőne.

A közszolgálati előnyeként tudnám említeni, hogy kevés a hirdetés, és azt sem a filmek közben adják, hanem a műsorszámok között. De hát ez sem az ő érdemük. Mert ugyan, ki ad fel oda hirdetést, ahol a nézőszám egyre csökken? Hiszen a reklám célja éppen az lenne, hogy sokan lássák. Ezt pedig ott nem érik el. Hogy mégis van hirdetésük? Hát persze! Merthogy az állami rendeléseknél, a támogatások odaítélésekor bizony latba esik az is, hogy az illető cég mennyire támogatja az állami médiát.

No, de sebaj, hiszen itt vannak a kereskedelmi adók! Kattintsunk rájuk, lássuk, mit kapunk tőlük.

Nem sok jót.

A kereskedelmi adók a nézettséget hajszolják. Mert a hirdetőik természetesen csak azt a médiumot tisztelik meg önkéntes rendeléseikkel, amelyek széles körben tudják termékeiket, szolgáltatásaikat propagálni.

Szóval, nyomják a kereskedelmik a szórakoztató műsorokat. Amelyek kielégítik a borzalmakra vágyókat éppúgy, mint a kalandokat kedvelőket. Amelyek megríkatják a nőket, a képernyő elé szegezik a férfiakat. Amelyek tragikus sorsokkal, szerencsés történetekkel, mindent elsöprő szenvedélyekkel, szörnyű büntetésekkel, borzalmas fúriákkal, gonosz emberekkel, férfias macsókkal és csábos bombázókkal, földön túli lényekkel ismertetik meg a nézőket. Meg persze az izgalmasakat. És a horrorokat, a trillereket. És pihenésképpen be lehet iktatni a szívszaggatóan romantikus filmeket is.

És jönnek egymás után a dél-amerikai sorozatok, amelyek mind-mind egy kaptafára készültek, és amelyek gügyeségükben, szereplőik minden logikának ellentmondó viselkedésében vetekszenek egymással. Ezenkívül nap mint nap részesülünk az amerikai filmipar réges-rég idejétmúlt, beporosodott történeteinek és leggyengébb alkotásainak, a második világháború előtti érzélgős, romantikától csepegő műveinek az élvezetében.

És akkor még nem beszéltünk az erkölcsi, vallási és politikai nézeteinket irányítani akaró filmalkotásokról.

Azután jöhetnek a különböző show-k. A showman jobb esetben mosolyog, de többnyire hahotázik. És persze mindenki, aki részt vesz a műsorban. Ettől kezdve aztán mindegy, hogy beszélgetésről, kabaréről vagy másról van szó. Az is mellékes, hogy a

néző hogyan vélekedik. Hogy tetszik-e neki a műsor, esetleg csak arra vár, hátha lát valami érdemlegeset is, vagy éppen szundít egy sort. A lényeg az, hogy a műsor résztvevői láthatóan remekül érzik magukat. Vihorásznak, hogy ne mondjam: röhögnek, egymás szavába vágnak, jópofiskodnak. Teljesen mindegy, hogy miről és mit, a képernyő előtt ülő úgyszem ért belőle sokat. Mert vagy csak a tévé belső berkeiben ismert dolgról van szó, vagy a bábeli hangzavar és nevetés, esetleg a kettő együtt tökéletes érthetlenséget biztosít. Nem tudom, sokat változtat-e a tetszés-indexen, a nézettségen, hogy időnként a csinos műsorvezető kacsintását is bevetik.

Amióta pedig a szex kilépett a hálósobából, és elhelyezkedett a kirakatban – esetünkben a képernyőn –, azóta szegény szülőnek mindig készenlétben kell lennie, hogy még idejekorán terelje el csemetéjének figyelmét. Természetesen csak akkor, ha úgy gondolja, hogy hároméves gyermeke még nem elég érett az édes élet legintimebb részleteinek a megismeréséhez.

Most mondhatnák azt, hogy a sok lövöldözés, a mind brutálisabb kínzások és gyilkosságok ugyancsak okot adhatnának arra, hogy a gyerek figyelmét felhívjuk a modellvasúttal vagy babával való játék örömeire. Így igaz! Csakhogy akkor a tévét teljesen el kellene zárni a család kiskorú tagjai elől. Mert arról ugye, szó sem lehet, hogy a tévé változtasson a műsorpolitikáján.

A sportműsorok itt is növelik a nézettséget, de már közel sem olyan mértékben, mint valamikor.

Beszélni kell a műsorvezetőről és a bemondóról is. Tény, hogy a közszolgálatnál különböző indokokkal, de főleg politikai szempontok miatt lapátra tett kiváló és nagy múltú televíziós személyiségeket nagyrészt magukba szippantották a kereskedelmi tévék. Ezek híresek voltak a műveltségükről, a szakmai tájékozottságukról, jó kifejező-készségükről, az idegen nyelvekben való jártasságukról. A műsorok mai lazasága – és talán a mai rohanósabb élet – mellett azonban legtöbbjük láthatóan beéri kevesebb felkészüléssel is. Nyugati mintára amúgy is könnyedebb és közvetlenebb hangot igyekeznek megütni, ami az előbbivel együtt bizonyos hányaveti jelleggel ruházza fel őket.

Igazán nem akarom példákkal bizonygatni a mondandómat, az olvasó naponta szembesülhet vele, akár újságot olvas, akár rádiót hallgat, akár pedig tévét néz. Az alábbi azonban nagyon ide kívánczok.

Külhoni ingatlanok nyaralási, lakhatási vagy éppen befektetési célú megvásárlása a téma. Amit a műsorvezető imígyen vezet be: „*Tíz. évvel ezelőtt még nem sok magyar tudott külföldön ingatlant vásárolni.*”

És most?

Épp a napokban olvastam, hogy az átlagkereset havi százezer forint. Bruttóban! Az előbb említett műsor szerint pedig minimum 20 millió kell ahhoz, hogy a magyar magáénak tudhasson egy kisebb nyaralót Spanyolországban, az olasz vagy a francia Riviérán, esetleg Floridában.

Bagatell! A havi százezerrel nem egészen húsz évig kell kitartani étel, ital, lakás, ruha nélkül, hogy az ember egy ilyen ingatlan urának tudhassa magát! Ja! És természetesen az adót sem szabad ez idő alatt befizetni! Megbetegedni pedig szigorúan tilos!

Csöppet nehezebben megy a dolog, ha a delikvens mindössze a bérminimummal, havi negyvenezerrel rendelkezik. Mert akkor negyven évet szánhat rá.

Persze, az ország lakosságának mintegy 10%-a jobban él, mint azelőtt. De ennek is csak a 10%-a annyira jól, hogy külföldi ingatlanra merjen gondolni. Vagyis, ha jól számolom, a magyar honpolgárnak mindösszesen 1, azaz egyetlen százaléka!

Amit megint csak osztani kell, legalább hárommal, ha átlagban apával, anyával és egy gyermekkel számolom ezeket a tehetős családokat.

A végeredmény tehát 0,33%!

Tessék mondani, de őszintén: olyan sok ez?

No, és ne feledkezzünk meg a szintén Nyugatról átvett, kötelező *szmájlíngról* sem. Ez néha a kelleténél bizalmasabb, néha csöppet lekezelő, néha a műsoron teljesen kívülálló magatartást mutat. Erre még rájátszik az a meghonosodott szokás is, hogy a hunédzser tévés lemacikázza a betelefonáló nagymamát. A jeles íróval, művésszel, a tudós professzorral, a kiváló prominens személyiséggel készült riportot pedig úgy konferálják be, hogy „X. munkatársunk beszélgetését hallják Y. íróval, festővel, szobrásszal, agykutatóval” (nem kívánt törlendő). Ahelyett, hogy előbb említenek a kérdezettet, és csak utána a kérdezőt (amennyiben ez utóbbi egyáltalán lényeges). No de, igazán kár az elemi udvariassággal foglalkozni. Hiszen nagyon elégedettek lehetnénk, ha csak ez hiányozna a médiából.

Ha pedig műsorvezetőkről esik szó, feltétlenül meg kell említeni némely show-ban és játékban alkalmazott stílust. Ahogy például bekonferálnak valakit! Vagy ahogy a játékban elérhető nyereményeket sorolják! Ma már csak az idősebbek emlékeznek a vursliban látható csodákra, Káposztás Zsuzsira, a csodapókra és társaira, akiket némelyik mai showman stílusában (tisztelet a kivételeknek) ajánlottak a reménybeli nézőknek a kikiáltók. Ami a félelmetes óriáskígyó esetében így hangzott: „...a fejétől a farkáig öt méter, a farkától a fejéig hat méter, összesen tizenegy méter.”

Mi pedig napról napra átlapozzuk az újságot, és vérmérsékletünk szerint megmosolyogjuk a híreket vagy mérgeledünk rajtuk. Meghallgatjuk a rádiót, és szemléletünk szerint véljük azokat igaznak vagy hamisnak. Este pedig ide-oda kattintgatunk, hátha találunk valami érdemleges műsort, mígnem nagyot ásítva és legtöbbször csalódottan bújunk ágyba.

És ezzel eljutottunk jelenünk egyik fontos szereplőjéhez, a reklámhoz.

A jó bornak is kell cégér

Hát még a lőrének!

A reklám ma már elárasztja a médiát (is), mindenekelőtt a kereskedelmi tévéket. Itt azután végképp kiteljesedik a kikiáltói stílus. Egy idő után összerándul az ember gyomra, amikor hallja a felszólítást: „Rendelje meg! Most!”, és természetesen reklám-, akciós, utolérhetetlen, verhetetlen (a többi megtalálható a szinonima-szótárban) áron. És mindez a filmek, műsorok közben. Mert így a néző kénytelen végignézni, végighallgatni, ha kíváncsi az eredeti műsor folytatására.

Ráadásul többnyire blőd is a reklám, a hirdetett termék gyakran giccs, esetleg nagy hangon beharangozott, az árát megközelítően se érő valami, vagy igen kevesek által megfizethető csodálatos utakat, külföldi palotákat ajánl.

De, ha már itt tartunk, terjesszük ki vizsgálódásainkat a reklámok tartalmára és többi területére is.

Mielőtt belefognék ebbe a részbe, előre kell bocsátanom, hogy ebben a témában nem vagyok egészen járatlan. Az ötvenes évek elején ugyanis egy párizsi felsőfokú tanintézet levelező hallgatójaként sajátítottam el a hirdetések és reklámok alapvető

tudnivalóit.

Az igaz, hogy akkoriban egészen más világ volt (Nyugaton is), de a reklám alapvető szempontjai ugyanazok voltak, mint ma. Nevezetesen az, hogy egy termék vagy szolgáltatás reklámjainak, hirdetéseinek a kialakítása előtt először is meg kell határozni az úgynevezett célcsoportot. És annak a szemszögéből kerül sor az adott áru legelőnyösebb oldalának a bemutatására, a figyelmet legjobban felkeltő, legötletesebb, legblikkfangosabb formában. Mindezt pedig a leggazdaságosabban, leghatékonyabban.

Eddig tehát jóformán semmi eltérés. A különbség a részletekben mutatkozik.

Legelőször is talán azt említeném, hogy a reklámnak jóval kevesebb volt a valótlanság-tartalma, mint manapság. Persze, akkoriban is előfordulhatott ilyesmi. Csak éppen szigorúbb volt az ellenőrzés, a büntetés, és nem utolsósorban a vásárlóközönség negatív ítélete, s ez a hirdető gazdasági eredményeiben is jelentkezett. De maga a hosszú távú gondolkodás is gátat szabott a csalásnak.

Ma a vevő megtévesztése mindennapos gyakorlat. Mert ma az üzleti cél a rövid távon történő meggazdagodás. A hatóság pedig sem emberrel, sem idővel nem képes ellátni a megnövekedett ellenőrzési igényt. Néha ugyan egy-egy bejelentés nem marad megtorlatlanul, ám a kiszabható büntetések korántsem olyan mértékűek, hogy elriasztanák az elkövetőket.

A legtöbb reklám és hirdetés fantáziátlan. Volt egy időszak, amikor minden kávéreklámban szerepelt egy kutya. Természetesen egy fajtiszta eb, egy státusszimbólum, hogy alkalmas társadalmi környezetet biztosítson az adott márkájú kávé élvezetének. Nekem azonban a kávéreklámok közül az tetszett a legjobban, amikor a frissen esküdött pár a násznéppel gőzölgő kávéscsészét tart a kezében, arcán földöntúli boldogsággal, miközben egy meghatottságtól elcsukló hang közli: „*A legtöbb, mi adható.*” Hát – a magam részéről – köszönöm szépen. Lehet, hogy deviáns vagyok, de nekem egészen más elképzeléseim vannak az újdonsült házások elvárásairól. De hát, ki tudja? A világ változik, az igények úgyszintén.

Azután itt van a másik különbség. Régebben – a tárgyban folytatott tanulmányaimmal egyezően – szigorúan kerülendő volt az ízléstelenség. Ma néha úgy tetszik, hogy némely reklám kifejezetten kérkedik vele. Ezek közül az egyik legenyhébb, amikor az egyik sörreklámban olyan gusztustalanul tömlik a szájukba a pattogatott kukoricát, hogy az ember azt várja, mikor kezdik el piszkálni az orrukat.

És vajon mi lehet a néző véleménye arról a ketchup-reklámról, amelyben egy felnőtt folyton odakínálja a finom falatot a gyerekeknek, majd az utolsó pillanatban elkapja előle, míg végül maga kapja be. De más is találhatott kifogásolnivalót benne, mert utólag úgy egészítették ki, hogy a gyerkőc nevetve (és talán kárörvendve, hiszen épp az imént így tanulta) maga elé rántja a felnőtt elől az ennivalóval teli tálkát. Mi akar ez lenni? Reklám vagy nevelési tanácsadó?

És akkor még szót sem ejtettem a csomagküldő szolgálatok reklámcsokráiról, amelyekben cirkuszi kikiáltók módjára agitálják a potenciális vásárlót, miközben a csoda-termék birtokosai betanult szöveggel és roppant lelkesedéssel igazolják a márka kiváló tulajdonságait. Néha külön ajándékot is ígérnek. Nem fogják kitalálni, hogy mit! A használati utasítást. Nem kolosszális? Ami nélkül azt sem tudják, hogy mit hogyan kezdjenek új tulajdonukkal! Amit – tudomásom szerint – ma is kötelees mellékelni az eladó.

Szóval: „*Rendelje meg! Most!*”

Persze, mindennek van magyarázata. A múlt rendszer keresleti piaca megszűnt, ma a megnövekedett kínálat keresi, hajszolja a vevőjét. Mert a kuncsaftot meg kell szerezni. A reklámot pedig annál meggyőzőbbre kell tervezni, minél gyatrább az eladni

kívánt áru. Minél elavultabb, minél giccsesebb.

És nem lehet egyedül a médiára hagyatkozni. Minden lehető és lehetetlen alkalmat meg kell ragadni az ajánlott termék bemutatására, előnyös tulajdonságainak ecsetelésére, figyelmeztetni a vétel elmulasztásának veszélyeire és várható káira oly mértékig, hogy az olvasó, néző gondolkodás nélkül nyúljon minél mélyebbre a zsebébe. Ennek a célnak az elérése érdekében minden potenciális vevőhöz el kell juttatni a megfelelő reklámot. Így a postaládák megtelnek színes, csábító prospektusokkal, különböző cetlikkel. A kisvállalkozó maga hordja szét a cédulkáit, a nagyobbak ezzel szemben ehhez értő (vagy legalábbis ezzel foglalkozó) vállalkozást bíznak meg a terjesztéssel. Ezzel pedig új szakma is születik, a prospektus-kihordó. Gondolom, napi penzuma van, amit terítenie kell. És – hogy minél előbb végezzen – a postaládákba mindegyikből többet helyez el. Reklámokkal teletűzdelt újságok jelennek meg, a napilapokat is kibélelik egy-egy kereskedelmi cég prospektusával. És minél olvasottabb egy lap, annál több részét foglalják el a hirdetések.

Vannak továbbá a plakátok, kisebbek és nagyobbak, valamint óriásposzterek, amelyek mindenhova elkísérnek, mindenhol ott vannak, mindenhol farkasszemet néznek velünk, és ha volán mellett ülünk, figyelmetlen vezetésre csábítanak.

De – hogy ne legyen egyhangú az életünk – időnként névre szóló ajánlatokat is kapunk. Az egyik arról értesít, hogy valamilyen játékban, amiről eddig sohasem hallottunk, nagy értékű nyereményhez jutottunk. Ez pedig egy csodaautó! Hogy az ajándék komoly, azt abból is láthatjuk, hogy mellékelik a slusszkulcsot. Igaz, hogy ez még nem az igazi, ez csak biztosíték, hogy a drága ajándék már a miénk. És ezért mindössze ezt és ezt kell megvásárolnunk, amiért ilyen és ilyen összeget fizessünk be a mellékelt csekken. Egyébként addig is gratulálnak a szerencsénkhez.

A nyeremény időnként nem autó, hanem egy csodálatos nyaralás a Bahamákon, amiért mindössze egy kétszobás üdülőjogot kell megvennünk az olasz Riviérán, potom összegért.

A reklámok harsányak és rendkívül tolakodóak. A televíziók már nem elégszenek meg a műsorok közötti sugárzásukkal, hanem a filmeket, egyéb műsorokat megszakítva sulykolják belénk, hogy mi minden nélkül nem élet az élet, és mi minden termékkel, szolgáltatással biztosíthatjuk egészségünket, csábító külsőnket, biztos karrierünket és boldog családi életünket.

Való igaz, hogy ma már csak megmosolyogjuk azt a múlt rendszerbeli reklámot: *Cipőt a cipőboltból!* Valóban intő példa arra, hogy hogyan nem szabad. De mit lehet szólni ahhoz a mai reklámhoz, amely ezzel ajánlja az egyik sajtót: *Valódi sajtóból készül!* Ki hitte volna?

De hogy más példát is hozzak, elmondok egy másikat is: Egy apróság ül a földön. Körülnéz. Látszik rajta, hogy nagy elhatározásra jutott. Homlokát összeráncolja, minden erejével összpontosít. Két kezére támaszkodva lassan, megfontoltan feláll. Nem megy könnyen. Néha úgy néz ki, hogy visszazuttyan. De végül sikerrel egyensúlyoz a karjaival. Kissé még inog, de már áll. Körülnéz, hogy ebből a perspektívából milyen a világ. Arcára büszkeség ül ki: „*Sikerült! Megcsináltam!*” Igen, az ember(ke) két lábra állt. A képsor az emberré válás apoteózisa! Lenyűgöző!

Kár, hogy csak egy pelenkareklám.

És eddig még szót sem ejtettem a politikai reklámról!

De ez már a politika témakörébe tartozik. Meg aztán nem kívánom vele szórakoztatni az olvasót.

Kap belőle eleget úgyis. Nélkülem is.

Javuló gazdaság, romló életkörülmények

Vitathatatlan, hogy növekszik a magyar gazdaság, méghozzá a nyugati országokhoz mérten is jó ütemben. A kérdés csak az: mihez képest? Mert a régi, napjainkban kommunistának nevezett rendszer utolsó éveinek teljesítményéhez viszonyítva bizony erőteljes csökkenést mutatnak a mai eredmények.

Mert mi is történt? Azzal az indokkal, hogy az állam nem jó gazda, és egyedül a magántulajdon képes gazdaságosan termelni, megkezdődött az állami tulajdon kiárusítása.

Hogy ne tévedjünk, arról az állami tulajdonról van szó, amely a háború után a magyar nép verejtékével épült fel. Arról a magyar tulajdonról, amelynek a létrehozásához, a fenntartásához és a fejlesztéséhez a magyar dolgozó azzal járult hozzá, hogy állami kölcsönöket jegyzett, társadalmi munkát végzett, kommunista szombatokat tartott.

És – ha már itt tartunk – kevesebbet vitt haza a borítékban, s ezzel részt vállalt az oktatás, az egészségügy kiadásaiban. Tette ezt azért, hogy gyerekeit taníttathassa, hogy betegségében segítségre számíthasson. Kevesebbet vitt haza továbbá azért, hogy a munkahelyének megfelelő anyagi alapja legyen a szociális juttatásokhoz.

Forintjaival létrehozta az általános nyugdíjrendszert, hogy öregségére biztos megélhetése legyen.

Tagdíjfizetéssel járult hozzá a szakszervezeti üdülési lehetőségek megteremtéséhez.

A dolgozók által megtermelt javak jövedelmének a segítségével épültek fel városok, városrészek. Dolgozók százezrei jutottak új, komfortos lakáshoz.

A mezőgazdaság a kezdeti ballépések után soha nem látott fejlődésnek indult, amelynek eredményeit nyugati szakemberek is elismerték, sőt tanulmányozták. A háztáji bevezetésével pedig a magyar paraszt addig hírből sem hallott jóléthez jutott.

És mindez odalett, odaveszett a piacgazdaság oltárán.

Az új, leginkább külföldi tulajdonosok a gyárakat, termelőüzemeket sok esetben lerombolták, a gépeket, berendezéseket értékesítették, a helyükön pedig valamilyen kereskedelmi részleget létesítettek.

Gondolom, nemcsak mi, pór nép, hanem a felsőbb szinteken dolgozó szakértők, valamint a privatizációt irányítók is ízelítőt kaptak a kapitalizmus etikájából.

Gyakori volt olyan eset is, hogy a tulajdonos – nyilván jövedelmének növelése érdekében – elfeledkezett az adók és egyéb kötelező járulékok befizetéséről. És amikor már nem halogathatta tovább adóssága kiegyenlítését, akkor angolosan távozott az országból, magukra hagyva dolgozóit is. A munka nélkül maradt emberek pedig nemcsak az elbocsátáskor járó végkielégítést sirathatták, hanem többhavi bérüket is.

Az országban számos helyen áll mintegy mementóként az elárvult, állagában gyors ütemben romló gyárépület. Van azután olyan is, ahol az épületekben különböző kft.-k rendezkedtek be termelőmunkára a csarnokokban, valamilyen szellemi szolgáltató tevékenységre az irodákban. Világhírnevet szerzett gyáróriások jutottak ilyen sorsra. Csupán néhány név ezek közül: Csepel Vas- és Fémművek, Ganz Vagon, Ganz Villany (ennek a helyén jobban gyümölcsöztethető szórakoztató park létesült), MOM, Gamma, Jacquard, Ózdi Kohászati Üzemek, és sorolhatnám vég nélkül.

Közben kimutatások készülnek arról, hogy milyen mértékben növekszik a

gazdaság, hogyan emelkedik a GDP. Mármint 1990 óta.

És ezzel a csodás eredménnyel a harmadik évezred első évében sikerült elérni az 1989-es mutatók 40%-át!

No, és mi a helyzet az életkörülményekkel?

Kezdjük talán a nem is olyan régmúlttal. A 70-es és 80-as években, de már a 60-as évek közepétől kezdődően egyre több hazánkfi jutott el külföldre, Nyugatra. Ahol is megcsodálhatta a csillogó, zsúfolt kirakatokat, a mindaddig csak hírből ismert háztartási gépeket, szórakoztató elektronikát, az elegáns ékszerüzleteket, a decens (és kevésbé decens, sőt esetenként kissé frivol), de gazdagságot sugárzó divatot, az előkelő éttermeket, a nálunk csak hírből hallott játékgépeket, és néha talán nemcsak kívülről csodálhatta a játékkaszinókat. És akkor még nem szóltam egy szót sem a szocialista országokból érkező férfiakat csábító sztriptízbarókról, az itthon tiltott, de ott virágzó prostitúcióról.

Továbbá az elmondottakon kívül csodás hírek keringtek az ottani fizetésekről, nyugdíjakról, az egyéni vállalkozás lehetőségeiről, a magántulajdon szentségéről, az udvarias kiszolgálásról, a gondtalan életről.

Mindehhez képest szűknek tűntek a lehetőségeink. És szegénynek éreztük magunkat. Amit mind ez ideig észre se vettünk. Pedig egyre jobban éltünk. Mármint a saját régebbi viszonyainkhoz képest.

Akkor hát mi lett hirtelen a baj? Természetesen az, hogy láttunk nálunk gazdagabb, kevesebb kööttséggel élő országokat is. És ezekben az országokban nem jártunk a nyomornegyedekben, nem találkozhattunk a frekventáltabb helyekről kitiltott koldusokkal, hajléktalanokkal. Akiknek száma akkor sokkal kevesebb volt, mint azóta, hiszen akkor felfelé ívelés mutatkozott a világban, nem pedig recesszió, mint most. A létező két világrendszer még arra kényszerítette a tőkés világot, hogy megfelelően karbantartsa, javítsa a szociális feltételeket.

Sok ember fejében fordultak hát meg kecsegtető kilátások, annál is inkább, mivel a rendszerváltó elit ezt ígérte.

No, hát mindebből semmi sem lett.

Az árak azonnal megugrottak, és azóta is kúsznak (mit kúsznak? egyenesen vágatnak!) felfelé. A keresetek pedig mind lanyhábban kullognak az árak mögött. Nem mondom, néhányan igen gyorsan meggazdagodtak. Voltak, akik addigi vezető besorozásuk kapcsolataira építették saját vállalkozásukat, voltak, akik kihasználták a kezdeti kiskapukat, és szinte fillér nélkül jutottak hatalmas vagyonhoz, voltak a mindig is zavarosban halászók, akik mindent a saját javukra voltak képesek fordítani, és végül néhány szerencsés fickó, akinek „bejött” a rendszerváltás. A nagy tömegek azonban egyre szegényedtek, szegényednek. Sokan lettek munkanélküliek, egyes vidékeken megszűnt minden munkalehetőség. Egy ideig van ugyan munkanélküli segély (ami a megélhetéshez édeskevés), utána még egy ennél is csekélyebb juttatás, azután már sehonnan se várható semmi hivatalosan járó. Aki pedig kényszerűségből vállalkozásba fog, arról azonnal leveszi az állam a kezét. Ha tönkremegy, a kutya se törődik vele! A reménytelenség pedig hamar kikezdi az embert. Egy idő után elzüllik, alkoholistává válik, vagy letargiába esik, és többnyire az egészségét is megviseli a silányabb koszt, a nem megfelelő ruházkodás és nem utolsósorban a kilábalás kilátástalansága.

Azután nem bírja fizetni a mind magasabb közüzemi díjakat, megszűnik a lakásában a villany-, a gázszolgáltatás, később a vizet is korlátozott mennyiségben kapja, végül pedig kilakoltatják. És kit érdekel, hogy a hajléktalan honnan és miből fogja eltartani a családját? Hiszen piacgazdaságban élünk!

A munkásszállások megszűntek, lakói szétszpricceltek, elsősorban munkát keresni.

Merthogy nemcsak a szállás, a munkahely is megszűnt. A körülmények miatt sokszor a család is felbomlott. Mindenesetre az innen kiebrudaltak egy része is a hajléktalanok táborát szaporítja.

De vannak, akik házasságuk felbomlása miatt kényszerülnek lakásuk elhagyására. És a mai lakáshelyzet, lakáshoz jutás olyan anyagi háttérrel igényel, amivel csak kevesen rendelkeznek. Azok pedig különösen nem, akiknek kerestetik egy része gyerektartásra megy.

Kettészakadt az ország. Maga a hatalom is elismeri. No de, ez a két rész semmiképpen sem fele-fele arány. Némi jóakarattal az anyagilag jobban eleresztett részt az ország harmada teszi ki, míg a kétharmadot a szegénység reprezentálja.

Még zavarba ejtőbb a kép, ha a két részt tovább vizsgáljuk. Merthogy egyik sem homogén, sőt, igen-igen tarka, vegyes képet mutat.

Hogy valami támpontja mégis legyen az olvasónak, a nyugati mércével is gazdag mag a lakosság 0,5%-a. A jómódú réteg 10%-ot tesz ki, a mai meghatározással még polgárnak tekinthető részét a népességnek mintegy 20–22%-a reprezentálja. Ennek azonban már szembe kell néznie a lecsúszás veszélyével.

A maradék kétharmad a megélhetésért több-kevesebb reménnyel küszködő plebs. fejük felett ott lebeg az eladósodás, a kilakoltatás, megmaradt kevés vagyonkájuk elvesztésének a réme. Onnan pedig nincs visszaút! Marad a hajléktalanság, a kukázás, a koldulás.

Igazán nem kutakodtam azzal a céllal, hogy a sajtóból vett idézetekkel támasszam alá állításaimat. De éppen aznap, amikor e sorokat írom, 2001. július 7-én két olyan cikkre is bukkantam a Népszabadságban, amelyek nagyon ide kíváncsognak. Az egyik a *Hétvége* mellékletben jelent meg, *Andor László* és *Hegyí Gyula* tollából. Szó szerint idézem: „Míg a rendszerváltozás első évtizede külpolitikailag sikeresnek és gazdaságilag ígéretesnek tekinthető, addig szociálisan súlyos megpróbáltatást jelentett a többségi társadalom számára. A magyar társadalom **bő kétharmada** ma vagy sokkal rosszabbul, vagy sokkal nehezebben [...] él, mint a 80-as évek végén. E megpróbáltatások egy része szükségszerű következménye volt a korábbi eladósodásnak és a piacgazdaságra való átmenetnek, a másik részét azonban **megúszhattuk volna**, ha a rendszerváltozás nem esik egybe az új elit mértéktelen mohóságával.” (*Kiemelések tőlem – Sz. J.*)

A másik cikk, amire hivatkozni akarok, igazán szívszorító. *Bód Tamás* abból az alkalomból szólaltatott meg egy középkorú embert és néhány illetékest *A semmiből nem lehet fizetni* című írásában, hogy Battonyán a vízmű – lakossági tartozás fejében – elkezdte a vízszolgáltatás leállítását. A középkorú férfi megjegyzését szintén idézem: „Sok szegény embert láttam már, de ennyit és ennyire reménytelenet még sehol. Nincs munkahely, nincs jövedelem, nincs pénz.” Az illetékesek pedig mossák kezeiket: a törvény lehetővé teszi, hogy ahol 150 méteren belül van közkifolyó vagy kút, ily módon megakadályozhatják a további ingyen fogyasztást. Ha kifizetik a hátralékukat, és megfizetik ráadásul az újbóli bekötés árát, akkor újra lesz vizük. Hogy miből fizetik ki? Az már nem a hatalom dolga.

Hja, igen! Bizony, bizony, a szabadságnak ára van! Hogyhogy milyen szabadságnak? Hát, amelyet a rendszerváltás hozott! Hogyhogy nem érzik? Hát pedig benne van minden propagandabeszédben! Hogyan? Mondjam el, hogy például én miben érzem magam szabadabbnak most, mint azelőtt? Hát én spéciéi nem érzem. De azt mondják, hogy most lehet utazni. Akár Nyugatra is. Hogy én utazom-e? Nem! Miért, miért! Mert nincs rá pénzem! De szabad! Hogy? Hogy utaztam-e azelőtt? Az átkosban? Persze. Igen. Nyugatra is. De csak háromévenként. No, meg közbe-közbe,

meghívásra. Meg természetesen hivatalosan.

Na, jó! Akkor felhozok egy másik példát! Most például azt mondhatom el, amit akarok! Na, persze, én a múltban is elmondtam! De kaptam is fejmosást! Még olyan is volt, hogy kiraktak az állásomból. Hogy mit csináltam? Elmentem egy másik munkahelyre. Még kuncogtam is magamban egy jót, mert a fizetésem sokkal több lett.

Hogy a Varga Palinak meg most tették ki a szűrét, mert megmondta a magáét? Jé, hiszen akkor most is ugyanúgy megy, mint azelőtt! Hogy nem egészen? Miért? Ja, hogy a Pali azóta se tud elhelyezkedni!?

Na, igen! A szabadságnak ára van!

A tudás hatalom

Öles léptekkel halad előre a tudomány. A fejlődés üteme pedig egyre gyorsul. A jövőbe látni, hogy mikorra mennyire, hova fejlődik a világ, persze, nem könnyű. Hanem, ha visszafelé néz az ember az időben, bizony, beleszédül. Ami nemrég még csak Verne regényeinek mesevilága volt, az ma már valóság! Az ember már nemcsak a földön élhet, hanem a vízben, a víz alatt is elboldogul. No, meg természetesen a levegőben. Nem beszélve az űrről, amelyet már egy turista is meglátogatott. Ma már saját naprendszerünk határain is túltekintünk. Valamikor a végtelent szimbolizálta, ha azt mondtuk, hogy *határ a csillagos ég*. Mára ez elérhető, megismerhető, sőt, részben bejárható távolsággá vált. A Föld embere csodálattal figyelte az első űrbe hatoló lény, Lajka kutya útját. Ma fel se kapjuk a fejünket egy-egy űrrakéta indításának a hírére.

Vagy ott van a számítástechnika! A földtörténet idejéhez képest röpke pillanat alatt megváltoztatta gondolkodásmodunkat, életünket. Nemrég még értetlenül néztük a teremnyi monstrumokat, hallgattuk duruzsolásukat, és ámultunk a mai számítógépteljesítményeket tekintve álmosan lassú, emberi képességeinkhez mérten mégis fantasztikusan sebes *gondolkodásukat*. Mára munkánk, sőt, életünk nélkülözhetetlen társává vált az egyre kisebb méreteket öltő, lassan zsebben elférő, a réginek többszörös sebességével működő és összehasonlíthatatlanul többet *tudó* eszköz.

No és, az orvostudomány! Napjainkban úgy cserélik ki az emberben a beteg szervet, mint a gépkocsiban a tönkrement alkatrészt vagy fődarabot. Új szív, vese, tüdő, máj kell? Tessék! Velőátültetés? Nem probléma! Vércsere? Megoldjuk! De a kutatások új gyógyszereket, mind tökéletesebb segédeszközöket, protéziseket is produkálnak, hogy minél jobb egészségben tudjuk eltölteni a fejlődésnek köszönhetően egyre hosszabb életünket.

És akkor még nem beszéltünk a technika számos új eredményéről, például a mai autocsodákról: a fantasztikus sebességről és felgyorsulásról, az állandóan tökéletesedő biztonsági berendezésekről, a mind jobban előtérbe kerülő kényelemről, és nem utolsósorban az egyre tetszetősebb dizájnról.

Vagy vegyük a hájtek egyéb eredményeit. Az ipari gyártó automatákat, robotokat. Az ember nélkül működő üzemeket. Az ezek eredményeképpen elérhető gyorsabb, gazdaságosabb, precízebb gyártást. Az új találmányokat, amelyek megkönnyítik a munkát, vagy éppen védik épségünket, egészségünket.

Nem véletlen, hogy utoljára hagytam a haditudományokat. Közismert, hogy a hadi célú kutatások támogatása mindig megelőzi a civil szféra céljait szolgáló fejlesztéseket. A fejlődés pedig ezen a területen mindenhol az élen halad. Eredményei azonban a

közönséges polgár számára kevésbé látványosak békeidőben. És csak reménykedni lehet abban, hogy nem kényszerülünk közelről megismerkedni velük.

Bár *Hunyadi Mátyás* óta nem tartozunk a gazdag, nagy országok közé, a tudomány területén soha nem kellett szégyenkeznünk. Mindig voltak élenjáró tudósaink, feltalálóink, mindig is gazdagítottuk a világ tudását, az új felfedezéseket.

A rendszerváltás előtt korlátozott anyagi lehetőségeinken túl az iparilag fejlett Nyugat részéről a Cocom-listában felsorolt korszerű termékek és technológiák átadásának a letiltása is hátráltatta a keleti blokkon belül a fejlődést.

A rendszerváltás után megszűnt a Cocom-lista. Hanem azért egy szűrő megmaradt, ami meghatározza, hogy mi jöhet be és mi nem. Hogy csak két esetet említsek, az F-16-os vadászgépekből sem a legkorszerűbbekre érkezett ajánlat, és Hamburgból is leselejtezett villamosokat kaptunk. Persze, lehet ezt anyagi okokkal is magyarázni, csak hogy a kettő hatása azonos, és így nem könnyű felfedezni a valódi szándékot. Az azonban már nehezen magyarázható anyagiakkal, hogy a Németországban kapható Milka csokoládé minősége sokkal jobb, mint a nálunk vásárolható. Bár lehet, mindössze arról van szó, hogy nekünk eladható a silányabb minőség is.

Ami pedig a kutatásra, fejlesztésre fordítható összegeket illeti, hát azok bizony reálértékben az elmúlt rendszer ráfordításaitól is messze elmaradnak. Nem beszélve arról az apróságról, hogy a tudósok, kutatók javadalmazása kritikán aluli. Igaz, ami igaz, a múltban sem volt valami fényes. De megélhetési gondokról akkor nem lehetett beszélni. Ma a szürkeállomány – ha teheti – külföldre távozik.

A haladás nem áll meg. És egy ország sem engedheti meg magának, hogy lassítsa azt. Mi sem.

A fejlődés pedig tudást követel. Ahhoz, hogy lépést tudjunk tartani, egyre több kiművelt főre van szükségünk. Vagyis fontos, elsőrendű szerepet kell biztosítani az oktatásnak.

A célnak megfelelően az utóbbi években számos új iskola létesült. Az általános és középiskolák számát az egyháziak gyarapították, és részben az egyéb alapítványiak szaporították. Ezenfelül gomba módra szaporodtak a főiskolák és az egyetemek. Különböző átszervezések folytán ugyan ez utóbbiakból kevesebb számú, több volt önálló intézményt magába foglaló campus lett, de ez a lényegen nem változtat.

A hírek, tudósítások pedig minden tanévben diadalittasan közlik, hogy mennyivel többen érettségiznek, szereznek diplomát, mint régebben.

Hanem a tanulás egyre drágul. Egy idei felmérés szerint egy kilencedik osztályos tankönyvcsomag akár 30000 forintba is kerülhet. És akkor még hol vannak a füzetek, az egyéb tanszerek, iskolatáska satöbbi! Számításba véve a jelenlegi 40000 forintos minimál- és a 100000 forintos átlagbért (bruttót!), elképzelhető, hogy mekkora megterhelést jelent egy három- vagy akár csak kétgyermekes családnak a tanév kezdete.

Ha pedig tovább tanulna a gyerek, akkor még többel kell számolni. A néhány éve bevezetett tandíjat ugyan eltörölték, a kirótt egészségbiztosítás azonban még a tandíjnál is nagyobb megterhelést jelent. Esetleg még albérlet is kell, ha nem a tanintézet székhelyén lakik a diák, és nem kap kollégiumi elhelyezést. Ami ugyan szintén térítéses, csak jóval kedvezőbb, mint a szobabérlet.

Vagyis nem mindenkinek adatik meg a tanulás lehetősége.

Ez évtől a kormány diákkölcsönt vezetett be. A feltételek azonban igazán figyelemre méltóak. A visszafizetést akkor kell kezdenie, amikor munkába áll, határ-ideje pedig 30, azaz harminc év! És itt jön egy olyan kitétel, ami előrevetíti azt a

lehetőséget is, hogy nem sikerül teljesíteni a visszafizetést. Harminc év alatt! Ez pedig csak úgy lehetséges, hogy vagy a feltételek változnak meg – azaz a kamat nő, illetve a keresetből több vonható le a mostani maximum 6%-nál –, vagy az adós valamilyen ok miatt (munkanélküliség, betegség) fizetéseképtelenné válik. Ebben az esetben – a mai ígéret szerint – a fennmaradó adósság semmissé lesz.

De vegyük a jobbik esetet. Hogy a fiatal végez, munkát kap, és elkezd a törlesztést. Való igaz, hogy a 6% önmagában nem sok! Csakhogy ott áll huszonévesen, amikor lakást kellene szereznie, házasodni akarna, családot alapítani. A kezdő fizetéséből, ami eleve 6%-kal kevesebb. És akkor már jelentőssé duzzad ez az összeg. Valamint később is sok, amikor a gyerekeit iskoláztatni kellene, esetleg a nyugdíjas szüleit segíteni. És mi van akkor, ha elveszíti az állását? És még nem nyugdíjas? Szóval, egész életében ott lóg a feje felett Damoklész kardja.

Jó, jó! Tudom, hogy régen is volt 30 éves kölcsön. Az öröklakásokra. Csakhogy az 3% volt, és a rendszerváltásig nem változott. Csakhogy akkor nem kellett számolni a munka elvesztésével. Sőt, bizton számíthatott mindenki a keresetének valamelyes emelkedésével. A gyerekei ingyen tanultak, a rezsije nem volt magas, és nem kellett félnie attól, hogy egy betegség – vagy akár a fogainak a rendbe hozása – elviselhetetlen terheket ró rá anyagilag.

De a mai magyar átlag családban a kis nebulóknak sem könnyű a dolguk. Sokszor kénytelenek éhesen menni az iskolába, és a szülőknek nemigen telik kifizetni az egyre drágább – és ennek ellenére egyre silányabb – ebédet. Van, ahol az iskola kitakarékoskodik néhány adagot a részükre, de az is előfordul, hogy egy-egy érzékenyebb gyerek osztja meg az otthonról hozott uzsonnát, esetleg már eleve úgy kapja, hogy megoszthassa. Egyik-másik önkormányzat tejet ad ingyen, ha jut rá pénze. Nemezszer előfordult az is, hogy a gyerek rosszul lett az éhségtől. A pedagógus meg egyáltalán nem csodálkozik, ha az ilyen tanuló figyelme nem kielégítő.

Ilyen a mai oktatásunk anyagi megalapozottsága.

Egészen más a helyzet, ha a papa zsebe bírja a kiadásokat. Hát még, ha csemetéjén kívül az oktatási intézményt is képes támogatni! Akkor a tanulás buktatói elsimulnak, a gyerek könnyebben veszi az akadályokat még akkor is, ha az esze kicsit lassabban fog. De nagyobb pénzzel nem egy esetben úgy is megoldható a bizonyítvány, hogy a diák egyszer se tette be a lábát a tanintézetbe. Való igaz, hogy ez szabálytalan, de nem egy sikeres precedensről hallani.

No és, lehetőség nyílik a módosabbak külföldi tanulására is. Némelyik külhoni egyetem színvonala pedig köztudottan olyan alacsony, hogy bizton lehet számítani a diplomára annak, aki egyszer beiratkozott, és rendesen fizeti a tandíjat.

És persze, a mai is, mint minden más rendszer, fontos tényezőnek tekinti az oktatás hatékonyságának a növelését, a jó szervezést az iskolás korba kerülő tanulók írásra, olvasásra és számolásra tanításától kezdve a szak- és a magasabb képzésre előkészítő középfokú oktatáson keresztül a felsőfokú képzésig, a felnőttoktatásig, ami már magától értetődően magába foglalja a posztgraduális képzést is. De természetesen szerepet kap az oktatásban a foglalkozáspolitikai is.

(Mint egy illetékes nemrég kifejtette, túlképzéssel letörhető egy-egy szakterület magasnak ítélt bérigénye, illetve egyéb követeléseinek érvényesítő képessége.)

No, és természetesen minden rendszer igyekszik felhasználni az iskolákat, oktatási és nevelési intézményeket arra, hogy állampolgárait a legfogékonyabb korokban a hatalom által képviselt politika elfogadására, az azzal való lojalitásra nevelje.

Így volt ez régen is, így van ez most is.

Ennek megfelelően készülnek a tankönyvek, átírva a múltat és jelent. És – ha már a

tankönyveknél tartunk – nem hagyhatjuk szó nélkül az évről évre változó tanterveket sem. Emiatt azután a kisebb testvér nem örökölné a nagyobb könyveit, hanem mindig újakat kell venni. De legalább ilyen problémát okoz az is, hogy minden iskola tág határok között készíthet saját tantervet. Ez pedig a valamilyen okból más iskolába kerülő tanuló dolgát igen megnehezíti. De például a középiskolába kerülő diákok tudását is nehéz összehangolni. Úgy látszik, ott, a magasban is eltűnődhetnek ezen, mert kerettanterv bevezetését tervezik, illetve kezdik idén, amely éppen valamelyes egységesítésre törekszik. Némelyek szerint azonban ezzel az oktatás szabadságjogai sérülnek.

Miközben egyre nagyobb tudásra van szükség, a felmérések arról tanúskodnak, hogy a mai fiataloké messze elmarad a régebbiekéétől, egyre többen küszködnek az olvasás, írás, számolás elsajátításával, egyre kevesebben olvasnak.

Nem csoda. A feleltetés jóformán megszűnt. Helyét a tesztfeladatok foglalták el. Az pedig nem fejleszti a beszédkészséget. A memoriternek is lényegesen kisebb súlya van a mai oktatásban, mint régebben volt. Pedig az csiszolja az agyat, a nyelvtanulásban meg segíti a tanult szavak, kifejezések szövegekörnyezetbe helyezését.

Hanem a neheze akkor következik, amikor vége a tanulásnak. Mert akkor munkába kellene állni, el kellene helyezkedni. És ez nem könnyű!

És akkor egy furcsa kettősség keríti hatalmába a fiatalt. Egyrészt azt a következtetést vonja le, hogy nem érdemes tanulni, hiszen itt áll a tudásával, ami nem kell senkinek. Másrészt viszont igyekszik valamilyen formában tovább tanulni, hátha addig javul az elhelyezkedés esélye, és nem válik munkanélkülivé.

A tudás hatalom. De kinek?

Bűn és bűnhődés

Elképesztő, hogy bizonyos dolgokban pillanatok alatt képesek vagyunk versenyre kelni a legfejlettebb országokkal, és magunk mögé utasítani őket.

A bűnözésről van szó.

Még fel sem ocsúdtunk a bekövetkezett változásoktól, amikor meg kellett tanulnunk, hogy igencsak le vagyunk maradva a tisztességtelen ötletek felismerésében, és különösen a velünk szemben tanúsítandó önvédelemben. Azok felhasználásában azonban sokkal jobb, gyorsabb tanulóknak bizonyultunk.

Kezdjük talán ez utóbbival. Új életünk hajnalán azonnal megjelent az *Itt a piros, hol a piros*. Főleg a piacokon, de minden lehető és lehetetlen nyilvános helyen találkozhattunk vele. A játék a becsapásra épül. Módszere igen egyszerű, mondhatnám, primitív. Három bögre közül az egyik alá kerül például egy babszem. Majd a bögrék ide-oda forgatása után a valamilyen összeggel beszálló játékosnak rá kell mutatnia arra, amelyik alatt szerinte a babszem lapul. Ha eltalálja, nyer a tétjéhez még egyszer annyit. Ha nem, hát veszített. A trükk pedig az benne, hogy a babot forgatás közben észrevétlenül ki kell szedni a bögre alól. Így azután a három közül egyik sem nyerő. Az ilyen játékot mindig nagy tömeg veszi körül. A jó nép eleinte csak figyel. Ilyenkor kell bevetni a csalit! A tömegből odalép valaki, és 100 forintot (ez akkoriban még komoly összeg volt) nyújt át a játékvezetőnek. O természetesen beépített ember, esetleg családtag, aki azonnal eltalálja a helyes bögrét, és boldogan áll odább a nyereleményel. De már ott van a másik (aki természetesen szintén a vállalkozó team tagja), árgus

szemmel figyeli a bögrék mozgását, és lám, neki is szerencséje van. Ahá! Szóval csak jól oda kell figyelni! No, akkor próbáljuk meg – határoz a naiv báméjszkodó. Csakhogy ő nem nyer. A végeredmény lesújtó a játékosra nézve. Szóval, így megy ez. A vállalkozás igazán nem igényel nagy befektetést: egy hokedli (vagy egy nagyobb doboz) és három akármilyen ócska bögre megteszi.

A többi trükköt nem írom le ilyen részletesen, mert akkor sohasem érnék a végére. Sőt! Arra sem vállalkozom, hogy mindet megemlítsen. Ez alól csak azért tettem az *Itt a piros, hol a piros* esetében kivételt, mert ez volt a kezdetek kezdete.

De nem kellett soká várakozni a többire sem! És a becsapások módszere – az emberekben növekvő óvatosság függvényében – mind jobban finomult. Mindnyájan hallottunk rémtörténeteket a magukat hivatalos személyeknek kiadó lakásfosztogatókról, a különböző csalásokkal az öregeket otthonuktól „megszabadítókról”, a hiszékenyeketől – fantasztikus nyerési lehetőségekkel kecsegtetve – kisebb-nagyobb pénzösszegeket, de néha egész vagyonokat kicsikarókról. Vagy az országúton rosszullet ürügyén megállított autóról, amelyet az elhült tulajdonos szeme láttára tulajdonít el az előbb még jajgató beteg, aki a vezető kiszállása után hirtelen felpattan és beugrik a kocsiba.

Valamennyien bőséges tapasztalattal rendelkezünk a ránk sózott bővlikről, az üzletek mérési és számolási csalásairól, amelyeknek mindnyájan rendszeres károsultjai vagyunk. Becsapásunkra állandóan megújuló módszerek léteznek, amelyek túlszárnyalják a legóvatosabbak észjárását is.

És akkor még szó sem esett a súlyosabb cselekményekről.

Az ember eleinte arra gondolt, hogy a rendszerváltozással járó zűrzavar hozta felszínre ezeket a dolgokat, de idővel majd megszélidülnek, lecsendesednek, és végképp megszűnnek, illetve – mert hiszen bűnözők, zavarosban halászók mindig is lesznek – a túrhető mértékre csökkennek.

De nem! Pontosan ennek az ellenkezője történt. És a visszaasságok szaporodnak, sűrűsödnek, durvulnak.

Még magunkhoz se tértünk a piti csalásoktól, amikor megnöttek a tétek, új és még újabb módszerek születnek a gyanútlanok kifosztására. Elterjedtek a piramisjátékok, gyors meggazdagodást kínálva kisebb-nagyobb összegek befizetése ellenében. Hányán vesztették el megtakarított pénzcsekkjüket, és a jobb életre való reményüket! Egyes esetekben az első, esetleg a második kör még nyert, de ott is hamar kimerült a kassa. A különféle egyéb ígéretekkel kicsalt összegekkel pedig a csalók rendszerint nyomtalanul eltűntek.

Sokaknak ment (és megy mai napig is) életük munkája veszendőbe azzal, hogy valamilyen segélynek, a közüzemi tartozások elengedésének felcsillantása ellenében olyan papírt írnak alá, amely végül is lakásuk, házuk elvesztésébe kerül. De némely esetben még erre sincs szükség. A csaló egész egyszerűen eladja a tulajdonos feje felől a kiszemelt ingatlant. Esetleg több személynek is.

A kocsilopás ma már olyan gyakori, hogy szinte alig van olyan autós, aki még ne szenvedte volna meg. A kocsi után szétszedik és értékesítik, esetleg rendelésre külföldre viszik. Előtte az autó rendszám-tábla-cserén, adott esetben más változtatásokon megy keresztül. Szerencsés az a károsult, aki visszavásárolhatja ellopott kocsiját.

Kedvelt pénzszerzési módszer a bankkártyák megcsapolása is. Ha pedig valakitől sikerül a tolvajnak egy nem fenntartásos bankbetétkönyvet eltulajdonítani, azt akkor is felveheti három napig, ha a valódi tulajdonos azonnal letiltja. Merthogy az OTP-nél például ennyi időt igényel a letiltás átfutása.

És nem váratnak magukra sokáig a durva, brutális dolgok sem. A gyilkosságok

száma egyre magasabb, az elkövetők között egyre több a fiatal, nemritkán gyerek, az elkövetés módja pedig egyre brutálisabb.

A televízió és a mozi is gyakran ad szörnyű ötleteket. Elborzasztó, adrenalin-szintünket a végsőkéig megemelő rémségeket, bűneseteket mutatnak. Amíg nem jön egy igazi férfi, aki attól igazi, hogy hasonló brutalitással megbosszulja a történeteket. Így aztán a néző nyugodtan hajthatja álmra a fejét. De még a gyermekmesék is tele vannak szörnyűségekkel. A fiatalok, gyerekek előtt tehát ott vannak a példák! A brutális tettek oka pedig lehet pénz, féltékenység, veszekedés, de akár csupán az idő szórakoztató eltöltése is.

Lassan hozzászokunk ezekhez is! Már akkor sem kapjuk fel ijedten a fejünket, ha azt halljuk, hogy robbantás volt valahol. A bandák közötti véres leszámolás sem kelt már megütközést. Életünk mindennapi részévé váltak a maffiákról szóló hírek.

A csalásban, sikkasztásban pedig feltűnik az új rend gazdasági elitjének egyike-másika, de a politikát is át- meg átszövi a törvénytelen haszonszerzés. Időnként csak pislogunk, amikor egyes bankok hajmeresztő szabálytalanságairól hallunk. Napjainkra pedig elérkeztünk oda, hogy a rend őrei között is nem egy vetemedik törvénytelenléseik elkövetésére.

Mindezen közben a korrupció már nem ismer határokat.

A harácsolással pedig sietni kell! Ki tudja, hogy a következő ciklusban ki lesz fent és ki kerül alulra! Márpedig szerezni, mindenre rátenyerelni, mindent lenyúlni csak fent lehet! És persze kormányváltás esetén a gazdasági elit is változik: egyesek bekerülnek a pikszisbe, mások jobb esetben csak kiesnek. Rosszabb esetben hirtelen kiderül róluk minden szabálytalanság, amit az elmúlt négy évben elkövettek. És akkor örülhetnek, ha egyszerű kegyvesztettséggel megússzák.

Éhkopptól azonban nem kell a leváltott elitnek tartania. Erről gátlástalanul gondoskodott hatalma teljében.

No, de szerencsére van rendőrségünk, bűnüldözésünk és igazságszolgáltatásunk. Hogyan? Hogy hol vannak? Hogy nem látjuk őket?

Dehogynem!

Kommandósok kíséretében mennek végrehajtani a kilakoltatást. Szemük se rebben, amikor a magatehetetlen öregeket, síró apróságokat az utcára teszik. Így aztán nem érnek rá azzal a szerencsétlen öregasszonnyal foglalkozni, aki sírva fordul hozzájuk, hogy most lopták el a pénztárcáját. Méghozzá sok pénz volt benne, szinte az egész nyugdíja. Amit tegnap hozott a postás. És abból mindeddig összesen két zsemlét vett. Mert minden hónapban elcsábul ilyenkor a zsemlére. Most akart venni hozzá egy fél liter tejet is, mert azt úgy magába szívják a zemledarabkák, hogy gyönyörűség fogatlanul is enni. És most itt áll egy fillér nélkül. A zsemléssel, amiket nem tud meg-rágni, csak ha megázott a tejben. Fogják el a tolvajt, aranyoskáim! Itt kell még lennie a közelben!

A rend zord őrei azonban nem hatódnak meg egykönnyen. Láthatja a néni, hogy el vannak foglalva. Méghozzá nem is akármivel! Hiába, rendnek kell lenni! Nem, azt sem lehet, hogy egy közülünk a maga dolgával foglalkozzon. Ez most mindnyájunk ügye, senki se vonhatja ki magát alóla. Miért nem vigyázott jobban a pénzére? Nem állíthatunk minden siránkozó öreg mellé egy rendőrt!

Szóval, folyik a rendcsinálás. De nem maradnak ki a megrendszabályozásból az autósok sem! Ok is megjárják, ha nem tartják be az előírásokat. Például, ha nem találnak parkolóhelyet, és rossz helyen állnak meg. Egykettőre felkerül a kerékbilincs a kocsijukra! Vagy jön a pókautó, felmarkolja a renitenskedő autót és elszállítja. Azután futhat utána és fizethet a tulaj!

Hanem azért láthatjuk a tévében is, mire képes a rendőrség! A kommandó beront egy lakásba – lehetőleg hajnalban, hogy otthon legyen a keresett –, és földre gyűri a célzott személyt, kicsit megtapossa, míg a kezére kattintja a bilincset, hogy azután az utcán a fejét lenyomva a rendőrautóba tuszkolja. Igazán öröm nézni, hogy négy-öt rendőr milyen sikeresen bánik el a gyanúsítottal.

Persze, előfordul, hogy tévednek. Például olyan is volt, hogy egy másik lakásba mentek. Ennélfogva mást szállítottak a Yardra. No, de ki nem téved? Aki nem dolgozik! Márpedig rendőreink nem ülnek ölbe tett kézzel. Szorgosan tevékenykednek, mint azt az erről szóló tudósítások is bizonyítják.

Feltétlenül szót kell még ejteni legújabbkori kapitalizmusunk egyik legelborzasztóbb, lesgyégenteljesebb meghatározásáról: a megélhetési bűnözésről. Amit lényegében maga a piacorientált rendszer hozott létre. És amit szigorúan büntet. Hiszen bűnről van szó!

Vagy mégsem? De hogyan is minősíthet az elfogulatlanul, aki még soha nem éhezett, aki nem didergett, nem vacogott a hidegtől elégtelen öltözékében? Meri-e állítani valaki, hogy nem nyúlna a máséhoz hasonló esetben? Hogy nem lopna-e, csalna-e, ha párját, gyerekét, anyját, testvérét látná szenvedni az éhségtől, a fagytól? Tudja-e valaki, hogy az ő esetében hol lenne az a pont, amikor elhallgatna benne a lelkiismeret hangja? Van-e ember, aki *Móra Ferenc* Csaló Pétörét bűnösnek tartja?

Egy alkalommal a tévé riportere megkérdezte a fiatal államtitkárt, hogy éhezett-e valaha.

– Igen – jött a mosolygós válasz. – Valami miatt leálltak a villamosok, és én jóval később érkeztem haza, mint szoktam. Igazán nagyon éhes voltam!

Szóval, az államtitkár úrnak fogalma sincs arról, hogy lényeges különbség van az éhség és az éhezés között. És – úgy tűnik – nincs egyedül ezzel a tévhittel. Különben hogyan is volna elképzelhető az a közöny, az a cinizmus, amellyel a hatalom vállrándítva sodor tömegeket a nyomorba.

És az igazságszolgáltatás? Hát az aztán tényleg a helyén van! Teljes szigorral csap le arra, aki le akarta nyúlni a kormányfő kocsiját: kilenc és fél év fegyház a büntetése. Ugyanakkor nyitva hagyja egyesek előtt a javulás lehetőségét is: a gázolással halálos balesetet okozó énekes felfüggesztett ítéletet kapott. Na, jó! Lehet, hogy ebben az esetben egy kissé megtévedt Jusztícia. Hisz emberek vagyunk. Hogy Jusztícia nem ember, hanem istennő? Ez igaz! De akinek súgta az ítéletet, az ember. Vagy talán nem is a súgásban volt a hiba, hanem a bíró volt nagyothalló.

Azután némi pénz kilátásba helyezésével is elő lehet mozdítani egy-egy ügynek a kibogozását. Ha – teszem azt – egy alvilági ellen elkövetett merényletben kell nyomozni, akkor ötmilliót kap, aki valami érdemlegessel segíti a hatóságot, ha pedig egy bizonyos kisebbséghez tartozik a sértett, akkor harmincezret.

És itt vannak a gazdasági bűncselekmények. Időnként jólesően könyveli el az ember magában, hogy végső soron nem maradhat titokban semmi. Előbb-utóbb fény derül minden visszásságra. Arra is, amelyet eddig is mindenki látott. Sőt! Annál sokkal többre is. Sőt! Még a bűnös környezetéről is kiderül minden. És erre csak addig kell várni, amíg az illető kegyvesztett lesz. Csak a legutóbbi napok (2001. június vége) eseményeiből említenék egyet. Évek óta tartó büntetendő cselekményekre, szabálytalanságokra derült (és derül) különös véletlen folytán most egyszerre fény, amikor az elkövetők pártjának (és pártvezérének) a nimbusza éppen lealkonyulóban van. A jó nép meg méltatlankodhat tovább azoknak a büntetlen ballépéseinek, akik még mindig a tűz körül ülnek, vagy akik éppen most kerültek az elbukottak helyére.

Mára elérkeztünk oda, hogy rendőrtisztek, ügyvédek, más magas rangú

személyiségek keverednek az alvilág segítőinek a gyanújába. Napjainkban Székesfehérváron tartóztattak le tizenegy embert. Közülük tízen kerültek vizsgálati fogságba. Mindegyikük a bűnüldöző szervek szolgálatában állt.

A közvélemény pedig minderről összesen annyit tud, hogy valamiféle összefonódások fedezhetők fel a bűnösök és a bűnüldöző szervek között, vagy ahogyan a főügyész fogalmaz: az alvilág beférkőzni látszik az igazságszolgáltatásba. Aztán csak találgatunk, hogy ez mi mindent jelenthet, hogy csak Székesfehérváron fordult-e elő ilyesmi, hogy hogyan történhetett mind ez ideig suba alatt, satöbbi.

Az alvilág pedig gondoskodik arról, hogy a dögunalmas tévéműsorok mellett legyen valami olyasmi is, amitől égnek mered a hajunk szála, amitől elkerekedik a szemünk, amitől elborzadunk.

A magyar tehát elégedetten konstatálhatja, hogy ha más nem is, az állandó cirkuszunk biztosított.

A napokban azt hallottam a rádióban egy prominens személyiségtől, hogy a diktatúrát az különbözteti meg az igazi demokráciától, hogy míg az előzőben a hatalom nem átlátszó, ellenben a polgár az, az utóbbiban ez pont fordítva van.

Hogy ennek kapcsán én is szót ejtsek a polgárok átláthatatlanságáról, itt van mindjárt az Országimázs Központnak átadott címjegyzék, ami ugyan szabálytalan, de megtörtént. A magyarázat pedig az, hogy direkt marketing célból kiadható a polgárok címe. És ez ma nem törvényellenes. Csak éppen azt nem értem, hogy hogyan biztosíthatók így az állampolgárok személyiségi jogai. Nevezetesen az, hogy tudtuk és beleegyezésük nélkül ne lehessen hozzájutni a személyi adataikhoz.

Egyszóval, más dolog a propagandát szolgáló szlogen, és más a gyakorlat.

De persze az is lehet, hogy mégsem ez a hön óhajtott igazi demokrácia.

Save the future!

Óvd a környezetet, a természetet! *Védd a jövőt!*

A Római Klub már a hatvanas években figyelmeztette a világot a környezet-szennyezés és a természetpusztítás veszélyeire, sötét színekkel festve a jövőt, amennyiben nem történnek komoly intézkedések a megmentésére. A klub a világ minden tájáról származó, a tudomány különböző ágazataiban munkálkodó tudósok kutatásaira alapozta megállapításait.

E munkák eredményeit több kötetben terjesztették Keleten, Nyugaton egyaránt.

A fogadtatás nagyon vegyes volt. És ezen nem is lehet csodálkozni. Hiszen a fejlődés a természetvédelem ellen hat. Gondoljuk csak meg, hogy például az autók elterjedésével mennyi káros anyag jut a levegőbe! Nyilvánvaló, hogy a lovas kocsival a környezet szempontjából kedvezőbb megoldás. De hát ki mondana le ezért a gépkocsiról? Az autós? Hogy ezentúl lóháton vagy stráfkocsival hajtsa a munkahelyére? A gyártó? Vagy az olajtermelő? Ugyan! Hiszen ezzel anyagi jólétüket veszélyeztetnék! Joggal vitathatja mindegyik, hogy „miért pont én? A bányáipar, a kohászat sokkal több szennyezőt bocsát ki. És mekkora természeti károkat okoz az erdőirtás!”

Nem vitás, hogy igazuk van. Csakhogy az egymásra mutogatással nem oldódik meg semmi.

Azt az elképzelést sem lehet komolyan venni, hogy a fejlődést kell megállítani.

Hanem abban már van ráció, hogy a lehető legjobb kompromisszumokat kell megkeresni.

Ez az egyetlen lehetséges út. Ennek azonban fő akadálya a kapitalizmus!

Bizonyíték kell? Tessék!

A legfejlettebb államok és Oroszország részvételével tartott G8 globalizációs csúcsertekezlet helyén, Genovában becslések szerint százötven-kétszáz ezres tömeg tüntetett, tiltakozott a nyomor növelése, a természet károsítása ellen. Nyilvánvaló, hogy a világon ennél sokszorosan több azoknak a tiltakozóknak a száma, akik ilyen vagy olyan ok miatt nem tudtak eljutni Genovába. És – bár a csúcsertekezlet résztvevői közül többen kijelentették, hogy egyebek között a természet védelmében is munkálkodnak – a legnagyobb szuperhatalom, az USA máig nem hajlandó a Kyotói Protokollt ratifikálni, amely éppen az üveghatás fokozódásának a megakadályozásával foglalkozik. Indokai között pedig azt hozza fel, hogy az egyezmény hátrányosan érintené az amerikai gazdaságot. Azaz: a természetvédelem és a gazdasági előny közötti harcban az utóbbi győzött! A mai Amerikát az se tántoríthatja el szándékától, hogy ezzel a Föld és a következő generációk jövőjét fenyegeti.

Egyébként a Magyar Köztársaság sem ratifikálja a protokollt. Bár a hatalom szavakban állandóan hangoztatja az ügyet illető jószándékát, a védelem határozott támogatását, hathatós intézkedések bevezetését, a tettek ennek az ellenkezőjéről árulkodnak.

Szerencsére a bonni klímakonferencián a mindvégig hezitáló Kanada, Japán és Ausztrália is vállalta a levegőbe kibocsátott szennyezőanyagok mennyiségének a csökkentését, és ezzel az amerikai „nem” ellenére is érvényessé vált a kiotói egyezmény.

A piaccgazdaságra való áttérésünk óta egyre növekszik a papíráradat. Plakátok, hirdetések, reklámok árasztanak el postaládát, kukát, földet és szemétkerakó helyeket. De újságot is sokkal többet kapunk, mint amire előfizetünk. Van külön önkormányzati, kerületi ilyen vagy olyan párti, nem beszélve az Országimázs Központ kiadványairól. A hirdetési újságokból bőven elég lenne egy is, talán még sok is. Az ingyenlapok közül egyedül a Metró bizonyul sikeresnek eléggé átfogó, rövid híreivel, tudósításaival, lehetőség szerinti objektivitásával. Ezt igazolja az is, hogy egy szálig elfogy nap mint nap. Vagy itt van a rengeteg új csomagolóanyag! Ma már a felvágott, a liptói, a finom pékáru, de sokszor a hús, a zöldség, a gyümölcs is műanyag csomagolásban díszel. Arról nem beszélve, hogy a szép burok sok mindent eltakar a vevő szeme elől, és hogy a tetszetős külsőt természetesen mi fizetjük meg, a szemét mennyiségét is növeli. Ráadásul el nem bomló anyagról van szó. Időnként ugyan fel-fel vetődik a szelektív hulladékgyűjtés, de egy-egy mutatóba felállított, megfelelő jelzéssel ellátott láda-együttest kivéve, gyakorlatilag semmi sem történt ez ügyben. Nem is említve azt, hogy a háztartások sincsenek erre felkészülve, és talán nem is törnék magukat érte, hiszen ez újabb kiadást jelentene.

Valamikor – az elmúlt rendszerben – az iskolás gyerekek, az úttörők egymással versengve gyűjtötték a papírt, a fémet, az elhasznált elemeket. Ezeket a MÉH vásárolta fel. Az anyagok újrafeldolgozásra kerültek, az érte kapott pénzből a gyerekek utazgattak, üdültek. De hol van már a tavalyi hó? Ma csak gyúlik, gyúlik mindez a háztartásokban. Az iskolai gyűjtések megritkultak vagy teljesen elmaradtak.

Illetve megy a kukába. Ha van benne hely. Merthogy közben fizetni kell a szeméért is. Ezért aztán megfogyatkoztak a kukásedények. A szemét meg kidagad belőlük. Ha már végképp nincs bennük hely, akkor a honpolgár megpróbálja másnak a kukájába tuszkolni a szemetét. Elindul reggel a munkába, kezében retikül vagy táska, na meg a

nejlonzacskó a szeméttel. Az útjába kerülő összes kukát felnyitja, míg az egyikben végre egy kis helyet talál. Akkor zsupsz, belehányja a szemetet. Ha rendes, akkor a zacskót bekötötte. Ha nem, akkor a lucskos, zsíros, büzlő szemét szétárad az idegen kukában. Sebaj! A tulaj majd kimossa! Ha meg végképp nem talál helyet, akkor nemes egyszerűséggel elhajítja az egyik edény mellé.

Még ennél is egyszerűbb az autós dolga. Ő nem keresgél helyet! Hanem egy óvatlan pillanatban a kocsni nyitott ablakán át kihajítja az utcára. Az meg ott díszeleg, amíg valaki el nem szégyelli magát helyette, és be nem dobja egy szemetesbe. No, szerencsére, nem mindegyik ilyen. Sőt! Ők vannak kevesebben.

És most nem kerülhetem el azt, hogy kibújjon belőlem a lokálpatrióta. Nemcsak azért, mert – annak ellenére, hogy sokat tartózkodtam vidéken – ízig-vérig budapesti vagyok, hanem azért is, mert az itteni gondokat ismerem a legjobban. De természetesen tisztában vagyok azzal, hogy az ország más városaiban, vidékein hasonló problémákkal küszködnek.

„*Világvárost építünk*” – hirdették nem is olyan régen az óriásplakátok, amelyekről a főpolgármester mosolygott ránk. Bezzeg, ha nem minket néz, hanem Budapest utcáit, akkor bizonyosan nem mosolygott volna. Az utakon gyűrött prospektusokat, röplapokat és újságokat, használt papír zsebkendőket lenget a szél. Üres sörösdobozok, üdítős palackok görögnek ide-oda. Csokigöngyölegek keverednek az elejtett fél zsemlével, a kiköpött barackmaggal. A megállóhelyeken csikkhalmaz, amelyből a nagyobbakat már kimazsolázták a csikkzedők. A műanyag szemetestartályok dugig vannak, a szemét egy része alatta díszeleg. Ez már nem fért bele, vagy egész egyszerűen csak rosszul célzott, aki eldobta. Ahol pedig égő cigarettát dobtak bele, ott csak a megolvadt massa látható, ami azonban nem akadályozza az arra járókat abban, hogy ha nem bele, hát rádobják a szemetet. És persze, mindenhol a kutyapiszok. Na ja, onnan felülről könnyű az ember arcába bámulni! De a földi járókelő jól teszi, ha nem a posztereken legelteti a szemét, hanem az utat nézi, hogy hová léphet. Így azután nem zavarja a minden lehető helyet elborító, leginkább alacsony színvonalú graffiti. Csak a járműveken hőköl el a tenyérszi szabad helyet sem hagyó irkafirkáktól. Hogy ne lássa, kinézne az ablakon, ha lehetne. De az üveget – ki tudja, mióta – porréteg fedi, amit csak egy gyerekujjal belerajzolt kriksz-kraksz tesz változatossá. De beszélhetnénk a tönkretett padokról, a jobb esetben csak elgörbített, rosszabb esetben ellopott közlekedésirányító táblákról is.

Hanem az autósoknak még ennél is többet nyújt a leendő világváros. Parkolni egyre nehezebb, különösen a város szívében. Ha jó helyet talál a kocsni a megállásra, azért egyre mélyebben kell a zsebébe nyúlania. Ha meg kínjában tilosban áll meg, akkor bosszankodhat is, fizethet is a kerékbilincserért vagy a kocsni elviteléért.

Nem megnyugtatóbb a helyzet a városok fáival sem. Valamikor – még abban a bizonyos átkosban – rendszeresen permetezték, metszették az utcai fákat. Ma már mindez a főútvonalakra korlátozódik, ott is ritkán. Máshol teljesen megszűnt, a fák tetvesednek, mindenféle betegségben szenvednek. Leveleiket nemcsak ősszel, hanem egész évben hullatják. A fatörzsek korhadnak, kidőléssel fenyegetnek. Ahol pedig légvezetékek viszik az áramot, ott a fák ágai ránónek, nemegyszer veszélyeztetve az áramellátást, de még balesetet is okozhatnak.

És hogy milyen a levegő? Azzal sem dicsekedhetünk.

Az ipar szétzilálása után a hatalom büszkélkedett a levegő tisztaságának a javulásával. No, persze! Nem vitás, hogy az ipari termelés káros anyagok kibocsátásával jár. Amit ugyan megfelelő védelmi rendszerekkel lehet csökkenteni, de a teljes megszüntetésének az egyetlen módja az, ha az okot kiváltó termelés is megszűnik. Hát ebben az esetben ez történt.

A siker azonban nem volt tartós. A levegő szennyezésének a fokozása kezdődött azzal, hogy megjelentek az utcákon a nyugati márkájú kocsik, mégpedig – mivel a vásárlóknak csak erre tellett – azok közül is a matuzsálemi korúak. Egy idő után kénytelenek voltak korlátozni a behozatalt, megszabni a behozható kocsik legmagasabb életkorát. Egyúttal rendeletek születtek a kétütemű keleti járgányok forgalmának a korlátozásáról is. Közben azonban egyre kevesebb pénz jutott az autóbuszok, teherautók karbantartására, ezért a levegőtisztaság érdekében tett intézkedések hatását bőven ellensúlyozták a lerobbant nagy járművek kipufogógázai. Napjainkban a főváros kritikusabb helyein egyenesen elviselhetetlen a levegő minősége.

De a városból kilépve sem jobb a helyzet. Lássuk például az erdőket. Akinek kárptólás, magánosítás címén erdő jutott, minél előbb haszonhoz akart jutni. Kéznefekvő, hogy a fát el kell adni. De aki kapja, marja alapon sokan mások is ritkították az erdőt. Így aztán az új tulajdonos még inkább azon volt, hogy mielőbb kiaknázza a lehetőségét. Hisz nem őrizheti éjjel-nappal a fát! És ha már amúgy is kipusztulásra vannak ítélve, inkább a saját zsebét duzzassza a nyereség, mint a másét.

És ezzel nemcsak a Föld tüdeje csökken, hanem a fával együtt eltűnik a talaj megkötő ereje is, és veszélybe kerül az erdő állat- és növényvilága.

Nem kétséges, hogy a Föld a legnagyobb kincsünk. Ha az elvész, akkor meghal az élet, és nem marad más, mint a nihil. Védni tehát nemcsak kötelességünk, hanem elemi érdekünk is.

Azután sok mindenre nincs pénz. És amire esetleg volna, ott a politikai csatározások állják útját a kellő intézkedésnek. Az árvíz, a belvíz elleni védelem, a szennyvizek kezelése, a csatornázás és számos más feladat követel egyre több ráfordítást. A költségvetés meg egyre szűkmarkúbb. Így marad a már bekövetkezett katasztrófa közel sem elégséges kezelése, és utána a soha be nem tartott ígéret a megelőzésre.

Felhívások, plakátok, újságcikkek, elkötelezett emberek, szervezetek figyelmeztetnek újra és újra a veszélyekre. Csakhogy a megelőzés, a védekezés az állam részvétele, támogatása nélkül nem megy.

A hatalmat pedig egészen más teendők foglalkoztatják, különösen most, amikor közelednek a parlamenti választások. És egészen másra kell a pénz. Például az országimázs építésére. Az erre szolgáló kiadvány pedig fehéren, feketén kimutatja, hogy minden a legnagyobb rendben van.

Mi meg a csapvízről átszokunk az ásványvízre, fuldokolva szippantjuk be a szén-monoxiddal, nitrogén- és kén-dioxiddal szennyezett levegőt, félve vásároljuk az élelmiszert, hogy milyen káros anyag kerül vele a szervezetünkbe, aggódva figyeljük (és szenvedjük) a globális felmelegedés mára már pregnánsan mutatkozó jelenségeit.

És csak félve gondolunk arra, hogy mit hagyunk utódainknak örökölni.

Egy kicsi mozgás

mindenkinek kell. Igen, ez hozzátartozik az egészséges élethez. És persze, az se mellékes szempont, hogy a mozgás (ma még) ingyenes. Vagyis bárki számára elérhető!

Való igaz, hogy mozogni mindig is lehetett. Mondhatám, a mozgás indifferens a rendszerekkel szemben. Ezért aztán nem sokat jelent, ha azt mondom, hogy mostanság sem tiltott tevékenység. De hát egy igazi demokráciában nem is lehet az. Szóval, mindenki annyit mozog, amennyi jólesik neki.

Jelenlegi kormányunk azonban nem elégszik meg ennyivel. Kellő mozgásunk előmozdítása érdekében létrehozta az Ifjúsági és Sportminisztériumot. Hol vannak azok az idők, amikor a gyerekek a játszótéren, parkokban futkároztak? Már csak azért sem szaladgálhatnak ott, mert mindenhol akad néhány „gondos” gazdi, aki kutya-futtatónak használja a játszótérrel, kinevezve a homokozót ebillemhelynek. (És itt hangsúlyosan elnézést kell kérnem a kivételektől. Nem vagyok gazdiellenes, kutyaellenes még kevésbé. Haragom csak azok ellen szól, akik nincsenek másokra tekintettel.)

A nagyobbak régebben az iskolaudvaron ugráltak, ott is tornáztak, amíg be nem jöttek a hidegek. De ezután se állt le az élet a szabadban: felöntötték az udvart vízzel, és a gyerekek vígan korcsolyázhattak. Mára az iskolaudvarok elhanyagoltak lettek. Se pénz, se ember a rendben tartásukra. Korcsolyapályáról meg aztán szó sem lehet! Maga a víz olyan sokba kerülne, amit ma nem képes egy iskola kiizzadni.

Szóval, el is kél nálunk egy sportminisztérium. Amely természetesen legyen ifjúsági is, hiszen a sport főleg a fiatalok területe. Az idősek inkább csak sportolhatnak.

No, de hogy a témánál maradjunk, mi is a sport? Ha egy magyar ilyen kérdést hall, legelőször is a foci jut az eszébe. Nos, ezen a területen is hatalmas változások történtek az utóbbi időkben. Valamikor – az idősebbek még emlékezhetnek rá – a gyerekek a grundon rúgták a lasztit. Az igazi kaput a földbe vésett jel, valami levehető ruhaféle, sapka, esetleg a grundon található fém- vagy fadarab, netán más kidobott holmi helyettesítette. Gondolom, senki nem lepődik meg, ha közlöm, hogy a mez sem volt az igazi. Mindenki azt viselte, amit otthon magára tudott kanyarítani. A lábakon látható csuka pedig sok mindenfajta volt, szandáltól a bakancsig, csak éppen focilabda nem. Arra pedig nem is tudom, mit mondjak, amikor a nagy reményű focistapalánta mezítlábas volt. Még szerencse, hogy a labdát sokszor kitömött harisnya pótolta.

Na, de aztán jött az az átkozott szocialista rendszer. És valahogy (igazából nem vagyok sportrajongó, így nem is tudom megmondani, hogyan, csak sejtem, hogy a nagyobb támogatás is hozzájárult) fellendült a sport.

Hogy visszatérjek a kályhához, ismét csak a futballt hozom fel példának. Aki személyesen nem is látta játszani, nyilván az is hallott a nagy, úgynevezett aranycsapatról. Akkoriban nem volt hazánkfia, de tán még világfia sem, aki ne tudta volna álmából felferve is a neveket: Puskás, Kocsis, Hidegkúti... hogy csak néhányat említsek.

Végül is nem voltak ők csodatevők, csak egyszerűen játszottak. Egész egyszerűen *csak fociztak*. És ebből született meg többek között a 6:3. Amikor csupán Magyarországon tízmillió ember ült a rádió mellett, és a végén már csak azért izgult, hogy Szepesi hangszálai kitartsanak a meccs végéig. Vagy – hogy egy másik meccset említsek – a világbajnokság, amikor a lakások ablakába tették ki a rádiókészülékeket a számunkra érdekes mérkőzések idejére, hogy a járókelők is figyelemmel kíséressék a sporteseményt. Magam az egyiknél a kettes villamoson voltam, és a vezető minden izgalmasabb eseménynél megállt. A Duna-parti lakások ablakaiból azután minden érdekes mozzanatról értesülhettünk. Csak mellékesen jegyzem meg, hogy egyetlen szemrehányó szó sem hangzott el a vezetővel szemben a megállás miatt.

No, szóval mindössze ilyen eredmények értek bele az akkori *kis pénzbe*.

Ja! És, hogy el ne felejtsem, a focipályák tömve voltak. Elenyésző kivétellel drukkerekkel és nem hőzöngőkkel.

Azóta – mint már szó volt róla – van sportminisztériumunk. A sport pénzbeli támogatása pedig az akkorinál reálértékben is sokkal nagyobb, bár az illetékesek és az érintettek szerint (és minden bizonnyal így igaz) nem elegendő, és abból sem megy mind oda, ahová kellene. És gyakran üresek a lelátók. Akik kimennek, azok némelyike nem drukker, hanem huligán.

És ezzel a viláért sem akarom azt állítani, hogy a foci mélyrepülése a rendszer-váltással kezdődött. A, dehogya! A kezdetekhez bizony annál régebbre kell visszanyúlnunk. Az okát én, mint kívülálló, nem tudnám megmondani, hozzáértő emberek is eltérő nézeteket hangoztatnak. De megilletékes sem vagyok ebben a kérdésben. Az azonban tény, hogy a piacgazdaságra való átállás semmiképpen sem állította meg a foci elsekélyesedését, az folytatódott, sőt, még fel is gyorsult.

Hanem még valami hátráltatja a mélypontról való elmozdulást: a focipályák sokszor nem sportesemények, hanem politikai csatározások színhelyei lettek.

Persze, tudom, hogy nem egyedül állunk a nagyvilágban ezzel a problémával. Hogy a hidegvérükről híres angolok is képesek nagy botrányokat kavarni egy-egy meccs alkalmával. Hogy mindenhol nagy erőket – és nagy pénzeket – vetnek be, hogy megakadályozzák a rendbontók bejutását a pályára. A renitenskedők ráadásul saját csapatukat hozzák lehetetlen helyzetbe, beleértve az esetleges letiltásokat is.

Az viszont végképp nem fér a fejembe, hogy az a sok rendfenntartó, rendőr a rendelkezésükre álló technikával hogyhogy nem képes egyszer s mindenkorra véget vetni az örült és veszélyes érzelemnyilvánításoknak. Merthogy érdekes módon más – főleg politikai színezetű – demonstrációk visszaszorítására sokkal keményebb és hatékonyabb módszereket alkalmaznak, általában sikerrel.

No, de hagyjuk a focit. Támadják azt nélkülem is elegen! Beszéljünk a többi sportról.

Hogy csak úgy általánosságban nyilatkozzam a sporteredményeikről, kénytelen vagyok megállapítani, hogy a piacgazdaság bizony nem vált hasznára. Régebben sokkal több trófeával dicsekedhettünk, mint manapság. Ma már az állam a sport támogatására nem nyúl olyan mélyen a zsebébe, mint anno. Az igaz, hogy az igény is kisebb volt. Meg aztán hiába is nyúlna! Nem mindenre telik abból! Aki oda tud somfordálni, az lenyúlja, amit lehet. Ami marad, az meg kell imázsépítésre, reprezentációra, külföldi utakra és ki tudja, még mi mindenre! Így aztán az eredetileg kevésből még kevesebb jut a többire.

És ami az egyesülethez kerül? Az mire megy el? Biztos, hogy a legfontosabb célokra? Biztos, hogy abból semmi sem kerül illetéktelen bukszádba?

Persze, senkit nem akarok gyanúsítani, nincs is rá semmi alapom. Csakhogy annyi mindent hall az ember! Hogy mik meg nem történnek a sportegyesületek háza táján. És már annyira a mínusz-tartományban van a bizodalma, hogy folyton csak rossz gondolatok járnak a fejében. Az meg sovány vigasz, hogy más országban sincs másképp. Ott is hasonló gondokkal küzdenek.

Van még valami, amiről beszélni kellene. Ez pedig a dopping.

Hanem az az igazság, hogy erről inkább hallgatnék. Először is azért, mert ehhez a témához azután végképp nem konyítok. De talán még ennél is nagyobb súlya van a másodszori indokomnak. Ez pedig nem más, mint az a tény, hogy nagyon sok gyanúsítást, vádaskodást hallottam ezzel kapcsolatban, és ugyancsak nagyon sok ellenvéleményt, tiltakozást is. Az pedig végképp elbizonytalanít, hogy a doppingszerek köre is erősen vitatott. Mert van egy lista, és a sportolót nem kvalifikálják abban az esetben, ha bizonyíték van arra, hogy ezek egyikéből fogyasztott. Azután vannak egyéb szerek, amelyek hasonló hatást gyakorolnak, de nem szerepelnek a listán. Ezek tehát minden további nélkül használhatók. Ne csodálkozzanak hát, hogy inkább a hallgatást választom ebben a témában.

S nehogy megfélemedkezzem a Hungaroringről! Hiszen végső soron ma ez hozza a legtöbb külföldit hazánkba. A hazai látogató kevesebb, mert a százezer forintos belépő a legtöbb magyar zsebnek túl sok. No, de azért nincs probléma! Van elég látogató!

Legfeljebb a magyar szó kevés! A bevétel így is megvan. Igaz, hogy érdekes módon nyereséget nem hoz, csupán nullszaldós.

Aztán tavaly újítottak. A Forma-1 idejére Mogyoródon megszületett a régóta vajúdó első magyar türelmi zóna. Amit a versenyek idejére hivatalosan is elfoglalhatnak az örömlányok, hogy a több napos rendezvény szüneteiben se unatkozzanak a látogatók, különös tekintettel a külhoniakra. Meg, hogy könnyítsenek valamit azokon a nyugati valutával bélelt pénztárcákon. Nem utolsósorban pedig a hazai turizmus kiteljesedése érdekében.

No, hát mindez magvalósult. Megnőtt az autósport iránti érdeklődés, a versenyek szüneteiben sem panaszkodtak unalomra, a könnyített bukszát is kényelmesebben vihették haza.

Állítólag a nagy hirtelen kialakított vigalmi negyed színvonala ugyan hagyott némi kívánnivalót maga után, de reklamáció ebben az ügyben egy szál sem született.

Feltételezem, hogy az esemény nem maradt hatástalan a rólunk kialakult imázsra vonatkozóan.

Minden bajunk és problémánk mellett azért születnek szép magyar sikerek, és születnek biztató tehetségek!

No, és van még a tömegsport. Ami roppant érdekes, mondhatnám a legérdekesebb a lakosság, mindenekelőtt az ifjúság egészsége szempontjából. Azzal csak egy baj van. Az, hogy nem kifizetődő. Ezért az állam nem tud rá áldozni. Vagyis lassan-lassan elsorvad.

Mozogjunk hát önszántunkból, önköltségünkön túl, hogy fittekek, egészségesek legyünk! Ha nincs pénzünk, kocogni akkor is lehet. De csak óvatosan! Sötétben és néptelen helyen nem ajánlatos.

Buli van!

Az öregek lassan hozzászoknak, hogy jogaik állandóan csorbulnak, hogy életvitelük egyre nehezebbé válik. A középkorúak kénytelenek tudomásul venni, hogy nemcsak szűk családjukról kell gondoskodniuk, hanem idős szüléikről is. Mindezt pedig olyan feltételek mellett, hogy a gyerekek eltartása, taníttatása mindegyre drágul, hogy az öregek mind több gyógyszerre szorulnak, esetenként kórházi ápolásra is. Miközben a szükséges pénz megszerzéséért folytatott hajsza fokozódik, mindig ott lebeg az ember feje felett az elbocsátás réme, és a rá nehezedő hatalmas teherbe idő előtt belefárad, beleöregszik és belebetegszik.

Hanem azt nehéz fölérni ésszel, hogy egy társadalom ne törődjék megfelelően a gyerekekkel, a fiatalokkal. Mert, ugye, józan ésszel mégiscsak ők képviselik a jövőt. Így hát értetlenül áll az ember az olyan intézkedésekkel szemben, amelyek nehezítik, gyakran egyenesen lehetetlenné teszik egészséges fejlődésüket, neveltetésüket. Úgy tűnik, mintha a jelenlegi hatalom egész egyszerűen nem venné észre, vagy nem fogná fel a helyzet súlyosságát.

No, de azt a hatalom is tudja, hogy valamit mégiscsak kell nyújtani. Már csak azért is, mert van egy minisztériumunk, amely a nevében viseli, hogy az ifjúsággal is foglalkozik. Tudomásom szerint történelmünk során most először kapott a téma tárcát a kormányban. Nyilvánvalóan azért, hogy megfelelő hangsúlyt kapjon ez a fontos terület. Hanem pénz nincs rá. Szóval, valami olyat kell cselekednie, ami nem terheli nagyon a

büdzsét.

Rendezzünk hát bulit! Minél többet és minél hangosabbat. Hogy az ifjúság el legyen foglalva! Hogy a nagy zajtól ne lehessen hallani a gyomor korgását! Hogy az ifjúság úgy érezze, buli az egész világ!

Így aztán egymást követik az utcabálok, a nagy murik, a mazsorettes felvonulások, a fülsiketítő, érzékeket és indulatokat felkorbácsoló zenével kísért táncok, az extázisba csapó vonaglások.

És – hogy a hatás még nagyobb legyen – jön hozzá egy kis ital, egy kis drog. (Bár természetesen ez már nem a minisztérium, nem a hatalom segítségével, hanem éppen ellenkezőleg, a rosszallása, a tiltása és szankcionálása ellenében történik. Ezek már a fiatalok, sőt, gyerekek egyéni akciói.)

Ha meg éppen véletlenül nincs buli, akkor még mindig lehet diszkóba menni, ahol tulajdonképpen ugyanúgy lehet szórakozni. Legfeljebb annyi a különbség, hogy a diszkó nem zavar annyi embert, mint az utcabál. Ezzel szemben lehet a papa kocsjával dicsekedni, a társaságot fuvarozni. Néha oda, ahonnan nincs visszaút!

A köztévék és a kereskedelmiek egyazon buzgalommal fáradoznak, hogy ők se maradjanak le az ifjúság szórakozási igényeinek a kielégítésében. Sőt, ők tovább mennek: nemcsak a fiatalokat célozzák meg, hanem az ifjú korukat már meghaladottakat is.

Bár feltételezem, hogy ez nem szerepel céljaik között, tény, hogy gyermekeink szó-kincse és ismeretanyaga jelentősen bővült a szórakoztató műsorok alpári kifejezései, valamint az élet szexuális intimitásait taglaló részletei révén.

Mi pedig jóformán tehetetlenül állunk az akaratunkkal szöges ellentétben álló „neveléssel” szemben. Elsősorban azért, mert bizonyos koron túl már nemigen lehet a gyerekeknek megtiltani, hogy tévét nézzenek, további néhány év múlva pedig már azt sem, hogy a házon kívüli szórakozásoknak hódoljanak. Másodsorban pedig azért, mert be kell látnunk, hogy igencsak rászorulnak a szórakozásra. Mert – mi tagadás – fiatalságunk helyzete csöppet sem rózsás.

Lássuk csak. Akár szakmát tanul, akár egyetemet, főiskolát végez, azzal a félelemmel indul az életnek, hogy talál-e munkát. Merthogy a pályakezdők között a legnagyobb a munkanélküliség. Arra meg – szülői segítség hiányában – esélye sincs, hogy valaha lakáshoz jusson. Meg fiatalon élne is szegény! Úgy értem, hogy szórakozna! Amíg fiatal! Hogy ne csak a robot meg a spórolás legyen az osztályrésze! Még nyaralna is! No, nem gondol dőzsölésre, csupán valami szerényebbre. De azt is miből? Ha sikerült is elhelyezkednie, a keresete nem nagy. Csak az adóssága, az egyéb kötelezettsége hatalmas. Hanem arra számlákon, felszólításokon kívül nem kap egyebet.

Marad hát szórakozásnak a jobb esetben csak sekély színvonalú, rosszabb esetben agresszióra, csalásra, rablásra, gyilkolásra nevelő tévé. Amiből megtanulhatja, hogy az élet okozta frusztráltságát hogyan vezetheti le agresszióval. A biztos siker reményében főleg a nála gyengébbekkel szemben.

No, meg természetesen ott a buli! Ami ingyen van. Ahol kifordulhatsz önmagadból, elfelejtheted minden problémádat.

Srácok, félre a gondokkal! Gyertek! Buli van!

A tisztelt Ház

Magasztos érzés lehet az ország házába bekerülni. Érezni azt a hatalmas felelősséget, amely az országgyűlési képviselőket terheli a haza jelenének és jövőjének az alakításában.

Meglehet, az első pillanatokban a fiatal honatya még nem is tudta feldolgozni magában a történeteket, amikor így nyilatkozott: „Igazán felséges, pompás érzés ennyi fizetést kapni. Amikor mind ez ideig zsebpénzzel voltam kénytelen beérni!”

Ne csodálkozzunk! Hisz akkor még nem tudhatta, hogy lesz az ennél még több is. Majd, ha néhány év múltán bársonyszékhez jut. Igaz, addigra hozzászokik a nagyobb keresethez.

Igazán távol álljon tőlem, hogy felhánytorgassam egyik nagy múltú pártunk vezetőjének azt, hogy a mondandóját mindig így kezdte: „*Karthágót pedig le kell rombolni!*”

Azaz, dehogy! Miket is beszélek?

Szóval, úgy kezdte, hogy „*a kommunistákat pedig földbe kell döngölni!*”!

Habár – az igazat megvallva – mást is lehetett hallani tőle. Mégpedig minden lényeges pozíciót viselő ellenzékire! Ez pedig úgy szólt, hogy „*mondjon le!*”!

Nos, semmiképpen sem szabad letapadni ezeknél a kezdeti malőröknél. Talán egyszer lecsendesednek az indulatok, és valóban a lényegre próbálnak koncentrálni az erre hivatottak. És hátha mégsem indulnak el abba az irányba, amelyik semmit se kímélve arra összpontosít, hogy mindent elsöpörjön a közelmúltból, tekintet nélkül arra, hogy jó volt-e avagy rossz. Hátha megállítja őket a józan ész! Figyeljük csak a parlamenti közvetítéseket.

Ha bírjuk türelemmel! Merthogy a célok nem változtak: a fejlesztés és az építés alulmaradt a rombolási szándékkal szemben. A várakozások illúzióknak bizonyultak, nagyon hamar semmivé lettek.

Maradt hát a megveszekedett rombolás, és – ha lehet – még jobban elhatalmasodott az alpári hang. A tisztelt Házban!

És hogy meg ne feledkezzünk róla: a gombnyomás! Mert hiszen az egész parlamentarizmus erről szól. Hogy ki milyen gombot nyom.

Nem, dehogy! Egyáltalán nem arra kell figyelni, hogy miről van szó! Azt kell nézni, hogy honnan jön a javaslat. Mert, ugye, ha a párt saját berkeiből vagy a vele tartóktól, akkor az „igen”, ha pedig ellenkező oldalról, akkor a „nem” dukál.

A naiv magyar pedig még mindig vár. Merthogy olyan magasztos, olyan szívhez szóló tirádákat hallott arról, hogy mi lesz itt, ha beszavazza a parlamentbe X-et vagy Y-t.

Nos, hát ő teljesítette a kötelességét. Szavazott. Úgy, ahogy azt X, illetve Y kérte.

És most várja a csodát.

Hanem a honatya mintha elfelejtette volna a nem is olyan régi Ígéreteket. A jövőt ugyan még mindig olyan rózsásnak festi, mint annak előtte, csak valahogy a távolabbi jövőbe tolja el. És akkor is csak úgy véli elérhetőnek, ha a jelen nadrágszíja kissé szorosabban feszül a plebs derekán.

Azután még az addiginál is nagyobb teret kapnak a megszorítások, miközben a várt csoda egyre csak távolodik, mindegyre halványul.

No, és a tisztelt Ház? Az is egészen más lett, mint volt a nem is olyan távoli múltban. Azaz persze, nem a ház maga, hanem a bennlevők változtak nagyot. Akiket az a sok szép ígélet juttatott oda.

Most pedig már ott vannak. A hatalomban. És ott úgy megtelepedtek, mintha sose akarnának azokból a kényelmes (és jövedelmező) ülőhelyekből felállni. Arról pedig igazán nem tehetnek, hogy a sok vita, gombnyomogatás közepette nemigen van érkezésük holmi csip-csup ügyekkel foglalkozni, mint amilyen például a magyar gazdaság kérdése.

Vagyis hát, dehogy nincs! Foglalkoznak vele eleget. Csakhogy vannak előrébb sorolandó szempontok is, mint a témák logikus, racionális szemlélete. Hogy mi? Hát természetesen az, hogy mit mond a saját párt, mit gondolnak a hasonló nézetűek, illetőleg hogyan vélekednek azok a *mások*, akiknek véleményét ugyan szóban mindig is elfogadandónak, figyelembe veendőnek illik mondani (legalábbis egy demokratikusnak nevezett országban). A valóságos hozzáállás azonban nem lehet más, mint a saját párt véleménye. No, és az önös érdek.

Mivel pedig ebből fakadóan képtelenség mindent kellően indokolni, a legcélszerűbb mindjárt támadóan fellépni, a nem tetsző ügyet goromba hangon ledorongolni.

És itt elérkeztünk a mai parlamenti élethez!

A választás előtti magasztos, gyújtó beszédek ugyan hová lettek?

Nyomuk se maradt!

Hanem a helyük nem üres! A parlament padsorai között éles, szúrni, vágni akaró sértések röpködnek. Az elegánsan öltözött urak vad indulattal és részeg kocsisokat megszegyenítő durvasággal illetik egymást. És a hononyák sem fecsérlik az idejüket lírai megfogalmazásokra. Ők ugyan durvaságban lemaradnának férfitársaik mellett a versenyben, de az ellenfél becsméréseben azért ők sem adják alább.

Úgy gondolják, hogy általánosítok? Igen! Mert – sajnos – ez a jellemző, ez az általános. Persze, hogy van kivétel! Csak kevés és halk. Ellentétben a másikkal. Amelyik hangos, arrogáns. Amelyik érvelés helyett úthengerként söpri el az útjából az övével ellentétes véleményt, javaslatot.

Bizony, bizony, ez a helyzet a harmadik évezred első évében a magyar parlamentben.

De ellentét se kell a fröcskölődéshez. Elég, ha a másik táborról vagy annak tagjairól van szó.

Kiváló példa erre a legnagyobb kormánypárt korántsem elfogulatlanságról és éppoly kevésbé visszafogottságáról elhíresült volt elnöke. Aki legutóbb azt a barátságosnak éppen nem mondható megállapítást tette a legnagyobb ellenzéki párt kormányfő-jelöltjére, hogy „*bolsevik, internacionalista kutyából nem lesz demokratikus szalonna*”.

Hát, ha mélyebben belegondol az ember, ez így igaz. Sőt! Tovább megyek!

Nem bolsevik, nem internacionalista kutyából sem lesz szalonna! Sem demokratikus, sem pediglen antidemokratikus!

Vagyis a tisztelt honatya feleslegesen gyötrődött az aranyköpés cizellált megfogalmazásával. Merthogy a népi mondás megelőzte. Méghozzá általános érvényűvé avatva a megállapítást. És természetesen nem célozva senkire, hanem szigorúan magára a tényre szorítkozva. No, igen! A nép, amely a mondást szülte, nem a mai magyar parlamentben tanulta a nyelvet.

Ami pedig a bántó élt illeti: *no mmmment*. Legfeljebb annyit, hogy a stílus maga az ember.

Szociálpolitika, szolidaritás

A legelső dolgok között tanuljuk meg az új rend beköszöntésével, hogy itt most, kérem, a piac diktál. Hogy a magántulajdonos nem tévesztendő össze állambáccsival, aki (vagy amely?) nyakló nélkül osztogatott olcsó élelmiszert, ruhát, bútort, lakást, hűtőszekrényt, iskolakönyvet, miegyebet, de még autót meg ékszer is. Nem beszélve a szociális segélyről, ami kijárt például a gyerekeknek akkor is, ha az apjuk, anyjuk iszákos, munkakerülő volt. Aztán, lám, mit ért el vele? Addig osztogatott, adogatott, amíg bele nem rokkant.

No, hát ebbe az utcába nem sétál bele a tőkés! Neki aztán sírhatnak, mutogathatják a rongyaikat, nyújtogathatják alamizsnáért a kezüket azok, akikre nincs szüksége. Ő igazán megdolgoztatja az embereit, hogy megfelelő jövedelem legyen, ami után tisztességesen befizeti az adóját. Abból aztán az állam – ha akarja – támogathatja a szegényeket. Meg az egyházak is törődhetnek velük. Sőt! O is hajlandó némi adományra. De többet ne kérjenek tőle. Már csak azért se, mert ha tönkremegy, akkor a megmaradt dolgozóinak se lesz kenyere.

Mit? Hogy tavaly is adócsaláson kapták rajta? Hogy nem vallotta be minden keresetét, és saját zsebébe süllyesztette az államot megillető pénz egy részét? Ne vádolják őt ilyesmivel! Az az ügy tulajdonképpen egy szerencsétlen véletlen volt. Bizonyos bevételekről teljesen megfeledkezett. Istenem, megtörtént! Nem káptalan az ember feje! Amikor annyi mindennel kell törődnie!

És hogy meddig lehet ezt büntetlenül tenni? Amíg rá nem jönnek. Csakhogy kicsi az apparátus ahhoz, hogy mindenkit mindig ellenőrizni tudjon. Meg aztán vannak olyanok is, akiknek az ügyeit nem volna szerencsés bolygatni, mert szükség van a támogatásukra. Az ezekről felfedett szabálytalanságokat jobb félretenni, de azért gondosan őrizgetni, hogy a hallgatóság szemhunyas helyett adott esetben élni lehessen a törvény szigorával.

Az egyházak valóban jótékonykodnak. De nincs az a gazdag eklézsia, amelyik lépést tudna tartani a rohamos elszegényedéssel, az egyre terebélyesedő nyomorral.

A Vöröskereszt, a különböző szeretetszolgálatok és civil szervezetek ugyancsak részt vesznek a szegények támogatásában, de igen korlátozott lehetőségeik miatt mindez összességében nem több, mint csepp a tengerben.

És vannak még a mind nehezebb körülmények között dolgozó önkormányzatok, amelyek közül nem egy már a segélyezések nélkül is a csőd szélén áll. A szociális munkások pedig sok minden segítségre fel vannak készülve, de anyagi támogatásra nem.

Az állam meg mossa a kezét. Ugye, ő magánkézbe adta a vagyonát, neki jóformán semmije se maradt. Miből segélyezze hát a rászorulókat?

Hanem, hogy elnémítsa a társadalom rosszallását a támogatásból való kimaradásért, igyekszik a szolidaritást csökkenteni. Lassan megtudjuk, hogy csak a rossz munkakerülőket bocsátották el, csak a tanulatlan, élhetetlen ember kerül nyomorba. Miközben szemünk előtt zár be egy gyár, több ezer embert eresztve szélnek. Miközben jó szakmunkások, technikusok, mérnökök és más diplomások is állástalanná válnak. Miközben negyvenen felül szinte reménytelen dolog új munkahelyet találni. Miközben a pályakezdők nagy része munkanélküli.

Igazán vaknak keli lenni ahhoz, hogy valaki elhiggye, sanyarú sorsáért minden szerencsétlen csak saját magát okolhatja, és még részvétet sem érdemel.

Bennünk pedig ágoskodik a szolidaritás. Ahány koldussal találkozunk, mindegyik-

nek adunk pár forintot. A kéregető gyerekek odaadjuk a csokoládét, amit a gyerekeknek, unokáknak vettünk.

Azután arra döbbenünk, hogy nem tudunk mindnek adni. Akkor már szelektálunk. És csak egy bocsánatkérő pillantással illetjük azt, aki hiába nyújtja felénk a kezét.

És ahogy csúszunk mi is lejjebb, lejjebb, úgy ritkulnak az adományaink. De még falazunk annak az idős asszonynak, aki az új, csicsás élelmiszer-áruházban egy kilós lisztet dugott a kabátja alá. Szemérmesen elfordulunk, amikor egy suhanc belemarkol a kenyér aljába, kiszakít egy darabot, és gyorsan zsebre dugja.

A részvétünk pedig pénztárcánk apadásával és a szegénység terjedésével, mélyülésével arányosan csökken. A piacon még együttérzően bólogatunk a sorban előttünk állónak, amikor előreenged minket azzal, hogy inkább megvárja, míg egyedül marad, mert az eladónak akkor van ideje olyan csontot keresni neki, amin kicsit több húst hagytak.

Ahogy múlik az idő, egyre közönyösebbek leszünk. Részvétlenül nézzük a tévében a kilakoltatásokat, fásultan olvassuk, hogy hány helyen zárták le az adósok elől a gázt és a vizet, apatikusan hallgatjuk a reményvesztettek kétségbeesett panaszait.

Miközben nagyon rosszul érezzük magunkat a bőrünkben. És pizszokul szégyelljük magunkat.

Az a szükséges plusz!

Sok mindenről volt már szó, de természetesen nem fér el minden egy kis kötetben. Tulajdonképpen nem is a teljesség igénye vezetett megírásakor, hanem az, hogy röviden összefoglaljam azokat a változásokat, amelyek utolsó évtizedünkben bekövetkeztek, és megkíséreljem az ország állapotának a felvázolását évszázadunk, évezredünk első évében.

Néhány szóval azonban ki kell térnem az élet azon területein jelentkező új elemekre – és újonnan kialakult tendenciákra –, amelyek nem képezik életünk nélkülözhetetlen szükségleteit, nélkülük mégis sivár lenne minden, emberek helyett robotoknak érezhetnénk magunkat.

Ezek pedig nem mások, mint a művészetek, a művészi alkotások.

Ha pedig górcső alá vesszük az itt történt átalakulásokat, be kell látnunk, hogy az alkotó oldal is, de a fogadó oldal is vesztese az új rendszernek.

No, nem mintha nem lennének csodálatos művek, mintha nem lennének csodálatos képességgel megáldott alkotók. Hanem az alkotóerő egy részét – gyakran nem is kis hányadát – lefoglalja a puszta létért való küzdelem, és jóval kevesebb energia jut az ihletett munkára. Ha pedig mégis megszületik a mű, akkor újabb nehézségek jönnek: saját erő kell a fizikai megvalósításhoz, ráadásul anyagiak híján fogadókészség sem igen van rá. Nagy lelkierő, hallatlan erőfeszítés kell ahhoz, hogy ilyen körülmények között ne vesszen el az alkotó.

Az „átkosban” olvasó, színházjáró, zenehallgató, múzeum- és tárlatlátogató nemzet voltunk. Ma rohanunk, nap mint nap harcolunk, küzdünk fennmaradásunkért, esetleg egy gondolatnyi felemelkedésért, vagy éppen pozíciónk megtartásáért, netán valamiféle státusszimbólumért. Frusztráltak vagyunk, féltjük az állásunkat, féltjük a mieinket, féltjük a javainkat.

Lassan kihál bennünk az a plusz utáni vágyakozás is.

Munka után – ha egyáltalán van – hazamegy a magyar, leül a tévé elé, keze ügyébe téve a sörét és némi rágcálnivalót. Azután jöhet a műélvezet: dél-amerikai szappan-opera, amerikai western, akciófilm vagy triller, egyre megy. A nagy véres jeleneteknél és akkor, ha nem úszik el a kép ágyba bújás után, odaszól a gyerekeknek:

– Hé! Későre jár. Egy, kettő, mars az ágyba!

(Nem érdekes, hogy ez a magyarban finomnak éppen nem mondható megszólítás milyen hamar gyökeret vert a nyelvünkben?)

Ő még végigmérgelődik a híradót. Ásít egyet, és félálomban zuhan az ágyba.

És marad, terjed körülöttünk a pusztaság, a sivárság.

Néha még feltámad bennünk a vágy a szép után. De csörög az óra, és mi loholunk tovább. Kétségbeesés, apátia – és néha még egy élhetőbb világ reménye között vergődve.

Forr a világ

Amióta világ a világ, az emberiség sohasem tudott tartós békében élni. Mindig találtott indok és alkalom az egymásnak esésre. Az ősi ösztön munkálkodik az erősebb nemből, hogy leterítse a vadat, hogy legyőzve ellenfelét, megvédje a nehezen szerzett ételét, vagy a másik elől elragadja azt, hogy asszonyt kerítsen magának, hogy családját, rokonságát, törzsét megvédje a rátörő ellenségtől, legyen az állat vagy ember, vagy éppen, hogy új, gazdagabb területet szerezzen övének.

Mielőtt azonban ember (vagy emberek) ellen harcba szállt, felmérte, hogy milyen erővel áll szemben, milyenek az esélyei. Ha pedig úgy látta, hogy kétséges lenne a győzelme, vagy túl sok áldozatot kellene hoznia érte, akkor kompromisszumokra kényszerült.

Ez volt a helyzet a második világháború után. A két szuperhatalom közötti viszony nem volt éppen baráti. Kapcsolatuk a hidegháborútól a látszólag békés egymás mellett élésig terjedt a mindenkori helyzetnek, érdekeknek, a haditechnika fejlődési egyensúlyának vagy éppenséggel arányváltozásainak a függvényében. Az USA nem is titkolta, hogy célul tűzte ki a „kommunista rendszer” felszámolását. És gazdasági eszközökkel sikerült is megvalósítania tervét.

Először a keleti blokk országaiban bukott meg a szocialista irányú rendszer, majd maga a Szovjetunió is felbomlott.

Az Egyesült Államok sohasem szenvedett önbizalom hiányában. Az egypólusúvá lett világban pedig az eddigieknél is természetesebbnek tartotta – és el is várta –, hogy beleszóljon a föld népeinek a dolgába. A megváltozott helyzetben természetesen most már az európai volt szocialista országokat is beleértve. Mindezt pedig a leggazdagabb hatalomként hatásosan nyomatékosította gazdasági támogatásokkal és szankciókkal a mellette állás jutalmazásaként, illetve a szembehelyezkedés megtorlásaként.

Mi pedig igyekeztünk a helyzethez alkalmazkodni, sőt, stréberkedni is egy kicsit, hogy feledtetni tudjuk új környezetünkben szégyellnivalónak ítélt múltunkat, volt partnereink közül eminensként kitűnni, mielőbb a NATO-hoz csatlakozni, az EU-tagságért versengeni.

Így azután sikerült is beverekedni magunkat a déli szomszédunk népei között dúló

harcokba beavatkozó NATO-erők támogatásába, légtérünk rendelkezésre bocsátásába, technikai és rendfenntartási feladatok ellátásába. És magyarázat is van hozzá. Hogy a NATO, és persze a mi részvételünk nélkül a belháború eszkalálódhatott volna, átlépve a magyar határt.

A trianoni, majd a párizsi békeszerződés értelmében elszakított területek természetesen be nem gyógyuló sebeket okoztak mind az anyaországban, mind a szomszédos országok magyarsága számára. A rendszerváltás sokakban ébresztett olyan reményt, hogy sor kerülhet ezeknek a területeknek a visszacsatolására. Egyesek részéről olyan követelések hangzottak el Magyarországon belül és az elszakított területeken is, amelyek megrontották érintett szomszédainkkal a kapcsolatunkat, és az ott élő magyarságnak is ártottak. Nemegyszer nem maga az igény, hanem annak sértő – vagy az erre érzékeny fülnek sértőnek vélt – hangja rontotta meg a szomszédi viszonyt.

Érdekes megjegyezni, hogy ilyen követelések nem merültek fel Ausztriával szemben. Feltehetőleg azért, mert az ott élő magyarok egyáltalán nem szándékoznak ottani életszínvonalukat az alacsonyabb magyarra felcserélni. Így nyugati szomszédaink kebelbarátaink voltak egészen addig, amíg érdekeik nem fordították ellenünk őket, mint például a dunai vízlépcső ügyében, de említhetnénk az EU-tagságunkkal kapcsolatos hezitálásukat is.

Ami pedig a hazánkban állomásozó külföldi katonákat illeti, csak addig volt zavaró épülő polgári demokráciánk számára, amíg az a szovjet katonákat jelentette. A mai amik ellen nincs semmi kifogás. Az állomáshely környékén lakók eleinte még bizakodtak is valami munkalehetőségben. De a katonák minden munkaerőt otthonról hoztak. Ma már csak a harckocsik dübörgése, a repülők vijjogása rázza meg a környékbeli házakat, repeszt meg a falakat, zavarja az ottlakókat. No, és esetleg a fennhéjázó modor bántja a magyart. De ezekről keveset beszélnek, ritkán panaszkodnak.

Persze, lehet, hogy nem keveset és nem ritkán. Csak nem jut a hangjuk messzire.

Lassan hozzászokunk, hogy idegeinket nemcsak a hazai hírek borzolják rendszeresen, hanem a külhonból érkezők is. Ha nem háborúról, véres harcokról, puccsról szólnak, akkor gyilkos leszámolásokról, agresszív támadásokról, vérgőzös etnikai, rasszista megmozdulásokról jönnek tudósítások.

És mintha bolygónk nem elégedne meg az emberek okozta szörnyűségekkel, maga is további borzalmakkal szolgál. Eszeveszett tornádók, gyilkos árvizek, földet szabdaló, romboló földrengések, félelmetes lávaömlések tartják az emberiséget állandó rettegésben.

Nem lehet másként, mint hogy nemcsak az emberek lettek rosszabbak, maga a világ is gonoszabbá vált.

Persze, reményeink vannak, hogy egyszer majd jobb idők jönnek, hiszen remények nélkül nem lehet élni. Csakhogy azok egyre távolabbinak tűnnek, egyre elérhetetlenebbnek.

Gúlatársadalom

Az én elképzelésemben egy kapitalista ország életszínvonalát nagyon érzékletesen lehet bemutatni egy gúlával. Az alaplap nagysága jól reprezentálhatja a társadalom legsalsó, legszegényebb rétegét, a csúcsa pedig természetesen a gazdagokét. A gúla magassága meghatározza a leggazdagabbak és a legszegényebbek közötti anyagi – és persze tár-

sadalmi – távolságot, egyúttal pedig annak is mutatója, hogy az adott társadalomnak mekkora az elosztási potenciája. A talppont és a csúcspont távolsága a legalacsonyabb és a legnagyobb jövedelem különbségének a jellemzésére alkalmas.

De a gúla mást is mutat. Azt, hogy a legszélesebb alapra támaszkodik az egész, beleértve a legmagasabb csúcst is.

A csúcs – ha továbbra is a jövedelmi megoszlást akarom vele ábrázolni – arra utal, hogy a legnagyobb jövedelemmel bíró réteg terjedelmét tekintve jelentéktelen. Hogy a grafikus ábrázolás kifejezéseinél maradjak, mondhatnám, pontszerű. Nálunk például napjainkban legfeljebb két kézen megszámálható képvisellel. Ezzel szemben az alap, a gúla alja roppant kiterjedt. Onnan nézve a *top* beláthatatlan magasságban van.

A gúla persze nem egy statikus valami, hanem állandó mozgásban van, hiszen a fejlődésben nincs megállás. A piacgazdaságban úgyszintén. A pénz fut a még több után. A gazdagok még többet akarnak magukhoz ölelni. Multinacionális cégek, koncernek alakulnak. A tőke kifejleszti újabb támadási vonalát, a globalizációt. Még degeszebbre tömi az amúgy is tömött zsebeket, még több, még szegényebb koldust teremt. A nagyobb haszon érdekében elhanyagolt természet- és környezetvédelem következményeként egyszersmind veszélyezteti a Föld jövőjét.

A fejlődés akár oda is vezethet, hogy a gúla középső szelete mind jobban elvékonyodik, esetleg el is tűnik. Egyeseknek, a kivételeseknek sikerül feljebb tornászni magukat. A többség ezzel szemben lejjebb zuhan. Ott pedig nem is lehet szó tulajdonképeni középről, ahol újonnan kell megteremteni a középosztályt, a tőkés társadalom polgárságát.

A létezett keleti blokkot –hogy továbbra is a fenti elképzelést folytassam–egy csonka gúlával tudnám jellemezni. Mégpedig pontosan azzal a középpel, ami a jelenlegi életünkben egyre satnyábbá, egyre jelentéktelenebbé válik. Vagyis ebben a formációban eltűnik a leggazdagabb réteg, de ugyanakkor a legszegényebb is. És marad a viszonylag szerény körülmények között élő, de semmiképpen sem nyomorgó sokaság, nem túlzottan nagy jövedelmi különbségekkel, lényegében különleges anyagi kiugrási lehetőségek nélkül.

De a leglényegesebb különbség a két rendszer között az, hogy a tőkés társadalomban a gazdasági növekedést döntően a top élvezi. A stagnálás, vagy pláne a recesszió ezzel szemben elsősorban a gúla alján elhelyezkedőket sújtja. A szocialista irányultságú társadalom pedig teljes keresztmetszetében azonosan reagál a gazdaság mozgására. Az egész emelkedik, ha javul, és egészében süllyed, amikor visszaesés van. Azaz, arányos a teherviselés.

A keleti blokkon belül egyes országok „szelete” az adottságok, a vezetés függvényében valamivel magasabb vagy valamivel alacsonyabb szinten helyezkedett el.

Mint köztudott, a csonka gúla lehetőségeivel és korlátái között élve a hatvanas évekre mi lettünk a blokk legvidámabb barakkja. Ahogy az akkori mondás járta: szegények voltunk, de jól éltünk.

Már a rendszerváltás előtt elkezdtek változni a jövedelmi viszonyok. Felfelé csak egy csekély kisebbségnek, de az átlag magyar csak azt látta, hogy csodálatos paloták nőnek ki a földből, még csodálatosabb vagyonok lesznek a semmiből.

Ezzel szemben azonnal érzékelték a változásokat lefelé! Ami legalább olyan gyorsasággal következett be, mint az emelkedés! És a földrengéshez hasonlítható zuhanás nem állt meg félúton. Ma már a magyar társadalomban alig van ember, akinek a környezetében ne lenne olyan, akit elbocsátottak, aki több-kevesebb ideig munkanélküli volt vagy maradt, aki kényszervállalkozott és ma keservesen él belőle, vagy egyenesen tönkrement, aki a rendszerváltással olyan adósságba keveredett, amit nem képes

az új helyzetben kiegyenlíteni, aki adósságai fejében vagy mások csalárdsága miatt elvesztette mindenét, akinek az új rend felborította családi életét is.

A gúla közepe meg fogyatkozik. A felette levő aztán csak észbe kap. Ahhoz, hogy fennmaradjon, mindenképpen életben kell tartania a közép részt. Odavet hát időnként valami koncot. Verekedjenek rajta! És maradjon az erősebb, hulljon a férgese!

A napokban új játék kezdődött az egyik kereskedelmi televízióban. A viszonylag nagy nyerési lehetőséggel kecsegtető műsor címe: *A leggyengébb láncszem*. Kilenc résztvevőnek kell adott időn belül válaszolnia különböző kérdésekre. Helyes válasz esetén a csapat forintot érő pontokat kap. Ha passzol, a kérdésre adható pontszám elveszett. A játék többi részlete sem a lényeg, sem a mondandómat tekintve nem érdemel említést. A tíz kérdéscsoport mindegyikének a végén felteszi a műsorvezető a kérdést: *Ki a leggyengébb láncszem, kinek a jelenlétét tartja károsnak a csapat a közös, illetve saját egyéni szempontjából.* A szavazás alapján az egyiknek ott kell hagynia a játékot, elveszti nyerési esélyeit. Néhányan elmondják, hogy milyen szempontok vezették a szavazásban. Eleinte szégyenlősen utalnak arra, hogy az általuk feleslegesnek ítélt partner nem szerepelt jól az adott körben. Igen ám! Csakhogy esetenként éppen a legjobban válaszolóra, a legtájékozottabbra mondják ezt! Később már őszintébb indokokat hallhatunk: *kilóg a sorból; idős, nem közénk való; túl fiatal; az előbb ő akart engem kitúrni, most visszaadom neki; ő a legjobb, ő veszélyezteti leginkább a nyerési esélyeimet; és a többi, és a többi.* És a kigolyózottnak mennie kell! Annak, aki útban van!

Nincs kegyelem!

A végére ketten maradnak. Ok utoljára öt-öt kérdést kapnak, és az viszi el az egész csapat által összegyűjtött pénzt, aki az utolsó fordulóban jobban szerepel.

Szép játék, ugye?

És – hogy még cifrább legyen – a természetesen Nyugatról átvett játék szabályainak megfelelően instruált játékvezető minden szakaszban gorombán letolja a társaságot a gyenge eredményért, sértő megjegyzéseket tesz tudásukra, észbeli képességeikre. Amennyire lehet, megalázza őket. No, nem egyenként. Kollektíven!

Azok meg szó nélkül tűrik mindezt. Mert az elérhető legnagyobb nyeremény hárommillió forint! És a tanár, aki ennek a tizedét nyerte, könnyezve mondja:

– Tudják, hogy egy magyar tanárembernek mennyi pénz ezé

Hát igen! Tudjuk!

Valószínűleg el sem jut a tudatáig az első örömben, hogy a nyereménynek csak egy része az ő teljesítménye. A többi a másik nyolcé.

A végén a játékvezető nő magatartása megváltozik. Barátságosan mosolyog. És hogy értsünk is a mimikából, kacsint is egyet.

No, ezt aztán végképp nem kellett volna! Lehet, hogy más nem így vélekedik, de az én szememben a kacsintás vagy a másik nemből való érdeklődés felkeltésére szolgál, vagy valami hamisságban való cinkosságra hív fel.

Az elsőt a műsor jellege kizárja. A másodikra pedig nem vagyok partner. Még játékból sem.

No, de nem ez a lényeg.

Hanem maga a játék. Merő döbbenet! Pedig legbívül sokan tudjuk, hogy ez nem mese. Ez a színtiszta mai valóság. Hogy ez megy az életben is. Csakhogy életre-halálra! Ha sikerül a másikat kitúrni, ha eredményesen taposol lefelé és kapaszkodsz felfelé, ha elég erős a könyököd, akkor te vagy a győztes! És győznöd kell, mert különben elbuksz!

Mert nincs kegyelem.

Ez a játék maga a kapitalizmus.

Az érvényesülés kiskatéja a tőkés rendszerben, különösen a fejlődés mai szakaszában, a globalizáció időszakában.

Persze, a rendszer szempontjából a játék jóindulatú, segítőkész. Arra tanít, hogy fennmaradj. Már csak azért is, mert a tőkés rendnek szüksége van egy viszonylagos anyagi biztonságban élő polgári rétegre, az elégedettekre, a fogyasztókra és azokra, akiket a szavazások alkalmával maga mellé tud állítani.

Hogy csak úgy juthatsz közéjük, ha mások elveszítik a munkájukat, a kenyerüket? Hogy mások belepusztulnak?

Akkor se habozz! Vedd el, amit megkaparinthatsz! Mindig csak a saját érdekeidet tartsd szem előtt!

Mert különben te pusztulsz el.

Szabadok vagyunk?

Ha a gondokat és a hibákat már nem lehet semmivel sem magyarázni, akkor mindig azzal az érveléssel találkozunk, hogy ezzel szemben szabadság van.

És most elérkezett az ideje, hogy feltegyük a kérdést: mit is jelent a hétköznapi életben a szabadság? És főleg: mitől vagyunk ma szabadok?

Hogy pedig közelebb jussunk a válaszhoz, segítségül hívom azt a *Bibó Istvánt*, akinek szavaihoz gyakran fordult a rendszerváltó elit a polgári demokrácia létjogosultságának az igazolására. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy ma már egyre ritkábban hivatkoznak rá.)

Hát most én idézem a szavait: „*Szabadnak lenni annyi, mint nem félni.*”

Hogyan is állunk ma ezzel?

Bizony, félünk.

Félünk, hogy betörnek hozzánk, és ezért bezárkózunk a lakásunkba. Különböző zárossal, rácsokkal, falakkal, jelzőrendszerekkel próbáljuk védeni magunkat. Félünk, hogy az utcán kiszakítják a kezünk közül a táskát, leszakítják rólunk az emlékebe kapott és féltve őrzött láncot. Félünk, hogy este leütnek, meggyilkolnak. Félünk, hogy fényes nappal megvernek, kirabolnak. Este már az utcára se merünk menni. Félünk, hogy elloppják az autónkat. Rettegünk, hogy valaki eladja fejünk felől a házunkat, lakásunkat. Félünk, hogy elbocsátanak, hogy megszűnik a munkahelyünk és munkanélkülivé válunk. Félünk, hogy nem tudjuk fizetni a közüzemi díjakat, és kikapcsolják a gázt, a villanyt, a vizet, a telefont. Félünk, hogy nem bírjuk a lakbér terheit, és kiraknak minket az utcára, hajléktalanok leszünk. Félünk, hogy a gyerekeinket megtámadják a nagyobbak az utcán. Félünk, hogy a gyereket rászoktatják a dílerek a drogra. Félünk attól, hogyan bírjuk az iskoláztatás költségeit. Félünk, hogy a gyerekek holnap megint pénzt kell vinnie az iskolába. Félünk, hogy ha elvégezte az iskoláit, kap-e munkát. Félünk attól, hogy bírjuk-e majd segíteni az önálló élete kialakításában, a lakáshoz jutásban. Félünk attól, hogy bírjuk-e majd beteg szüleinket támogatni, ha rászorulnak. Félünk attól, hogy betegek leszünk, és pénz (orvos, nővér, műszer, kórházi ágy) hiányában nem kapunk megfelelő kezelést, hogy nem tudjuk megfizetni a gyógyszert, hogy betegen nem kellünk a munkáltatóknak. Félünk az áremelésektől. Félünk a

randalirozóktól. Félünk a harapós kutyáktól, a családi házból elszabaduló vadállattól, az egyes helyeken egyszerre csak megjelenő és egyre terebélyesedő lom- és szeméthalmaztól. Félünk a környezetet szennyező hulladéktól. Félünk a kergemarhakórtól, a szalmonellától, a vegyszeres vagy romlott élelmiszertől.

Félve alszunk el a tévében látott horrorok és trillerek után.

De legjobban a hírek láttán rettegünk az egyre brutálisabbá váló bűncselekmények, a gyerekkorú bűnözők, a világon növekvő nyomor, a csont-bőrre fogyott éhezők, a terjedő szadizmus, a véres terrorizmus és a szörnyű háborúk láttán.

És sorolhatnám vég nélkül.

Ki az, aki ma szabadnak érzi magát?

Utóirat

A kötetet 2001. szeptember elsején fejeztem be. Akkor még nem sejtette senki sem (az elkövetőkön és társaikon kívül), hogy 11-én terrortámadás rombolja le New Yorkban a World Trade Center két tornyát, és támadás éri Washingtonban a Pentagont.

A hírre felrémlik bennünk a rettegés, hogy micsoda szörnyűségek jöhetnek még. És nem is várat sokat magára a biológiai fegyverek fenyegetése, a lépfene, a fekete himlő réme.

Az iszonyat először az ember torkára forrasztja a szót. Azután – a további borzalmakat felvillantó nyilatkozatok ellenére – csak reméli, hogy az elkövetett agresszió nem a további erőszak és tragédiák felé sodorja a világot, hanem egy humánusabb, élhetőbb utat választ az emberiség.

Úgy legyen!

2001. szeptember 15.

ISSN 1216-1861
ISBN 963 440 789 7

Felelős kiadó a szerző

Felelős szerkesztő Tabák András

020067 Tótfalusi Tannyomda, Budapest
Felelős vezető Nagy Lajos igazgató

Terjeszti a Könyvtárellátó Közhasznú Társaság

